

BOTO YA MAEMO A BOBADI BA DITJHELETE

MAEMO A ANANELWANG KA KAKARETSO A MOSEBETSI WA BOBADI BA DITJHELETE

MELEMO YA BASEBELETSI

(GRAP 25)

**E ntshitswe ke
Boto ya Maemo a Bobadi ba Ditjhelete**

April 2021

Kananelo

Boemo bo Ananelwang ka Kakaretso ba Mosebetsi wa Bobadi ba Ditjhelete (GRAP) mabapi le *Melemo ya Basebelets* bo itshetlehile hodima Boemo ba Matjhaba ba Lekala la Bobadi ba Ditjhelete (IPSAS) 39 mabapi le *Melemo ya Basebelets* ho tswa ho *Bukana ya Ditekelo tsa Matjhaba tsa Lekala la Mmuso la Bobadi ba Ditjhelete* tsa Boto ya Matjhaba ya Maemo a Bobadi ba Ditjhelete a Mmuso (IPSASB), e phatlaladitsweng ke Federeishne ya Matjhaba ya Babadi ba Ditjhelete (IFAC) mme e sebediswa ka tumello ya IFAC.

Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements © by the International Federation of Accountants (IFAC). All rights reserved.

Dikahare tse tjhaelletsweng monwana tsa IPSAS ke tse phatlaladitsweng ke IFAC ka puo ya Senyesemane, mme dikhopi di ka fumaneha ka kotloloho ho:

International Federation of Accountants

529 Fifth Avenue, 6th Floor

New York, New York 10017 USA:

Websaete: <http://www.ifac.org>

Ditokelo tsa kgatiso IPSASs, meralo e meng le diphatlatso tse ding tsa IPSASB di tshwerwe ke IFAC mme melao le dipehelo tse kenyeleditsweng di lokela ho latelwa.

Copyright © 2021 by the Accounting Standards Board

Ditokelo tsohle di sireleditswe. Ha ho karolo ya kgatiso ena e ka hatsiwa botjha, ya bolokwa moo e ka hulwang, kapa ya fetiswa, ka sebopeho leha e le sefe kapa ka tsela leha e le efe, ya elektroniki, ka motjhini, ka fotokhopi, ka ho rekotwa, kapa ka tsela leha e le efe, pele ho tumello e fanweng ke ASB. Dikateng tse tjhaelletsweng monwana di phatlaladitswe ka Senyesemane.

Tumello ya ho hatisa botjha diqotso di se kae ho tswa kgatisong hangata di keke tsa thibelwa.

Dikateng

Boemo bo Ananelwang ka Kakaretso ba Mosebetsi wa Bobadi ba Ditjhelete

Melemo ya Basebeletsi

	Dirapa
Morero	.01
Bophara	.02 - .07
Ditlhaloso	.08 - .09
Melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane	.10 - .26
Kananelo le tekanyo	.12 - .25
Melemo ya nako e kgutshwane yohle ya basebeletsi	.12 - .13
Lefi ya nako e kgutshwane bo lefellwang	.14 - .19
Bonase, ditsiane le ditefo tse amanang le tshebetso	.20 - .25
Pepeso	.26
Melemo ya kamora khiri: Phapang pakeng tsa meralo ya nyehelo e hlahositsweng le meralo e hlahositsweng ya melemo	.27 - .52
Meralo e mengata ya mohiri	.33 - .40
Meralo e hlahositsweng ya melemo e arolelanang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang	.41 - .44
Meralo ya Puso	.45 - .48
Melemo e nang le inshoreense	.49 - .52
Melemo ya kamora khiri: Meralo ya nyehelo e hlahositsweng	.53 - .57
Kananelo le tekanyo	.54 - .55
Pepeso	.56 - .57
Melemo ya kamora khiri: Meralo e hlahositsweng ya melemo	.58 - .159
Kananelo le tekanyo	.59 - .63
Bobadi bakeng sa tokelo ya kutlwano	.64 - .65
Setatements sa boemo ba ditjhelete	.66 - .71
Sehlohlolo sa kananelo ya thepa: ha ditlhokeho tsa matlole a manyane di baka boikarabelo	.70 - .71
Kananelo le tekanyo: Boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo le ditjeo tsa tshebeletso tsa hajwale	.72 - .104

GRAP 25

Mokgwa wa ho hlopholla maemo a ditjhelete	.73 - .75
Kenyeletso ya melemo dinakong tsa tshebeletso	.76 - .80
Dikakanyo tsa maemo a ditjhelete	.81 - .86
Dikakanyo tsa maemo a ditjhelete: Lefu	.87 - .88
Dikakanyo tsa maemo a ditjhelete: Sekgahla sa theolelo	.89 - .92
Dikakanyo tsa ditjhelete: Mekgolo, melemo le ditjeo tsa bongaka	.93 - .104
Phetho ya tshebeletso e fetileng ya ditjeo, dikuno le ditahlehelo	.105 - .119
Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng	.109 - .115
Dikuno le ditahlehelo mabapi le phetho	.116 - .119
Kananelo le tekanyo: Dithepa tsa moralo	.120 - .126
Boleng bo bonahalang ba moralo wa dithepa	.120 - .122
Meputso	.123 - .126
Dikateng tsa ditjeo le melemo e hlalositsweng	.127 - .138
Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso	.129
Tswala e hutsweng lekgetho hodima moputso o hutsweng ditjeo wa melemo ya thepa	.130 - .134
Ho methwa botjha ha melemo ya thepa e hutsweng ditjeo	.135 - .138
Tekelo	.139 - .142
Tjhelete ya thuso	.139 - .140
Phapang ya hajwale/eo e seng ya hajwale	.141
Dikateng tsa ditjeo tsa melemo e hlalositsweng	.142
Pepeso	.143 - .159
Matshwao a meralo e hlalositsweng ya melemo le dikotsi tse tsamaelanang le ona	.147
Tlhaloso ya ditjhelete ditatementeng tsa ditjhelete	.148 - .151
Tjhelete, ho tjheha le qeaqea ka phallo ya tjhelete bokamosong	.152 - .154
Meralo ya bahiri ba bongata	.155
Meralo e hlalositsweng ya melemo e arolelanang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang	.156 - .157
Ditlhokeho tsa pepeso Maemong a mang a GRAP	.158 - .159
Melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi	.160 - .167
Kananelo le tekanyo	.163 - .165

GRAP 25

Pepeso	.166 - .167
Melemo ya ho beha meja fatshe	.168 - .181
Kananelo	.174 - .177
Tekanyo	.178 - .179
Pepeso	.180 - .181
Dipehelo tsa diphethoho	.182
Kamohelo ya sethathong ya Maemo a GRAP	.182
Letsatsi la qalo	.183
Kamohelo ya sethathong ya Maemo a GRAP	.183
Ho hulwa ha Boemo ba GRAP hodima Melemo ya Basebeletsi (2009)	.184
Tlatsetso A - Mabaka a Dihlomathiso tsa Maemo a GRAP	
Motheo wa diqeto	
Papiso le Maemo a Bobadi ba Ditjhelete tsa Lekala la Mmuso mabapi le <i>Melemo ya Basebeletsi</i> (Phupu 2016)	

Selelekela

Boemo bo Ananelwang ka Kakaretso ba Mosebetsi wa Bobadi ba Ditjhelete (GRAP)

Boto ya Maemo a Bobadi ba Ditjhelete (Boto) e a hlokeha ho ya ka Molao wa Botsamaisi ba Ditjhelete tsa Setjhaba, Molao No. 1 wa 1999, jwaloka ha o hlomathisitswe (PFMA), bakeng sa ho teka ditlwaelo tsa bobadi ba ditjhelete tse ananelwang ka kakaretso tse bitswang Boemo bo Ananelwang ka Kakaretso ba Mosebetsi wa Bobadi ba Ditjhelete (GRAP).

Boto e lokela ho teka GRAP bakeng sa:

- (a) mafapha (ho kenyeletsa la naha, provense le makala a mmuso);
- (b) ditheo tsa mmuso;
- (c) ditheo tsa kgwebisano (jwaloka ha ho hlalositse ho PFMA);
- (d) ditheo tsa molaotheo;
- (e) bomasepala le diboto, dikhomishene, dikhamphani, dikoporasi, matlole kapa ditheo tse ding tlasa taolo ya masepala; le
- (f) Palamente le diketsamolao tsa diprovense.

Tse ka hodimo mona di bitswa “ditheo” ho Maemo a GRAP.

Boto e tjhaelletse monwana tshebediso ya Maemo a Matjhaba a Ditlaleho tsa Ditjheletete (IFRS® Standards) e ntshitsweng ke Boto ya Matjhaba ya Bobadi ba Ditjhelete bakeng sa:

- (a) ditheo tsa mmuso tse kgemang le mekgahlelo e tekilweng ho Directive on *The Selection of an Appropriate Reporting Framework by Public Entities*; le
- (b) ditheo tse tlasa taolo ya ditheo leha e le dife tsena.

Ditatemente tsa ditjhelete di lokela ho hlalose e le tse imatahanyang la Maemo a GRAP haeba feela di imatahanya le ditlhokeho tsa Boemo ka bong bo sebetsang le dikutlwisiso leha e le dife tsa Maemo a GRAP.

Kgaello leha e le efe ya Maemo a itseng kapa Dikutlwisiso tsa bokgoni ba tshebediso ya Maemo kapa Dikutlwisiso tse itseng bo hlakisitswe Maemong kapa Dikutlwisisong tseo.

Boemo bona bo tekilwe dirapeng .01 ho ya ho .184. Dirapa kaofela Boemong bona di na le matla a lekanang. Boemo le matla a ditlatsetso ho buuwa ka tsona selelekeleng sa tlatsetso ka nngwe. Boemo bona bo lokela ho balwa ka moelelo wa morero wa sona, ka motheo bakeng sa diqeto haeba ho le jwalo, *Ketapele ya Maemo a GRAP*, *Ketapele ya Dikutlwisiso tsa Maemo a GRAP* le *Moralo wa Boitokisetso le Tekelo ya Ditatemente tsa Ditjhelete*.

Maemo a GRAP le Dikutlwisiso tsa Maemo a GRAP di lokela ho balwa hape ho ipapisitswe le ditaelo leha e le dife tse ntshitsweng ke Boto e laelang dipehelo tsa diphethoho, hammoho le melawana leha e le efe e ntshitsweng ke Letona la Ditjhelete mabapi le matsatsi a qalo ya Maemo, e phatlaladitsweng Koranteng ya Mmuso.

GRAP 25

Mona ho ka etswa tshupiso ho Boemo GRAP bo so kang bo ntshuwa nakong ya ho ntshuwa ha Boemo bona. Sena se etswa ho phema ho lokela ho fetola Maemo a seng a ntshitswe ha ho ntshuwa Maemo a mang hamorao. Serapa .11 sa Boemo ba GRAP mabapi le *Maano a Bobadi ba Ditjhelete, Diphethoho Dikakanyong le Diphosong* se fana ka motheo bakeng sa ho kgetha le ho sebedisa maano a bobadi ba ditjhelete ha ho se na tataiso e hlakileng.

Morero

- .01 Morero wa Boemo bona ke ho laela bobadi ba ditjhelete le pepeso ya melemo ya basebeletsi. Boemo bona bo batla hore setheo se ananele:
- (a) boikarabelo ha mosebeletsi a nehelane ka tshebeletso hore a fumane melemo ya mosebeletsi e lokelang ho lefuwa bokamosong; le
 - (b) ditshenyehelo ha setheo se sebedisa melemo ya tjhelete kapa bokgoni ba tshebeletso bo tllileng ka lebaka la tshebeletso e fanweng ke mosebeletsi bakeng sa ho fumana melemo ya mosebeletsi.

Bophara

- .02 ***Boemo bona bo tla sebediswa ke mohiri bobading ba ditjhelete bakeng sa melemo yohle ya mosebeletsi, ntle le ditumellano tsa tefello tse itshetlehileng hodima karolelano (sheba Boemo ba Matjhaba ba Ditlaleho tsa Ditjhelete mabapi le Tefello e Itshetlehileng hodima Karolelano), le kananelo ya sethathong le mometho wa sethathong tsa dithepa le maikarabelo a fumanweng phethisetso ya mesebetsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang (sheba Maemo a GRAP mabapi le Mesebetsi ya Phethisetso Pakeng tsa Ditheo tse Tlasa Taolo e Tshwanang), phethisetso ya mesebetsi pakeng tsa ditheo tse seng tlasa taolo e tshwanang (sheba Maemo a GRAP mabapi le Phethisetso ya Mesebetsi Pakeng tsa Ditheo tse Seng Tlasa Taolo e Tshwanang) kapa ho kopanngwa (sheba Maemo a GRAP mabapi le ho Kopanngwa).***
- .03 Boemo bona ha bo sebetsane le ho tlaleha ka meralo ya melemo ya ho beha meja ya mosebeletsi (sheba Boemo ba Matjhaba ba Bobadi ba Ditjhelete mabapi le *Bobadi ba Ditjhelete le ho tlaleha ke Meralo ya Melemo ya ho Beha Meja*). Boemo bona ha bo sebetsane le melemo ya setjhaba e sa shejweng tefellong ya tshebeletso e fanweng ke mosebeletsi kapa basebeletsi ba pele ba ditheo.
- .04 Melemo ya basebeletsi moo Boemo bona bo sebetsang e kenyeletsa e fannweng:
- (a) tlasa meralo ya semmuso kapa ditumellano tse ding tsa semmuso pakeng tsa setheo le basebeletsi ka bo mong, dihlopha sa basebeletsi kapa baemedi ba bona;
 - (b) tlasa ditlhokeho tsa ketsamolao, kapa ka ditlhophiso tsa indasteri, moo ditheo di lokelang ho nyehela ho meralo ya naha, provense, lehae, kapa e meng ya bahiri ba bangata; kapa
 - (c) ka ditlwaelo tseo tsa semmuso tse tlisang tokelo ya kutlwano. Ditlwaelo tseo e seng tsa semmuso di tisa tokelo ya kutlwano moo setheo se se nang mokgwa o mong o hlamatsehang feela se lokela ho lefa melemo ya basebeletsi. Mohlala wa tokelo ya kutlwano ke moo phethoho ditlwaelong tseo e seng tsa semmuso tsa setheo di tla baka tshenyho e sa amoheleng dikamanong tsa yona le basebeletsi.
- .05 Melemo ya basebeletsi e kenyeletsa:
- (a) melemo ya nako e kgutshwane, e ka ba e latelang, e lebeletsweng ho phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora nako ya ho itlaleha moo basebeletsi ba fanang ka ditshebeletso tse amehang:

- (i) dinyehelo tsa mekgolo, meputso le tshireletso ya kahisano;
 - (ii) lefi e lefellowang ya selemo le e lefellowang ya ho kula;
 - (iii) bonase, ditsiane le ditefello tse ding tse amanang le tshebetso; le
 - (iv) melemo eo e seng ya tjhelete (e kang tlhokomelo ya bongaka, bodulo, dikoloi le thepa le ditshebeletso tsa mahala tse tshehetswang) bakeng sa basebeletsi;
- (b) melemo ya kamora ho sebetsa e kang e latelang:
- (i) melemo ya ho beha meja (mohl, dipentjhene le tefello ya tjhelete kaofela ha motho a beha meja); le
 - (ii) melemo e meng ya kamora ho sebetsa, e kang inshoreense ya bophelo kamora ho sebetsa le tlhokomelo ya bongaka;
- (c) melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi, e kang e latelang:
- (i) tefo ya nako e telele ya bosiyo e kang lefi ya ho sebetsa nako e telele kapa lefi ya kutlwelo bohloko;
 - (ii) melemo e meng ya ho sebetsa nako e telele; le
 - (iii) melemo ya nako e telele ya boqhwalala; le
- (d) melemo ya ho diela.
- .06 Melemo ya basebeletsi e kenyeletsa melemo e nehwang basebeletsi kapa bakgolamolemo ba bona mme di ka phethwa ka ditefello (kapa phano ya dithepa kapa ditshebeletso) tse etswang ka ho toba ho basebeletsi, balekane, bana kapa bakgolamolemo ba bang kapa ba bang, ba kang dikhamphani tsa inshoreense.
- .07 Mosebeletsi a ka fana ka ditshebeletso setheong ka mokgwa wa ho sebetsa ka nako tsohle, nakwana, moshwelella, kapa ka matsatsi a itseng. Bakeng sa morero wa Boemo bona, basebeletsi ba kenyeletsa ba ka bolaoding jwaloka ha ho hlalositswe ho Boemo ba GRAP mabapi le *Dipepeso tsa Mokga o Amehang* (GRAP 20).

Ditlhaloso

- .08 ***Mareo a latelang a sebediswa Boemong bona moo meelelo e hlakisitsweng:***

Ditlhaloso tsa melemo ya basebeletsi

Melemo ya basebeletsi ke mekgwa kaofela e nkelwang hloohong ke setheo bakeng sa ho lefella tshebeletso ya basebeletsi kapa bakeng sa ho diela mosebetsing.

Melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane ke melemo (ntle le ya ho diela) e lokelang ho phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora nako ya ho itlaleha moo basebeletsi ba fanang ka tshebeletso e amehang.

Melemo ya kamora ho sebetsa ke melemo ya basebeletsi (ntle le ya ho diela le ya nako e kgutshwane) e lefuwang kamora ho tlohella khiri.

Melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi ke melemo kaofela ntle le ya melemo ya nako e kgutshwane, melemo ya kamora ho sebetsa le ya ho diela.

Melemo ya ho diela ke melemo ya basebeletsi e lefuwang nakong ya ho diela ha mosebeletsi ka lebaka la mohlomong:

- (a) qeto ya setheo ya ho fedisa khiri ya mosebeletsi pele ho nako e setlwaeding ya ho beha meja; kapa
- (b) qeto ya mosebeletsi ya ho dumela ho fuwa melemo bakeng sa ho diela mosebetsing.

Ditlhaloso tse amanang le tlhophiso ya meralo

Tlhophiso e tlamang ke tlhophiso e fanang ka ditokelo tse qobellang le ditokelo ho mekga jwaloka ha eka e ne e le sebopehong sa konteraka. E kenyeletsa ditokelo tse teng ka hara konteraka kapa ditokelo tse ding tsa semolao.

Meralo ya melemo ya Kamora Khiri ke ditlhophiso tsa semmuso kapa tseo e seng tsa semmuso tseo tlasa tsona setheo se fanang melemo ya kamora khiri bakeng sa mosebeletsi a le mong kapa ho feta.

Meralo ya dinyehelo tse hlahositsweng ke meralo ya melemo ya kamora khiri tseo tlasa tsona setheo se lefang dinyehelo tse tsepameng setheong (letloleng) se ka thoko mme le keke la ba le boikarabelo bo utlwahalang ba semmuso ba ho lefa dinyehelo ho ya pele haeba letlole le se na dithepa tse lekaneng bakeng sa ho lefa melemo kaofela ya basebeletsi tse amanang le tshebetso ya mosebeletsi dinakong tsa hajwale le ho tse fetileng.

Meralo ya melemo e hlahositsweng ke meralo ya melemo ya kamora khiri ntle le meralo ya dinyehelo e hlahositsweng.

Meralo ya bahiri ba bongata ke meralo ya dinyehelo e hlahositsweng (ntle le meralo ya puso) kapa meralo ya melemo e hlahositsweng (ntle le meralo ya puso) e:

- (a) kopanyang matlole a nyehetsweng ke ditheo tse fapafapaneng tse seng tlasa taolo e tshwanang;
- (b) ho sebediswa matlole ao bakeng sa ho fana ka melemo basebeletsing ba setheo se fetang se le seng, ho itshetlehlilwe hodima ntlha ya hore maemo a nyehelo le melemo a tekilwe ntle le ho natsa boitsebiso ba setheo se hirileng basebeletsi bao.

Meralo ya puso ke meralo e thehilweng ka ketsamolao e sebetsang jwaloka ha eka ke meralo ya bahiri ba bongata bakeng sa ditheo tsohle mekgahlelong ya moruo e tekilweng ho ketsamolao.

Ditlhaloso tse amanang le melemo e hlahositsweng ya boikarabelo e hutsweng ditjeo

Melemo e hlahositsweng ya boikarabelo e hutsweng ditjeo ke kgaello kapa masalla, e hlophisitsweng bakeng sa kgahlamelo leha e le efe ya ho ngotla melemo e hlahositsweng ya boikarabelo e hutsweng ditjeo ho ya ka boleng ba melemo ya hajwale ba melemo ya kamoso.

Kgaello kapa masalla ke:

- (a) boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlahositsweng; ha o tlosa
- (b) boleng bo teng ba moralo wa dithepa (haeba di le teng); le

(c) boikarabelo leha e le bofe bo ka hlahellang ka lebaka la tlhokeho ya bonyane ba matlole.

Sehlohlolo sa thepa ke boleng ba hajwale ba melemo leha e le efe ya moruo e teng ka sebopeho sa matlole ho tswa moralong kapa diphokotso dinyehelong tsa kamoso tsa moralo.

Boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng ke boleng ba hajwale, ntle le ho hula dithepa tsa moralo, tsa ditefello tsa kamoso tse lebeletsweng bakeng sa ho phetha tokelo ka lebaka la tshebeletso ya mosebeletsi dinakong tsa hajwale le pele ho moo.

Dithepa tsa moralo ke:

(a) dithepa tsa letlole la melemo tsa nako e telele tsa mosebeletsi; le

(b) dipholisi tsa inshoreense tse tshwanelehang.

Dithepa tse tshwerweng ke letlole la melemo la nako e telele ke dithepa (ntle le disebediswa tsa ditjhelete tse sa fetisetsweng tse ntshwang ke setheo se amehang) tse:

(a) tshwerweng ke setheo (letlole) le ka thoko la semolao ho setheo se amehang mme se le teng feela bakeng sa ho lefa melemo ya basebeletsi; mme

(b) a le teng bakeng sa ho lefa feela melemo ya basebeletsi, e se a ka lebiswang ho boramekitlane ba setheo se amehang (le tabeng ya ho tjhona), mme a keke a busetswa setheong se amehang, ntle le haeba:

(i) dithepa tse salletseng tsa letlole di lekane bakeng sa ho kgema le ditokelo kaofela tsa melemo e amehang ya moralo kapa setheo se amehang; kapa

(ii) dithepa di busetswa setheong se amehang bakeng sa ho se lefa melemo ya basebeletsi e seng e lefuwe.

Pholisi ya inshoreense e tshwanelehang ke pholisi¹ e ntshuwang ke inshoreense eo e seng mokga o amehang (jwaloka ha ho hlaloswa ho GRAP 20) wa setheo se amehang, haeba ditsiane tsa pholisi:

(a) di ka sebediswa feela ho lefa melemo ya basebeletsi tlasa moralo o hlalositsweng wa melemo; mme

(b) e keke ya fuwa boramekitlane ba setheo se amehang (le tabeng ya ho tjhona) mme a keke a busetswa setheo se amehang, ntle le haeba:

(i) ditsiane di emela dithepa tsa masalla tse sa hlokeheng bakeng sa hore pholisi e kgeme le ditokelo kaofela tsa melemo e amehang ya basebeletsi; kapa

(ii) ditsiane di busetswa setheong se amehang bakeng sa ho se lefa melemo ya basebeletsi e seng e lefuwe.

¹ Inshoreense e tshwanelehang ha se ruri konteraka ya inshoreense (sheba Bo/Maemo a Matjhaba a ho Tlaleha ka Ditjhelete (IFRS® Standard(s)) mabapi le inshoreense).

Ditlhaloso tse amanang le ditlhaloso tsa ditjeo tsa melemo

Ditjeo tsa tshebeletso ke:

- (a) ditjeo tsa tshebeletso tsa hajwale, e leng keketseho ya hajwale ya boleng ba tokelo ya melemo ka lebaka la tshebeletso ya mosebeletsi nakong ya jwale;***
- (b) ditjeo tsa tshebeletso e fetileng, e leng phethoho ya boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo bakeng sa tshebeletso ya mosebeletsi dinakong tsa pele, ka lebaka la ho hlomathiswa ha moralo (tsebiswa kapa ho hulwa ha, kapa diphethoho ho, moralo wa melemo e hlalositsweng) kapa ho fokotswa (phokotso e matla ka setheo palong ya basebeletsi ba sireleditsweng ke moralo); le***
- (c) kuno kapa tahlehelo leha e le efe ya phetho.***

Tswala e hutsweng ditjeo mabapi le melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ke phethoho nakong ya melemo e hutsweng ditjeo e bakuweng ke ho tsamaya ha nako.

Tekanyo-botjha ya melemo e hlalositsweng ya thepa e hutsweng ditjeo:

- (a) maemo a dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo;***
- (b) phaello mabapi le dithepa tsa moralo, ho sa kenyeletswe ditjhelete tse kenyeleditsweng ho tswala e hutsweng ditjeo mabapi le melemo e hlalositsweng ya thepa; le***
- (c) phethoho leha e le efe ya sehlohlolo sa thepa, ho sa kenyeletswe ditjhelete tse kenyeleditsweng ho melemo e hlalositsweng ya thepa.***

Maemo a dikuno le ditahlehelo ke diphetho ho boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng tse bakuweng ke:

- (a) ditokiso tsa boiphihlelo (ditlamorao tsa diphapang pakeng tsa maemo a dikakanyo a nako e fetileng le se etsahetseng e le ruri); le***
- (b) ditlamorao tsa diphethoho tsa maemo a dikakanyo.***

Dikuno tsa dithepa tsa moralo ke tswala, diabo kapa diphepelo tse tshwanang le lekeno le leng le tswang dithepeng tsa moralo, hammoho le dikuno kapa ditahlehelo tse bonweng le tsa sa bonwang tsa dithepa tsa moralo, ha ho tloswa:

- (a) ditjeo leha e le dife tsa ho laola dithepa tsa moralo; le***
- (b) lekgetho leha e le lefe le lefuwang ke moralo ka bo ona ntle le lekgetho le kenyeleditsweng maamong a dikakanyo tse sebediswang bakeng sa ho metha boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng.***

Phetho ke tshebetso e tlosang ditokelo kaofela tsa semolao kapa tse utlwahalang bakeng sa karolo kapa melemo kaofela e fanwang tlasa moralo o hlalositsweng wa melemo, ntle le ditefello ho, kapa lebitsong la, basebeletsi e tekilweng ho ya ka dipehelo tsa moralo le ho kenyeletswa maamong a dikakanyo.

Dipehelo tse hlalositsweng Maemong a GRAP di sebediswa Boemong bona ka moelelo o tshwanang le Maemong ane a mang.

Ditlhophiso tse tlamang

.09 Ditlhophiso tse tlamang di ka bonwa ka ditsela tse mmalwa:

- (a) konteraka e phethetsweng pakeng tsa mekga;
- (b) ketsamolao, melawana e tshehetsang kapa e tshwanang le yona ho bolela ho kenyeletsa, empa ho sa fellwe ka, melao, melawana, maano, diqeto tse fihletsweng ke ba bolaoding ba kang kabinete, dikomiti tsa phethahatso, diboto, makgotla a bomasepala le ditaelo tsa matona; kapa
- (c) ka tshebediso ya molao, ho kenyeletsa molao o sa tlameng.

Tlhophiso e tlamang hangata, empa e seng kamehla, e etswa ka ho ngola, ka sebopelo sa konteraka kapa dipuisano tse ngotsweng ditokomaneng pakeng tsa mekga.

Melemo ya basebeletsi ya Nako e Kgutshwane

.10 Melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane e kenyeletsa dintlha tse kang tse latelang, haeba e lebeletswa ho phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora nako ya tshebetso eo ho yona basebeletsi ba fanang ka ditshebetso tse amehang:

- (a) mekgolo, meputso le dinyehelo tsa tshireletso ya kahisano;
- (b) lefi ya selemo e lefellowang le ya ho kula e lefellowang;
- (c) bonase, ditsiane le ditefello tse amanang le boemo ba tshebetso; le
- (d) melemo eo e seng ya tjehele e kang tlhokomelo ya bongaka, bodulo, makoloi le thepa kapa ditshebetso tsa mahala kapa tse tshehetswang bakeng sa basebeletsi ba hajwale.

.11 Setheo ha se a lokela ho fetola ho hlohlomisa botjha molemo wa nako e kgutshwane wa mosebeletsi haeba ditebello tsa nako ya phetho di fetoha nakwana. Leha ho le jwalo, haeba dikateng tsa molemo di fetoha (tse kang ho fetoha ho tloha molemong o sa bokeletseng ho ya ho o bokeletsang) kapa haeba phethoho ditebellong tsa nako ya phetho ha se ya nakwana e kgutshwane, ebe setheo se tla sekaseka haeba molemo o ntse o kgema le tlhaloso ya melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane.

Kananelo le tekanyo

Melemo kaofela ya basebeletsi ya nako e kgutshwane

.12 Ha mosebeletsi a fane ka tshebetso setheong nakong ya tshebetso, setheo se tla ananela tjehele e nyehlisitsweng ya melemo ya basebetsi ya nako e kgutshwane tse lebeletsweng ho lefuwa ka phapanyetsano ya tshebetso eo:

- (a) E le sekoloto (ditjeo tse phaelletsweng), kamora ho hula tjehele yohle e seng e lefuwe. Haeba tjehele e seng e lefuwe e feta tjehele e nyehlisitsweng ya melemo, setheo se tla ananela tjehele eo e le thepa (ditjeo tse lefeletsweng pele) ho fihlella m o o tefellopele e tla lebisang teng, ho tea mohlala, phokotso ya ditefello tsa kamoso kapa kgutlisetso ya tjehele.**

(b) E le ditjeo, ntle le haeba Boemo bo bong ba GRAP bo batla kapa bo dumella kenyeletso ya melemo ditjeong tsa thepa (sheba, ka mohlala, Maemo a GRAP mabapi le Dithoto (GRAP 12), Thepa le Metjhini (GRAP 17), Dithepa tse sa Tshwareheng (GRAP 31) Dithepa tsa Lefa (GRAP 103)).

.13 Dirapa .14, .17 le .20 di hlalosa kamoo setheo se tla sebedisa tlhokeho ena bakeng sa melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane ka sebopeho sa dilefi tse lefellowang le bonase, ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso.

Dilefi tse lefellowang tsa nako e kgutshwane

.14 Setheo se tla ananela ditjeo tse lebeleletsweng tsa melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane ka sebopeho sa lefi e lefellowang tlasa serapa .12 ka tsela e latelang:

(a) tabeng ya ho bokella lefi e lefellowang, ha basebeletsi ba fana ka tshebeletso e eketsang tshwaneleho ya bona ya lefi e lefellowang; le

(b) tabeng ya lefi e sa bokellwang e lefuwang, ha lefi e ba teng.

.15 Setheo se ka nna sa lefa basebeletsi bakeng sa lefi ka mabaka a fapafapaneng ho kenyeletsa matsatsi a phomolo, ho kula le boqhwalala ba nako e kgutshwane, le botswetse kapa monna ya behang setswetse. Tshwaneleho ya ho lefellowang lefi e wela mekgahlelong e mmedi:

(a) ho bokella; le

(b) ho se bokelle.

.16 Lefi e lefellowang e bokeletsang ke e fetisetwang pele mme e ka nna ya sebediswa nakong e tlang haeba nako ya hajwale ya tshwaneleho e sa sebediswa ka botlalo. Ho boloka dilefi tse lefellowang e ka nna ya ba ho vesta (ka mantswe a mang, basebeletsi ba tshwanelwa ke tefo ya tjelele bakeng sa tshwaneleho ya matsatsi a sa sebediswang ha ba tlohela setheo) kapa ho se veste (ha basebeletsi ba sa tshwanelwa ke matsatsi a sa sebediswang ha ba tlohela mosebetsi). Tokelo e a hlalaha ha basebeletsi ba fana ka tshebeletso e eketsang tshwaneleho ya bona ya dilefi tse lefellowang kamoso. Tokelo e teng, mme e ya ananelwa, leha e ba dilefi tse lefellowang ha se tse vestang, leha kgonahalo ya hore basebeletsi ba ka nna ba tsamaya pele ba sebedisa matsatsi a bokeletsweng a lefi a sa vestuwanng e ama tekanyo ya tokelo eo.

.17 Setheo se tla metha ditjeo tse lebeleletsweng tsa ho bokella dilefi tse lefellowang e le tjelele ya tlatsetso eo setheo se lebeleletsweng ho e lefa ka lebaka la tshwaneleho e sa sebediswang qetellong ya nako ya ho sebetso.

.18 Mokgwa o hlakisitsweng serapeng .17 o metha tokelo tjeleteng ya ditefo tsa tlatsetso tse lebeleletsweng ho hlalaha feela tabeng ya hore molemo o a bokellana. Mabakeng a mangata, setheo se ka nna sa se hloke ho sebetsoa dipalo ka botebo ho akanya hore ha ho tokelo e tshwarehang bakeng sa matsatsi a dilefi tse lefellowang tse sa sebediswang. Mohlala, tokelo ya lefi ya ho kula e ka nna ya ba e tshwarehang haeba feela ho na le kutlwisiso ya semmuso le eo e seng ya semmuso ya hore matsatsi a lefi a sa sebediswang a ka nkuwa e le lefi e lefellowang ya selemo.

GRAP 25

- .19 Dilefi tse lefellowang tse sa bokellang matsatsi ha di fetisetswe pele: di fellwa ke nako haeba tshwaneleho ya hajwale ya nako ya tshebetso e sa sebediswa ka botlalo mme e sa nehe basebeletsi tshwaneleho ya ho thola tjhelete bakeng sa tshwaneleho e sa sebediswang ha ba tlohela setheo. Sena ke se tlwaelehileng ka lefi ya ho kula (ho fihlela moo matsatsi a fetileng a tshwaneleho a sa sebediswang a sa eketseng tshwaneleho ya kamoso), le lefi ya botswetse kapa ya bontate ba behang setswetse. Setheo ha se ananele sekoloto kapa ditjeo ho fihlela nakong ya lefi, hobane tshebeletso ya mosebeletsi ha e eketse tjhelete ya molemo.

Bonase, ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso

- .20 Setheo leha e le sefe se tla ananela ditjeo tse lebeleletsweng tsa bonase, ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso tlasa serapa .12 ha, mme ha feela:**

- (a) setheo se na le tokelo e teng ya semolao kapa e utlwahalang bakeng sa ho etsa ditefello tse jwalo ka lebaka la diketsahalo tse fetileng; le**
- (b) kakanyo e tshepahalang ya tokelo e ka etswa.**

Tokelo e teng e ba teng ha, mme ha feela, setheo se se na hore se ka etsang ntle feela le ho lefa.

- .21 Lekaleng la mmuso ditheo tse ding di na le meralo ya ditsiane e amanang le merero ya phano ya ditshebeletso kapa dintlha tsa tshebetso ya ditjhelete. Tlasa meralo e kang eo basebeletsi ba thola ditjhelete tse hlakisitsweng, ho itshetlehlilwe hodima tekolo ya dinyehelo tsa bona bakeng sa phihlelo ya merero ya setheo kapa karolo ya setheo. Maamong a mang meralo e jwalo e ka ba ya dihlopha tsa basebeletsi, tse kang ha tshebetso e hlahlobuwa bakeng sa bohle kapa basebeletsi ba bang karolong e itseng, ntle le boemong ba bo mong. Ditheo tse ding tsa makala a mmuso di ka hlahloba tshebetso kgahlanong le ditsela tse thehilweng hodima ditjhelete tse kang ho fehlwa ha metjha ya lekeno le phihlelo ya merero ya ditekanyetso. Meralo e meng ya ditsiane e ka kenyeletsa ditefello tsa basebeletsi kaofela ba faneng ka ditshebeletso tsa khiro nakong ya ho sebetsa, le haeba ba ile ba tlohella setheo pele ho nako ya bona ya ho diela. Leha ho le jwalo, tlasa meralo e meng ya ditsiane, basebeletsi ba thola ditefello ha feela ba dula setheong bakeng sa nako e hlakisitsweng, ka mohlala, tlhokeho ya hore basebeletsi ba fane ka ditshebeletso bakeng sa nako kaofela ya ho sebetsa. Meralo e kang eo e hlahisa tokelo e utlwahalang ha basebeletsi ba fana ka tshebeletso e eketsang tjhelete e lokelang ho lefella haeba ba tla dula mosebetsing ho fihlela qetellong ya nako e hlakisitsweng. Tekanyoo ya tokelo e utlwahalang e jwalo e bontsha kgonahalo ya hore basebeletsi ba bang ba ka tsamaya ntle le ho thola ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso. Serapa .23 se fana ka dipehelo tse ding tse lokelang ho kgotsofatswa pele setheo se ka ananela ditjeo tse lebeleletsweng tsa ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso.
- .22 Setheo se ka nna sa hloka tokelo ya ho lefa bonase kapa ditsiane. Leha ho le jwalo, mabakeng a mang, setheo se na le tlwaelo ya ho lefa dibonase kapa ditsiane. Maamong a jwalo, setheo se na le tokelo e utlwahalang hobane setheo ha se na tsela e nngwe ntle le ho lefa bonase kapa ditsiane. Tekanyo ya tokelo ya kutlwano

e bontsha kgonahalo ya hore basebeletsi ba bang ba ka tsamaya ntle le ho thola bonase kapa ditsiane.

- .23 Setheo se ka etsa kakanyo e tshepahalang ya tokelo ya semolao kapa e utlwahalang tlasa bonase, ditsiane le ditefello tse amanang le tshebetso ha, mme feela ha:
- dipehelo tsa semmuso tsa moralo di na le fomula ya ho sebetsa tjhelete ya molemo;
 - setheo se sebetsa ditjhelete tse tla lefuwa pele ditatements tsa ditjhelete di dumellwa bakeng sa ho ntshuwa; kapa
 - ditlwaelo tsa kgale di fana ka bopaki bo hlakileng ba tjhelete ya tokelo e utlwahalang ya setheo.
- .24 Tokelo tlasa bonase, ditsiane le meralo e amanang le tshebetso ho tswa tshebetsoeng ya mosebeletsi e tlišwa ke tshebetso ya mosebeletsi mme e seng tumellanong le beng ba setheo. Kahoo, setheo leha e le sefe se ananela ditjeo tsa bonase, ditsiane le meralo e amanang le tshebetso e seng e le phepele ya masalla empa e le ditjeo.
- .25 Haeba bonase, ditsiane le ditefello tse amehang di sa lebellwa ho phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora qetello ya nako ya ho sebetsa moo basebeletsi ba fanang ka tshebetso e amehang, ditefello tseo ke melemo e meng ya basebeletsi ya nako e telele (sheba dirapa .160 ho isa ho .167).

Mohlala o bontshang dirapa .20 ho isa ho .25: Bobadi bakeng sa sekema sa ditsiane

Setheo se na le sekema sa ditsiane bakeng sa basebeletsi ba sona ka tsela e latelang:

- 25% ya ditjeo tsa mosebeletsi ka mong setheong se tla lefuwa e le ditsiane;
- 7.5% ya 25% e lefuwa ka ho iketsahalla ho batho ba neng ba sebetsa bakeng sa selemo se tletseng sa ditjhelete; le
- 17.5% ya 25% e lefuwa basebeletsi ho itshetlehlilwe hodima ho reituwa ha tshebetso ya bo mong.

Setheo se ananela ditjeo le sekoloto bakeng sa palo ya basebeletsi ba lebeleletsweng ho qeta selemo se felletseng, ho itshetlehlilwe hodima 7.5% ya ditjeo tsa setheo.

Hang ha setheo se lekotse tshebetso ya motho ka mong, e ananela ditjeo le sekoloto bakeng sa karolo ya tshebetso ya moralo wa ditsiane, ho itshetlehlilwe hodima ho reituwa ha motho ka mong atisa ka 17.5% ya ditjeo tsa bona ka ho latelana tsa setheo.

Pepeso

- .26 Leha Boemo bo sa batle dipepeso tse itseng ka melemo ya basebeletsi ya nako e kgutshwane, Maemo a mang a ka batla dipepeso. Ka mohlala, GRAP 20 e batla dipepeso tsa moputso wa palohare ya botsamaisi le Boemo ba GRAP mabapi le *Tekelo ya Ditatements tsa Ditjhelete* (GRAP 1) bo batla pepeso ya lesedi ka ditjeo tsa melemo ya basebeletsi.

Melemo ya kamora khiro: Phapang pakeng tsa meralo ya nyehelo le meralo ya menyetla e hlalositsweng

.27 Melemo ya kamora khiro e kenyeletsa dintlha tse kang tse latelang:

- (a) melemo ya ho beha meja fatshe (mohl. dipentjhene le ditefello tse sekolokoto ha motho a beha meja); le
- (b) melemo e meng ya kamora khiro, e kang inshoreense ya bophelo ya kamora khiro le ya tlhokomelo ya bongaka.

Ditlhophiso tseo ka tsona setheo se fanang ka melemo ya kamora khiro ke meralo ya melemo ya kamora khiro. Setheo se sebedisa Boemo bona ditlhophisong kaofela tse kang tseo leha e ba e kapa tjhe di kenyeletsa ho thehwa ha setheo se ka thoko, se kang sekema sa pentjhene kapa sekema sa melemo ya ho beha meja, bakeng sa ho thola dinyehelo le ho lefa melemo.

.28 Meralo ya melemo ya kamora khiro e hlophisitswe e le meralo ya nyehelo e hlalositsweng kapa meralo ya melemo e hlalositsweng, ho itshetlehlilwe hodima matla a moralo jwaloka ha e nkuwa ho dipehelo le melawana ya tsona e ka sehloohong.

.29 Tlasa meralo ya nyehelo e hlalositsweng tokelo ya setheo ya semolao kapa e utlwahalang ho fihlella tjeleteng eo se dumelang ho e nyehela letloleng. Kahoo, tjelete ya melemo ya kamora khiro e fumanweng ke mosebeletsi e sebetswa ka tjelete ya dinyehelo e lefuweng ke setheo (mme mohlomong hape mosebeletsi) moralong wa kamora khiro kapa khamphaning ya inshoreense, Hammoho le dikuno tsa matsete tse tswang dinyehelong. Ka lebaka leo, dikakanyo tsa kotsi (tsa hore melemo e tla ba tlase ho feta kamoo ho lebeletsweng) le kotsi ya matsete (ya hore dithepa tse tsetetsweng di keke tsa lekana bakeng sa ho tsamaelana le melemo e lebeletsweng) e theoha matla hodima mosebeletsi.

.30 Mehlala ya mabaka moo tokelo ya setheo e sa felleng ka tjelete eo se dumelang ho e nyehela letloleng ke ya ha setheo se na le tokelo ya semolao kapa ya kutlwano ka:

- (a) fomula ya moralo wa molemo e sa hokelwang feela ho tjelete ya dinyehelo mme e batla hore setheo se fane dinyehelo tse ding haeba dithepa di sa lekane bakeng sa ho nyalana le melemo e ho fomula ya moralo wa molemo;
- (b) tiisetso, e ka ba e se ka kotloloho ka moralo kapa ka kotloloho, ya kuno e hlakisitsweng mabapi le dinyehelo; kapa
- (c) ditlwaelo tseo e seng tsa semmuso tse hlahisang tokelo ya kutlwano. Ka mohlala, tokelo ya kutlwano e ka hlaha moo setheo se nang le nalane ya ho eketsa melemo ya basebeletsi ba mehleng ho kgema le infleishene moo ho se nang molao o tlamang wa ho etsa jwalo.

.31 Tlasa meralo ya melemo e hlalositsweng:

- (a) tokelo ya setheo ke ho fana ka melemo eo ho dumellanweng ka yona le basebeletsi ba hajwale le ba mehleng; le

GRAP 25

- (b) kotsi ya kakanyo (ya hore melemo e tla bitsa ho feta kamoo ho lebeleletsweng) mme kotsi ya matsete e theohe, ka matla, mabapi le setheo. Haeba boiphihlelo ba dikakanyo kapa ba matsete bo mpefetse ho feta kamoo ho neng ho lebeleletsweng, tokelo ya setheo e ka eketseha.
- .32 Dirapa .33 ho isa ho .52 di hlalosa phapang pakeng tsa meralo ya nyehelo e hlalositsweng le meralo ya melemo e hlalositsweng boemong ba meralo ya bahiri ba bongata, meralo ya melemo e hlalositsweng e arolelanang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang, meralo ya puso le melemo e inshorilweng.

Meralo ya bahiri ba bongata

- .33 ***Setheo se tla hlophisa moralo wa bahiri ba bongata e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng kapa moralo wa melemo o hlalositsweng tlasa dipehelo tsa moralo (ho kenyeletsa tokelo leha e le efe e utlwahalang e ka nqane ho dipehelo tsa semmuso).***
- .34 ***Haeba setheo se nka karolo moralong wa melemo e hlalositsweng, ntle le haeba ho sebetsa serapa .35, setheo se tla:***
- (a) ***arabela bakeng sa ho ajwa ho lekanang ha tokelo ya melemo e hlalositsweng, dithepa tsa moralo le ditjeo tse tsamaelanang le moralo ka tsela e tshwanang le moralo wa melemo o hlalositsweng leha e le ofe o mong; le***
- (b) ***ho pepesa lesedi le batlwang ke dirapa .136 ho isa ho .155 (ho sa kenyeletswe serapa .155(d)).***
- .35 ***Ha lesedi le lekaneng le le siyo bakeng sa ho sebedisa bobadi ba melemo e hlalositsweng bakeng sa moralo wa melemo o hlalositsweng wa bobadi ba moralo wa melemo e hlalositsweng wa bahiri ka bangata, setheo se tla:***
- (a) ***arabela bakeng sa moralo ho ya ka dirapa .54 le .55 jwaloka ha eka ke moralo wa nyehelo o hlalositsweng; le***
- (b) ***ho pepesa lesedi le batlwang ke serapa .155.***
- .36 Mohlala wa moralo wa melemo e hlalositsweng ya bahiri ba bongata ke moo:
- (a) moralo o lefellowang ka mokgwa wa *pay-as-you-go*: dinyehelo di tekwa boemong boo ho lebeleletsweng hore ho tla lekana ho lefa melemo e theohang e batlehang hona ka nako eo; le melemo ya kamoso e unnweng nakong ya hajwale e tla lefuwa dinyehelong tsa kamoso; le
- (b) melemo ya basebeletsi e sebetsa ho ya ka bolelele ba tshebeletso ya bona mme ditheo tse nkang karolo ha di na mekgwa ya ho ikhula moralong ntle le ho lefa nyehelo bakeng sa melemo e unnweng ke basebeletsi ho fihlela letsatsing la ho ikhula. Moralo o jwalo o baka kotsi ya dikakanyo bakeng sa setheo: haeba ditjeo tsa ho qetela tsa melemo e seng e unnwe qetellong ya nako ya ho sebetsa e feta kamoo ho neng ho lebeleletsweng, setheo se tla lokela ho eketsa dinyehelo tsa sona kapa di qekise basebeletsi ho amohela phokotso ya melemo. Kahoo, moralo o jwalo ke moralo wa melemo o hlalositsweng.
- .37 Moo ho nang le lesedi ka moralo wa melemo e hlalositsweng ya bahiri ba bangata, setheo se ikarabella bakeng sa karolo e lekanang ya sona ya tokelo ya melemo e hlalositsweng, dithepa tsa moralo le ditjeo tsa melemo ya kamora khiro tse tsamaelanang le moralo ka tsela e tshwanang le moralo wa melemo o hlalositsweng leha e le ofe o mong. Leha ho le jwalo, setheo se ka nna sa se kgone ho hlwaya

karolo ya sona ya maemo a siretseng a ditjhelete le tshebetso ya moralo e nang le botshepehi bo lekaneng bakeng sa merero ya bobadi. Sena se ka etsahala haeba:

- (a) moralo o beha ditheo tse nkang karolo dikotsing tsa dikakanyo tse tsamaelanang le basebeletsi ba hajwale le ba mehleng ba ditheo tse ding, moo ho etsahalang hore ha ho motheo o tsitsitseng le o tshepahalang bakeng sa ho aba tokelo, dithepa tsa moralo le ditjeo tsa ditheo ka bo mong tse nkang karolo moralong; kapa
- (b) setheo ha se kgone ho fihlella lesedi le lekaneng ka moralo o kgotsofatsang ditlhoko tsa Boemo bona.

Mabakeng ao, setheo se ikarabella bakeng sa moralo jwaloka ha eka ke moralo wa nyehelo o hlalositsweng le ho pepesa lesedi la tlatsetso le batlwang ke serapa .155.

- .38 Ho ka nna ha ba le tlhophiso ya konteraka kapa tlhophiso e tlamang kapa leano le tekilweng pakeng tsa moralo wa bahiri ba batho ba bangata le bankakarolo ba ona le bontshang kamoo masalla a moralo a tla abelwa bankakarolo (kapa kgaello e lefella). Monkakarolo moralong wa bahiri ba bangata ya nang le tlhophiso e jwalo e ikarabellang bakeng sa moralo e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng ho ya ka serapa .35 o tla ananela thepa kapa sekoloto se tswang ho tlhophiso ya konteraka kapa tlhophiso e tlamang e tshwanang kapa leano le tekilweng le lekeno kapa ditjeo mabapi le masalla kapa kgaello ka lebaka la seo.

Mohlala o bontshang serapa .38: Bobadi ba moralo wa bahiri ba bongata

Mmoho le bomasepala ba bang provenseng X, masepala A o nka karolo moralong wa melemo ya bahiri ba bongata e hlalositsweng. Hobane moralo o beha ditheo tse nkang karolo dikotsing tsa dikakanyo tse tsamaelanang le basebeletsi ba hajwale le ba mehleng ba nkang karolo moralong, ha ho motheo o tsitsitseng le o tshepahalang bakeng sa ho aba tokelo, dithepa tsa moralo le ditjeo tsa bomasepala ka bo mong ba nkang karolo moralong. Masepala A kahoo o ikarabella bakeng sa moralo jwaloka ha eka ke moralo wa nyehelo o hlalositsweng. Tekolo ya matlole, e sa thehwang hodima dikakanyo tse kgemang le ditlhoheho tsa Boemo bona, e bontsha kgaello ya R480 milione moralong. Moralo o dumetse tlasa tlhophiso e tlamang ka sekejule sa dinyehelo le bahiri ba nkang karolo moralong o tla fedisa kgaello bakeng sa dilemo tse hlano tse tlang. Dinyehelo kaofela tsa masepala A tlasa tlhophiso ena ke R40 milione.

Setheo se ba le sekoloto bakeng sa dinyehelo tse lokisitsweng mabapi le boleng ba nako ba tjhelete le ditjeo tse lekanang masalleng kapa kgaellong.

- .39 Meralo ya bahiri ba bongata e fapane le meralo ya tsamaiso ya sehlopha. Moralo wa tsamaiso ya sehlopha ke feela pokello ya meralo ya mohiri a le mong e kopantsweng ho dumella bahiri ho kopanya dithepa tsa bona bakeng sa merero ya matsete le ho fokotsa bolaodi ba matsete le ditjeo tsa tsamaiso, empa ditseko tsa bahiri ba fapaneng di a arohanngwa bakeng sa molemo feela wa basebeletsi ba bona. Merero ya tsamaiso ya sehlopha ha e na mathata a ikgethang a bobadi hobane lesedi le fumaneha ha bobebe bakeng sa ho di tshwara ka tsela e tshwanang jwaloka moralo leha e le ofe wa mohiri a le mong le hore ho ba meralo e jwalo ha di behe ditheo tse nkang karolo kotsing ya dikakanyo tse tsamaelanang le basebeletsi ba hajwale le ba

GRAP 25

mehlele ba ditheo tse ding. Ditlhaloso Boemong bona bo batla hore setheo se hlophise moralo wa tsamaiso ya sehlopha e le moralo wa nyehelo o hlahositsweng kapa moralo wa melemo o hlahositsweng ho ya ka dipehelo tsa moralo (ho kenyeletsa tokelo leha e le efe ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tsa semmuso).

- .40 Mabapi le ho tiisa hore o bona neng, le mokgwa wa ho metha, sekoloto se amanang le ho phetha moralo wa melemo e hlahositsweng wa bahiri ba bongata, kapa ho ikhula ha setheo ho moralo wa molemo o hlahositsweng wa bahiri ba bongata, setheo se tla sebedisa Boemo ba GRAP mabapi le Diphehelo, Dikoloto tsa Kamoso le Dithepa tsa Kamoso (GRAP 19).**

Meralo ya melemo e hlahositsweng e arolang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang

- .41 Meralo ya melemo e hlahositsweng e arolang dikotsi pakeng tsa ditheo tse fapfapaneng tse tlasa taolo e tshwanang, ka mohlala, ditheo tse laolang le tse laolwang, ha se meralo ya bahiri ba bongata.
- .42 Setheo se nkang karolo moralong o jwalo se fumana lesedi ka moralo ka botlalo o methuweng ho ya ka Boemo ho itshetlehlilwe hodima dikakanyo tse sebetsang moralong ka kakaretso. Haba ho na le tlhophiso ya konteraka kapa tlhophiso e tshwanang e tlamang kapa leano le tekilweng bakeng sa ho lefisa ditjeo tsa melemo tse hutsweng lekgetho bakeng sa moralo ka kakaretso o methilweng ho ya ka Boemo bona ditheong ka bo mong hara setheo sa moruo, setheo se tla, ditatementeng tsa sona tsa ditjhelete tse arohaneng kapa ka bo mong, di ananela ditjeo tsa melemo tse hutsweng lekgetho tse lefisiwang jwalo. Haeba ho se na tumellano e jwalo, tlhophiso kapa leano, ditjeo tsa melemo tse hlahositsweng tse hutsweng lekgetho di tla ananelwa ditatementeng tsa ditjhelete tse arohaneng kapa ka bo mong tsa setheo se tshehetsang mohiri semolao ka moralo. Ditheo tse ding di tla, ditatementeng tsa tsona tsa ditjhelete tse arohaneng kapa ka bo mong, di ananela ditjeo tse lekanang le nyehelo ya bona e lefuwang nakong ya tshebetso.
- .43 Ho na le mabaka lekaleng la mmuso moo setheo se laolang le setheo se le tseng kapa ho feta se nka karolo moralong wa melemo o hlahositsweng. Ntle le haeba ho na le tlhophiso ya konteraka ka tlhophiso e tlamang e tshwanang kapa leano le tekilweng jwaloka ha ho boletswe serapeng .42, setheo se laolwang se ikarabella boemong ba nyehelo e hlahositsweng mme setheo se laolang se ikarabella boemong melemo e hlahositsweng ditatementeng tsa sona tsa ditjhelete tsa kopantsweng. Setheo se laolwang hape se pepesa hore se ikarabella boemong ba nyehelo e hlahositsweng ditatementeng tsa sona tsa ditjhelete tse arohaneng. Setheo se laolwang boemong ba nyehelo e hlahositsweng hape e fana ka dintlha tsa setheo se laolang, mme e bolela hore, ditatementeng tse kopantsweng tsa setheo se laolang, bobadi bo boemong ba melemo e hlahositsweng. Setheo se laolwang hape se etsa dipepeso se batlwang ho serapa .155.
- .44 Bonkakaro moralong o jwalo ke tumellano ya mokga o amehang bakeng sa setheo ka seng ka bo mong. Setheo kahoo se tla, ditatementeng tsa yona tse arohaneng kapa tsa bo mong, pepesa leseding le batlwang ke serapa .155.**

Meralo ya puso

- .45** *Setheo se tla ikarabella bakeng sa moralo wa puso ka tsela e tshwanang le ya moralo wa bahiri ba bongata (sheba dirapa .33 le .40).*
- .46** Meralo ya puso e thehilwe ka ketsamolao ho akaretsa ditheo tsohle (kapa ditheo tsohle mokgahlelong o itseng, ka mohlala, indasteri e itseng) mme di kgannwa ke mmuso wa naha, wa provense kapa wa lehae kapa lekala le leng (ka mohlala, lekala le bopetsweng morero ona ka ho toba). Boemo bona bo sebetsana feela le melemo ya basebeletsi ba setheo mme ha bo tobane le bobadi bakeng sa ditokelo leha e le dife tlasa meralo ya puso e amanang le basebeletsi ba ditheo le basebeletsi ba mehleng ba ditheo tse sa laolweng ke setheo se tlaehang. Leha mmuso o ka theha meralo ya puso le ho fana ka melemo ho basebeletsi ba ditheo tsa lekala la poraefete le/kapa batho ba itshehetsang, ditokelo tse hlahellang mabapi le meralo e jwalo ha ho sebetsanwe le tsona Boemong bona. Meralo e meng e thehilweng ke setheo e fana ka bobedi melemo e tlamang, e le e nkelang sebaka meralo eo mohlomong e ka beng e akareditswe tlasa moralo wa puso, le melemo ya tlatsetso ya boithaopo. Meralo e kang eo ha se meralo ya puso.
- .47** Meralo e mengata ya puso e thuswa ka ditjhelete ka mokgwa wa *pay-as-you-go*: dinyehelo di tekwa boemong bo lebeletsweng hore bo lekane bakeng sa ho lefa melemo e batlehang nakong yona eo; melemo ya kamoso e unnweng nakong ya hajwale e tla lefuwa ka dinyehelo tsa nako e tlang. Ditheo tse sireleditsweng ke meralo ya puso di ikarabella bakeng sa meralo eo e le meralo ya nyehelo e hlalositsweng kapa meralo ya melemo e hlalositsweng. Tshwaro ya bobadi e itshetlehile hodima haeba setheo se na le tokelo ya semolao kapa ya kutlwano ho lefa melemo ya kamoso. Haeba tokelo ya setheo e le feela ho lefa dinyehelo ha di batleha mme setheo ha se sa tlameha ho lefa melemo ya kamoso, se ikarabella bakeng sa moralo oo wa puso e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng.
- .48** Moralo wa puso o ka hlophua e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng ke setheo se laolwang. Leha ho le jwalo, ke mohopolo o ka hanyetswang wa hore moralo wa puso o tla nkuwa e le moralo wa melemo e hlalositsweng ke setheo se laolang. Moo mohopolo oo o hanyetswang moralo wa puso o balellwa e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng.

Melemo e inshorilweng

- .49** *Setheo se ka lefa diporemiamo tsa inshoreense ho lefella moralo wa melemo ya kamora khiro. Moralo o tla nka moralo o jwalo e le moralo wa melemo o hlalositsweng ntle le haeba setheo se tla ba le (ka ho toba kapa e seng ka ho toba ka moralo) tokelo ya semolao kapa ya kutlwano mohlomong ho:*

- (a) *lefa melemo ya basebeletsi ka ho toba ha e batleha; kapa*
- (b) *ho lefa ditjhelete tse ding haeba inshoreense e sa lefe melemo kaofela ya basebeletsi kamoso tse amanang le tshebetso ya basebeletsi dinakong tsa jwale tsa ho sebetsa le tsa pele.*

Haeba setheo se tsitlallela tokelo e jwalo ya semolao kapa ya kutlwano, setheo se tla nka moralo e le moralo wa melemo o hlalositsweng.

- .50** Melemo e inshorilweng ka pholisi ya inshoreense ha e a lokela ho ba kamano e tobileng kapa e iketsahallang ka tokelo ya setheo bakeng sa melemo ya basebeletsi. Meralo ya Melemo ya kamora khiro e kenyetsang dipholisi tsa inshoreense tsa kamora khiro di na le phapang e tshwanang pakeng tsa bobadi le thuso ya ditjhelete jwaloka meralo e meng e thuswang ka matlole.

- .51 Moo setheo se thusang ka matlole ho tokelo ya melemo ya kamora khiro ka ho nyehela pholising ya inshoreense eo tlasa yona setheo (e ka ba ka ho toba, kapa e seng ka ho toba ka moralo, ka tsela ya ho teka diporemi amo tsa kamoso kapa ka kamano) se tsitlallela tokelo ya semolao kapa ya kutlwano, tefello ya diporemi amo ha e be tlhophiso ya nyehelo e hlalositsweng. Ho pepeneneng hore setheo:
- (a) se ikarabella bakeng sa pholisi ya inshoreense e tshwaneleheng jwaloka thepa ya moralo (sheba serapa .08); le
 - (b) ho ananela dipholisi tse ding tsa inshoreense e le ditokelo tsa tefello (haeba dipholisi di kgema le dipehelo ho serapa .123).
- .52 Moo pholisi ya inshoreense e leng lebitsong la monkakarolo ya itseng wa moralo kapa sehlopha sa bankakarolo ba moralo mme setheo se se na tokelo ya semolao kapa ya kutlwano ho sireletsa tahlehelo hodima pholisi, setheo ha se na tokelo ya ho lefa melemo ho basebeletsi mme inshoreense ke yona feela e nang le boikarabelo ba ho lefa melemo. Tefello ya diporemi amo tse tsitsitseng tlasa dikonteraka tse jwalo ke, hantlente, phetho ya tokelo ya molemo, ho e na le matsete a ho phetha tokelo. Ka lebaka leo, setheo ha se sa na thepa kapa sekoloto. Kahoo, setheo se nka ditefello tseo e le moralo wa nyehelo o hlalositsweng.

Melemo ya kamora khiro: Meralo ya nyehelo e hlalositsweng

- .53 Bobadi bakeng sa meralo ya nyehelo e hlalositsweng e bobebe hobane tokelo ya setheo se tlalehang bakeng sa nako ka nngwe ya ho sebetsa e laolwa ke tjehelete e lokelang ho nyehelwa bakeng sa nako eo. Ka lebaka leo, ha ho batlehe dikakanyo tsa ditjhelete bakeng sa ho metha tokelo kapa ditjeo mme ha ho na kgonahalo ya kakanyo ya kuno kapa tahlehelo. Hodima moo, ditokelo di methwa motheong o se nang ditheolelo, ntle le moo di sa lebellwang ho phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora nako ya ho sebetsa eo ho yona basebeletsi ba fanang ka tshebeletso e amehang.

Kananelo le tekanyo

- .54 Ha mosebeletsi a fane ka tshebeletso setheong nakong ya ho sebetsa, setheo se tla ananela nyehelo e lokelwang ho lefuwa moralo wa nyehelo o hlalositsweng bakeng sa tshebeletso eo:**
- (a) e le sekoloto (ditjeo tse fihleletsweng), kamora ho hula nyehelo leha e le efe e seng e lefuwe. Haeba nyehelo e seng e lefuwe e feta nyehelo e batlehang bakeng sa tshebeletso pele ho nako ya ho sebetsa, setheo se tla ananela masalla e le thepa (ditjeo tse lefelletsweng) ho fihlela moo tefello e lefeletsweng pele e tla lebisa, ka mohlala, ho phokotso ya ditefello tsa kamoso kapa pusetso ya tjhelete; mme**

(b) e le ditjeo, ntle le haeba Boemo bo bong bo batla kapa bo dumella kenyeletso ya nyehelo ditjeong tsa thepa (sheba, ka mohlala, GRAP 12, GRAP 17, GRAP 31 le GRAP 103).

.55 Ha dinyehelo moralong wa dinyehelo o hlalositsweng di sa lebellwa ho phethwa ka botlalo kamora dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora nako ya ho sebetsa moo basebeletsi ba fanang ka tshebeletso e amehang, di tla theolwa ho sebediswa sekgahla sa theolelo se hlakitsweng ho serapa .89.

Pepeso

.56 Setheo se tla pepesa tjhelete e ananetsweng e le ditjeo tsa meralo ya nyehelo e hlalositsweng.

.57 Moo ho batlehang ho ya ka GRAP 20 setheo se pepesa lesedi ka dinyehelo tsa meralo ya nyehelo e hlalositsweng bakeng sa bolaodi.

Melemo ya kamora khiro: Meralo ya melemo e hlalositsweng

.58 Bobadi bakeng sa meralo ya melemo e hlalositsweng e rarahanane hobane dikakanyo tsa ditjhelete di a batleha bakeng sa ho metha tokelo le ditjeo mme ho na le kgonahalo ya dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo. Hodima moo, ditokelo di methwa ka tsela ya theolelo hobane di ka phethwa dilemo tse ngata kamora hoba basebeletsi ba fanne ka tshebeletso e amehang.

Kananelo le tekanyo

.59 Meralo ya melemo e hlalositsweng e ka nna ya se lefella, kapa e ka nna ya lefella ka botlalo kapa ka mmoho ka dinyehelo tsa setheo, le ka nako e nngwe ke basebeletsi, ka hara setheo, kapa letlole, le arohaneng semolao ho setheo se tlalehang le ho tswa mmo melemo ya basebeletsi e lefuwang. Tefello ya melemo e thuswang ka matlole ha a batleha ho itshetlehile e seng feela hodima boemo ba ditjhelete le tshebetso ya matsete a letlole empa hape hodima bokgoni ba setheo, le maikemisetso, ho kgotsofatsa kgaello leha e le efe thepeng ya letlole. Kahoo setheo se, hantlentle, laola dikotsi tsa dikakanyo le matsete a tsamaelanang le moralo. Ka lebaka leo, ditjeo tse ananelwang bakeng sa moralo wa melemo o hlalositsweng ha se hore ke tjhelete ya nyehelo e batlehang bakeng sa nako ya ho sebetsa.

.60 Bobadi ba setheo ba meralo ya melemo e hlalositsweng e kenyeletsa mehato e latelang:

(a) Ho lekola kgaello kapa masalla. Sena se kenyeletsa:

(i) tshebediso ya tekginiki ya dikakanyo, mokgwa wa yuniti ya mokitlane e lepuweng, ho etsa kakanyo ya ditjeo tsa qetellong tsa setheo sa melemo eo basebeletsi ba e sebeleditseng bakeng sa tshebeletso ya bona dinakong tsa hajwale le tsa pele (sheba dirapa .73 ho isa ho .75). Sena se batla hore setheo se sekaseke hore ke melemo e mekae e ka amahanngwang le dinako tsa hajwale le tsa pele (sheba dirapa .76 ho isa ho .80) le ho etsa dikakanyo (dikakanyo tsa ditjhelete) ka dintlha tsa demokerafi (tse kang tlhahiso le bophelo ba basebeletsi) le dintlha tsa ditjhelete (tse kang

dikeketseho tsa kamoso tsa mekgolo le ditjeo tsa bongaka) tse tla ama ditjeo tsa melemo (sheba dirapa .81 ho isa ho .104);

- (ii) ho theola melemo eo bakeng sa ho sekaseka boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng le ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso (sheba dirapa .73 ho isa ho .75 le.89 ho isa ho .92); le
- (iii) ho tlosa boleng bo botle ba dithepa tsa moralo leha e le ofe (sheba dirapa .120 ho isa ho .122) ho boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng.
- (b) Ho beha tjhelete ya sekoloto (thepa) ya melemo e hlalositsweng e le tjhelete ya kgaello kapa masalla e tekilweng ho (a), e tekilweng bakeng sa tshusumetso leha e le efe ya ho ngotla thepa ya melemo e hlalositsweng ho sehlohlolo sa thepa (sheba serapa .67).
- (c) Ho teka ditjhelete tse lokelang ho ananelwa masalleng kapa kgaellong:
 - (i) Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso (sheba dirapa .76 ho isa ho .80 le serapa .129).
 - (ii) Ditjeo tse fetileng le kuno kapa tahlehelo mabapi le phetho (sheba dirapa .105 ho isa ho.119).
 - (iii) Tswala e hutsweng ditjeo hodima sekoloto (thepa) ya melemo e hlalositsweng (sheba dirapa .130 ho isa ho.134).
- (d) Ho sekaseka ho methwa botjha ha thepa ya melemo e hutsweng ditjeo, ho lokela ho ananelwa masalleng kapa kgaellong, ho nang le:
 - (i) dikakanyo le ditahlehelo (sheba dirapa .136 le .137);
 - (ii) phaello ya thepa ya moralo, ho sa kenyeletswe tjhelete e kenyeleditsweng tswaleng e hutsweng ditjeo ho tswala e hutsweng ditjeo ho thepa ya melemo e hutsweng ditjeo (sheba serapa .138); le
 - (iii) phethoho leha e le efe tshusumetsong ya sehlohlolo sa thepa (sheba serapa .67), ho sa kenyeletswe tjhelete ho tswala e hutsweng ditjeo ho thepa ya melemo e hutsweng ditjeo.

Moo setheo se nang le moralo wa melemo e hlalositsweng e mengata ho feta o le mong, setheo se sebedisa metjha ena bakeng sa moralo ka mong ka ho arohana.

.61 Setheo se tla teka thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo kgafetsa ka tekano hore ditjhelete tse ananelwang ditatementeng tsa ditjhelete ha di fapane haholo le ditjhelete tse neng di tla tekwa qetellong ya nako ya ho sebetsa.

.62 Boemo bona bo kgothaletsa, empa ha bo hloke, hore setheo se meme seakanyi tabeng ya mometho wa ditokelo kaofela tsa melemo ya kamora khiri. Ka mabaka a tlwaelehileng, setheo se ka kopa seakanyi ho etsa tekolo e tebileng ya tokelo pele nako ya ho sebetsa e fela. Leha ho le jwalo, sephetho sa tekolo eo se behwa sehlohlolong bakeng sa ditumellano leha e le dife le diphethoho tse ding maemong (ho kenyeletsa diphethoho dithekong tsa mmara le sekgahla sa tswala) ho fihlela qetellong ya nako ya tshebetso.

- .63 Mabakeng a mang, dikakanyo, dipalohare le dikgaoletso tsa ho sebetsa dipalo di ka fana ka dikakanyo tse tshepahalang tsa dipalo tse tebileng tse bontshitsweng Boemong bona.

Bobadi bakeng sa tokelo ya kutlwano

- .64 ***Setheo se tla ikarabella e seng feela bakeng sa ditshwanelo tsa sona tsa semolao tlasa dipehelo tsa semmuso tse hlahang ditlwaelong tseo e seng tsa semmuso tsa setheo. Ditlwaelo tseo e seng tsa semmuso di tswala tokelo ya kutlwano moo setheo se se nang tsela e nngwe ha e se feela ho lefa melemo ya basebeletsi. Mohlala wa tokelo ya kutlwano ke moo phethoho ditlwaelong tseo e seng tsa semmuso tsa setheo di tla baka tshenyo e sa amoheleheng dikamanong tsa sona le basebeletsi.***
- .65 Dipehelo tsa semmuso tsa moralo wa melemo e hlahositsweng o ka dumella setheo ho fedisa tshwanelo ya sona tlasa moralo oo. Leha ho le jwalo, hangata ho boima bakeng sa setheo ho fedisa tshwaneleho ya sona tlasa moralo (ntle le tefo) haeba basebeletsi ba lokela ho baballwa. Kahoo, bosiyong ba bopaki bo fapaneng, bobadi bakeng sa melemo ya kamora khiro bo nka hore setheo seo hajwale se tshepisang melemo e kang eno se tla tswella ho etsa jwalo nakong e setseng ya khiro ya basebeletsi.

Setatemente sa maemo a ditjhelete

- .66 ***Setheo se tla ananela thepa ya melemo e hlahositsweng e hutsweng ditjeo setatementeng sa maemo a ditjhelete.***
- .67 ***Ha setheo se na le masalla moralong wa melemo o hlahositsweng, se tla metha thepa ya melemo e hlahositsweng e hutsweng ditjeo ka botlase ba:***

(a) masalla ho moralo wa melemo o hlahositsweng; le

(b) sehlohlolo sa thepa, tse tekilweng ho sebediswa sekgahla sa ditheolelo se hlakisitsweng serapeng .89.

- .68 ***Tokiso leha e le efe e hlahang ho kgaello ho serapa .67(b) e tla ananelwa masalleng kapa dikgaellong.***

- .69 Thepa ya melemo e hlahositsweng e ka nna ya hlahella moo moralo wa melemo o hlahositsweng o thusitsweng ka matlole ho feta tekano kapa moo dikuno tsa dikakanyo di hlahelletseng. Setheo se ananela thepa ya melemo e hlahositsweng e hutsweng ditjeo mabakeng a jwalo hobane:

- (a) Setheo se laola mohlodi, e leng bokgoni ba ho sebedisa masalla bakeng sa ho fehla melemo ya kamoso;
- (b) taolo eo ke ka lebaka la diketsahalo tse fetileng (dinyehelo tse lefuweng ke setheo le tshebeletso e fanweng ke mosebeletsi); le
- (c) melemo ya moruo ya kamoso e teng setheong ka sebopeho sa phokotseho ya dinyehelo tsa kamoso kapa kgutlisetso ya tjhelete, e ka ba ka ho toba setheong kapa e seng ka ho toba moralong o mong o nang le dikgaello. Sehlohlolo sa thepa ke boleng ba hajwale ba melemo eo ya kamoso.

Sehlohlolo sa thepa: ke ha bonyane ba tlhokeho ya matlole e ka baka sekoloto

- .70 Haeba setheo se na le tshwaneleho tlasa bonyane ba tlhokeho ya matlole a ho lefa dinyehelo bakeng sa ho akaretse kgaello e teng hodima motheo wa matlole mabapi le dithebeletso tse seng di fumanwe, setheo se tla sekaseka haeba dinyehelo tse lokelang ho lefella di tla ba teng e le kgutlisetso ya tijelete kapa phokotso ya dinyehelo tsa kamoso kamora hoba di lefuwe moralong.
- .71 Ho fihlella moo dinyehelo tse lokelang ho lefuwa di sa tlo ba teng kamora hore di lefuwe moralong, setheo se ananela sekoloto ha tokelo e hlahella. Sekoloto se fokotsa thepa ya melemo e hlalositsweng kapa se eketse sekoloto sa melemo se hlalositsweng moo ho sa lebellwang kuno kapa tahlehelo e tla hlahella ka ho sebedisa serapa .67 ha dinyehelo di lefuwa.

Kananelo le mometho: Boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo e hlalositsweng le ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso

- .72 Ditjeo tsa qetelo tsa moralo wa melemo o hlalositsweng di ka sususmetswa ke dintlha tsa ngata, tse kang mekgolo ya ho qetela, ho diela ha basebeletsi le bophelo ba bona, dinyehelo tsa basebeletsi le mekgwa ya ditjeo tsa bongaka. Ditjeo tsa ho qetela tsa moralo ha di a tsitsa mme ho hloka botsitso hona ho ka nna ha nka nako e telele. Bakeng sa ho metha boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo ya kamora khiro le ditjeo tse amehang tsa tshebeletso ya hajwale, ho tshwanelwa ho:

- (a) sebedisa mokgwa wa tekolo ya dikakanyo (sheba dirapa .73 ho isa ho .75);
- (b) ho amahanya melemo le dinako tsa tshebeletso (sheba dirapa .76 ho isa ho .80); le
- (c) ho etsa dikakanyo (sheba dirapa .81 ho isa ho .104).

Mokgwa wa tekolo ya dikakanyo

- .73 Setheo se tla sebedisa mokgwa wa yuniti ya mokitlane e lepuweng ho sekaseka boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo e hlalositsweng le ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso tse amehang le, moo ho hlokehang, ditjeo tsa tshebeletso e fetileng.**

- .74 Mokgwa wa yuniti ya mokitlane (oo ka nako e nngwe o tsejwang e le mokgwa wa melemo e phaeletsweng o hlahlojwang hodima tshebeletso kapa e le mokgwa wa molemo/dilemo tsa tshebetso) o bona nako ka nngwe ya tshebeletso e hlahisa yuniti ya tlatsetso ya tshwaneleho ya molemo (sheba dirapa .76 ho isa ho .80) le ho metha yuniti ka nngwe ka ho arohana ho aha tokelo ya ho qetela (sheba serapa .81 ho isa ho .104).

Mohlala o bontshang serapa .74: Mokgwa wa yuniti ya mokitlane e lepuweng

Molemo wa tijelete e sekolokoto o lefuwa ha motho a tlohela mosebetsi mme e lekana le 1% ya mokgolo wa ho qetela bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso. Mokgolo selemong sa pele ke R10 000 mme e ka nna ya eketseha ka 7% (e bokane) selemo ka seng. Sekgahla sa theolelo se sebediswang ke 10% ka selemo.

Theibole e latelang e bontsha kamoo tokelo e holang bakeng sa mosebetsi ya lebeletsweng ho tlohela mafelong a selemo sa bo-5, ho nkuwa hore ha ho diphethoho dikakanyong tsa ditijelete.

Ho nolofatsa, mohlala ona o iphaphanya ditokiso tse batlehang ho bontsha kgonahalo ya hore mosebetsi a ka tlohela setheo pejana kapa ha morao.

<i>Selemo</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Molemo e amahanngwa le:</i>	<i>R</i>	<i>R</i>	<i>R</i>	<i>R</i>	<i>R</i>
<i>– dilemo tsa pele</i>	<i>-</i>	<i>131</i>	<i>262</i>	<i>393</i>	<i>524</i>
<i>– selemo sa hajwale (1% ya mokgolo wa qetelo)</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>
<i>– dilemo tsa hajwale le tsa pele</i>	<i>131</i>	<i>262</i>	<i>393</i>	<i>524</i>	<i>655</i>
<i>Selemo</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Tokelo e bulang</i>	<i>-</i>	<i>89</i>	<i>196</i>	<i>324</i>	<i>476</i>
<i>Tswala ka 10%</i>	<i>-</i>	<i>9</i>	<i>20</i>	<i>33</i>	<i>48</i>
<i>Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso</i>	<i>89</i>	<i>98</i>	<i>108</i>	<i>119</i>	<i>131</i>
<i>Tokelo e kwalang</i>	<i>89</i>	<i>196</i>	<i>324</i>	<i>476</i>	<i>655</i>
<i>Lemoha:</i>					
<i>1. Tokelo e bulang ke boleng ba hajwale ba molemo e amahanngwa le dilemo tsa pele.</i>					
<i>2. Ditjeo tsa hajwale tsa tshebetso ke boleng ba hajwale ba molemo tse amahanngwang le selemo sa hajwale.</i>					
<i>3. Tokelo e kwalang ke boleng ba hajwale ba molemo e amahanngwang le dilemo tsa pele.</i>					

.75 Setheo se theola tokelo ka botlalo ya melemo ya kamora khiro, leha karolo ya tokelo e lebeletswe ho phethwa pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora ho sebetsa.

Ho amahanya melemo le dinako tsa tshebetso

.76 **Mabapi le ho teka boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo tse hlalositsweng le ditjeo tsa tshebeletso ya tse amehang hajwale le, moo ho kgonehang, ditjeo tsa tshebeletso tse fetileng, setheo se tla amahanya melemo le dinako tsa ho sebetsa tlasa fomula ya melemo ya moralo. Leha ho le jwalo, haeba tshebeletso ya mosebeletsi dilemong tsa morao e tla lebisa boemong bo hodimo ba molemo ho feta dilemong tsa pele, setheo se tla amahanya melemo le boemo bo tsepateng ho tloha:**

(a) **ka letsatsi leo tshebetso ya mosebeletsi e qalang ho lebisa melemong tlasa moralo (e ka ba hore melemo e itshetlehile hodima tshebeletso ho ya pele kapa tjhe); ho fihlela**

(b) **ka letsatsi leo ha tshebeletso ho ya pele ya mosebeletsi e sa tlo lebisa tjheleteng ya melemo e meng tlasa moralo, ntle le ho ya phahamisong ya mekgolo.**

.77 Mokgwa wa yuniti ya mokitlane e lepuweng o batla hore setheo se amahanye melemo le nako ya hajwale (bakeng sa ho sekaseka ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso) le dinako tsa hajwale le tsa pele (bakeng sa ho sekaseka boleng ba hajwale ba ditokelo tsa melemo e hlalositsweng). Setheo se amahanya melemo le dinako moo tokelo ya ho fana ka melemo ya kamora khiro e hlahellang. Tokelo e hlahella ha basebeletsi ba fana ka ditshebeletso bakeng sa melemo ya kamora khiro moo setheo se lebeletsweng ho lefa nakong ya kamoso ya ho sebetsa. Dithekiniki tsa dikakanyo di dumella setheo ho metha tokelo eo ka botshepehi bo lekaneng ho tokafatsa kananelo ya sekoloto.

Mohlala o bontshang serapa .77: Ho amahanya molemo dinakong tsa tshebeletso

1. Moralo wa melemo o hlalositsweng o fana ka tjehele sekolokoto ya R100 e lefuwang ha motho a beha meja bakeng sa selemo ka seng sa tshebetso.

Molemo wa R100 o fanwa selemo ka seng. Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso ke boleng ba hajwale ba R100. Boleng ba hajwale ba tokelo ya molemo o hlalositsweng ke boleng ba hajwale ba R100, atisa ka palo ya dilemo tsa tshebeletso ho fihlella qetellong ya ho sebetsa.

Haeba molemo o lefuwa hang ha mosebeletsi a tlohela setheo, ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso le boleng ba hajwale ba tokelo ya molemo o hlalositsweng di bontsha letsatsi leo mosebeletsi a lebeletsweng ho tsamaya. Kahoo, ka lebaka la tshusumetso ya theolelo, di ka tlase ho feta ditjehele tse neng di tla tekwa haeba mosebeletsi a tsamaile qetellong ya nako ya ho sebetsa.

2. Moralo o fana ka pentjhene ya kgwedi ya 0.2% ya mokgolo wa ho qetela bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso. Pentjhene e lefuwa ho tloha dilemong tse 65.

Molemo o lekana le boleng ba hajwale, letsatsing le lebeletsweng la ho beha meja, la pentjhene ya kgwedi ya 0.2% ya mokgolo wa ho qetela o akantsweng o tla lefuwa ho tloha letsatsi le lebeletsweng la ho beha meja ho fihlella letsatsing le lebeletsweng la lefu e amahantswe le selemo ka seng sa tshebeletso. Boleng ba hajwale ba tokelo ya molemo e hlalositsweng ke boleng ba hajwale ba ditefello tsa pentjhene tsa kgwedi tsa 0.2% ya mokgolo wa ho qetela, atisa ka palo ya dilemo tsa tshebeletso ho fihlella qetellong ya nako ya ho sebetsa. Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso le boleng ba hajwale ba tokelo ya molemo o hlalositsweng di theotswe hobane ditefello tsa pentjhene di qala dilemong tse 65.

- .78 Tshebeletso ya mosebeletsi e hlalisa tokelo tlasa moralo wa molemo o hlalositsweng leha melemo e itshetlehile hodima khiro ya kamoso (ka mantswe a mang, ha di a vestuwa). Tshebeletso ya mosebeletsi pele ho letsatsi la ho vestuwa le baka tokelo ya kutlwano hobane, qetellong ya nako ka nngwe e latelanang ya ho sebetsa, tjehele ya tshebeletso ya kamoso eo mosebeletsi a lokelang ho fana ka yona pele a tshwanelwa ke molemo e fokotsehile. Mabapi le ho metha tokelo ya yona ya molemo o hlalositsweng, setheo se sheba kgonahalo ya hore basebeletsi ba bang ba ka nna ba se kgeme le ditlhokeho leha e le dife tsa ho vesta. Ka ho tshwana, leha melemo e meng ya kamora khiro, ka mohlala, melemo ya bongaka ya kamora khiro, e lefuwa feela haeba ho ba le se itseng se ka etsahalang ha mosebeletsi a se a sa sebetse, tokelo e tla hlaliswa ha mosebeletsi a fana ka tshebeletso e tla fana ka tshwaneleho molemong haeba ho ka ba le se etsahalang. Kgonahalo ya hore se ka etsahalang se ama mometho wa tokelo, empa ha se bontshe haeba tokelo e teng.

Mehlala e bontshang serapa .78: Melemo e vestang le e sa vesteng

1. Moralo o lefa molemo wa R100 bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso. Melemo e vesta kamora dilemo tse 10 tsa tshebeletso.

Molemo wa R100 o fanwa selemo ka seng. Selemo ka seng sa tse 10 tse qalang, ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso le boleng ba hajwale ba tokelo di bontsha kgonahalo ya hore mosebeletsi a ka nna a se qete dilemo tse leshome tsa tshebeletso.

2. Moralo o lefa R100 bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso, ho sa kenyeletswe tshebeletso ya pele ho dilemo tse 25. Melemo e vesta hanghang.

Ha ho molemo o amahanngwang le tshebeletso pele ho dilemo tse 25 hobane tshebeletso pele ho letsatsi leo ha e lebise melemong (ka dipehelo kapa ntle le tsona). Molemo wa R100 o amahanngwa le selemo ka seng se latelang.

- .79 Tokelo e eketseha ho fihlela letsatsing la ha tshebeletso e nngwe ya mosebeletsi e tla lebisa moo ho se nang tjhelete ya melemo e meng. Kahoo, molemo kaofela o amahanngwa le dinako tse fellang ka, kapa pele ho letsatsi leo. Molemo o amahanngwa le dinako tsa ho sebetsa tsa motho ka bo mong tlasa fomula ya molemo ya moralo. Leha ho le jwalo, haeba tshebeletso ya mosebeletsi dilemong tsa morao e tla lebisa boemong bo hodimo ho feta ba dilemo tsa pele, setheo se amahanya molemo ka mokgwa o tsepameng ho fihlela letsatsing la ha tshebeletso e nngwe ya mosebeletsi e tla lebisa moo ho se nang melemo e meng. Seo ke hobane tshebeletso ya mosebeletsi ho phatlalla le nako kaofela e tla qetella e lebisitse molemong o maemong a hodimo.

Mehlala e bontshang serapa .79: Ho amahanya melemo le dinako tsa ho sebetsa

1. Moralo o lefa tjhelete sekolokoto ya R1 000 e vestang kamora dilemo tse 10 tsa tshebeletso. Moralo ha o fane ka molemo o mong ka tshebetso e tla latela.

Molemo wa R100 (R1 000 arola ka 10) e anamahanngwa le selemo ka seng sa tse 10 tsa pele. Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso ya selemo ka seng sa tse 10 tsa pele di bontsha kgonahalo ya hore mosebeletsi a ka nna a se qete dilemo tse 10 tsa tshebetso. Ha ho molemo bakeng sa dilemo tse latelang.

2. Moralo o lefa R2 000 sekolokoto ya ho beha meja bakeng sa basebeletsi kaofela ba ntseng ba sebetsa dilemong tse 55 kamora dilemo tse 20 tsa tshebeletso, kapa ba ntseng ba sebetsa dilemong tse 65, ho sa natswe botelele ba tshebeletso ya bona.

Bakeng sa basebeletsi ba kenang pele ho dilemo tse 35, tshebeletso pele e lebisa melemong e tlasa moralo dilemong tse 35 (mosebeletsi a ka tlohela ha a le 30 le ho boela ka dilemo tse 33, ntle le tshusumetso hodima tjehele kapa nako ya melemo). Melemo eo e itshetlehile hodima tshebeletso e nngwe. Hape, tshebeletso ka nqane ho dilemo tse 55 e tla lebisa moo ho se nang melemo e meng. Bakeng sa basebeletsi, setheo se amahanya molemo wa R100 (R2 000 arola ka 20) selemong ka seng ho tloha dilemong tse 35 ho ya ho tse 55.

Bakeng sa basebeletsi ba kenang pakeng tsa dilemo tse 35 le 45, tshebeletso ka nqane ho dilemo tse 20 e tla lebisa moo ho se nang melemo e meng. Bakeng sa basebeletsi bana, setheo se amahanya molemo wa R100 (R2 000 arola ka 20) selemong ka seng sa tse 20 tsa pele.

Bakeng sa mosebeletsi ya kenang ka dilemo tse 55, tshebeletso e ka nqane ho dilemo tse leshome e tla lebisa moo ho se nang melemo e meng. Bakeng sa mosebeletsi enwa, setheo se amahanya molemo wa R200 (R2 000 arola ka 10) selemong ka seng sa tse 10 tsa pele.

Bakeng sa basebeletsi bohle, ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso le boleng ba hajwale ba tokelo bo bontsha kgonahalo ya hore mosebeletsi a ka nna a se qete nako e batlehang ya tshebeletso.

3. Moralo wa bongaka wa kamora khiro o lefella 40% ya ditjeo tsa bongaka tsa kamora khiro tsa mosebeletsi haeba mosebeletsi a tlohela kamora dilemo tse fetang 10 le tse ka tlase ho 20 tsa tshebeletso le 50% ya ditjeo tseo haeba mosebeletsi a tlohela kamora dilemo tse fetang 20 kapa ho feta tsa tshebeletso.

Tlasa fomula ya melemo ya moralo, setheo se fana ka 4% ya boleng ba hajwale ba ditjeo tsa bongaka tse lebeletsweng (40% arola 10) selemong ka seng sa dilemo tse 10 tsa pele le 1% (10% arola ka 10) selemong ka seng sa dilemo tse 10 tsa bobedi. Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso tsa selemo ka seng di bontsha kgonahalo ya hore mosebeletsi a ka nna a se qete nako e batlehang ya tshebeletso bakeng sa ho una karolo ya melemo kapa melemo kaofela.

Bakeng sa basebeletsi ba lebeletsweng ho tlohela nakong ya dilemo tse 10, ho keke ha ba le molemo o fanwang.

4. Moralo wa bongaka wa kamora khiro o lefa 10% ya ditjeo tsa bongaka tsa mosebeletsi haeba mosebeletsi a tlohela kamora dilemo tse fetang 10 le tse ka tlase ho tse 20 tsa tshebetso le 50% ya ditjeo tseo haeba mosebeletsi a tlohela kamora dilemo tse 20 kapa ho feta tsa tshebetso.

Tshebeletso dilemong tsa morao e tla lebisa boemong bo hodimo ba molemo ho feta ba dilemong tsa pele. Kahoo, bakeng sa basebeletsi ba lebeletsweng ho tlohela kamora dilemo tse 20 kapa ho feta, setheo se fana ka molemo ka mokgwa o tsepameng tlasa serapa .79. Tshebeletso e ka nqane ho dilemo tse 20 e tla lebisa moo ho kekeng ha ba le molemo e meng. Kahoo, molemo o kenngwang selemong ka seng sa tse 20 tsa pele ke 2.5% ya boleng ba hajwale ba ditjeo tse lebeletsweng tsa bongaka (50% arola ka 20).

Bakeng sa basebeletsi ba lebeletsweng ho tlohela pakeng tsa dilemo tse 10 le 20, molemo o kenngwang selemong ka seng ho tsa tse 10 tsa pele ke 1% ya boleng ba hajwale ba ditjeo tsa bongaka tse lebeletsweng. Bakeng sa basebeletsi bana, ha ho molemo o tla kenngwa tshebeletsong pakeng tsa qetello ya selemo sa bo-10 le nako e akantsweng ya ho tlohela.

Bakeng sa basebeletsi ba lebeletsweng ho tlohela nakong ya dilemo tse 10, ha ho molemo e kenngwang.

- .80 Moo palo ya molemo e leng tekano e tsitsitseng ya mokgolo wa ho qetela bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso, dikeketsheho tsa mokgolo tsa kamoso di tla ama tjehele e batlehang bakeng sa ho phetha tokelo e teng pele ho nako ya ho sebetsa, empa ha di hlahise tokelo ya tlatsetso. Kahoo:

- (a) bakeng sa morero wa serapa .76(b), keketsheho ya mekgolo ha e lebise melemong e meng, leha palo ya molemo e itshetlehlile hodima mokgolo wa ho qetela; mme
- (b) palo ya molemo o kenngwang nakong ka nngwe e le tekano e tsitsitseng ya mokgolo o hokahantsweng le molemo.

Mohlala o bontshang serapa .80: Ho kenya molemo dinakong tsa ho sebetsa

Basebeletsi ba tshwanelwa ke molemo wa of 3% wa mokgolo wa ho qetela bakeng sa selemo ka seng sa tshebeletso pele ho dilemo tse 55.

Molemo wa 3% wa mokgolo wa ho qetela o akantsweng o kenngwa selemo ka seng ho fihlela dilemong tse 55. Lena ke letsatsi la ha tshebeletso e nngwe ya mosebeletsi e tla lebisa moo ho senang molemo e meng tlasa moralo. Ha ho molemo o tla kenngwa tshebeletsong kamora dilemo tseo.

Dikakanyo tsa ditjhelete

.81 Dikakanyo di tla hloka leeme le ho sebeletsana.

- .82 Dikakanyo tsa ditjhelete ke dikakanyo tse hlwahlwa ka ho fetisisa tsa dintlha tsa setheo tse tla teka ditjeo tsa ho qetela tsa ho fana ka molemo ya kamora khiro. Dikakanyo di akaretsa:

GRAP 25

- (a) Dikakanyo tsa demokerafi ka dikateng tsa basebeletsi ba hajwale le ba mehleng (le bakgolamolemo ba bona) ba tshwanelwang ke melemo. Dikakanyo tsa demokerafi di sebetsana le mabaka a kang:
- (i) nako ya bophelo/ho shwa (sheba dirapa .87 ho isa ho .88);
 - (ii) sekgahla sa ho diela sa basebeletsi, boqhwalala le ho beha meja pele ho nako;
 - (iii) tekano ya moralo ka bakgolamolemo ba tla tshwanelwa ke melemo;
 - (iv) tekano ya ditho tsa moralo tse tla kgetha mofuta ka mong wa boikgethelo ba tefo bo teng tlasa dipehelo tsa moralo; le
 - (v) direiti tsa ditseko tlasa meralo ya tsa bongaka.
- (b) Dikakanyo tsa ditjhelete, tse sebetsanang le dintho tse kang:
- (i) sekgahla sa theolelo (sheba dirapa .89 ho isa ho .92);
 - (ii) maemo a melemo, ho sa kenyeletse ditjeo leha e le dife tsa melemo e lokelang ho lefuwa ke basebeletsi, le mokgolo wa kamoso (sheba dirapa .93 ho isa ho .101);
 - (iii) tabeng ya melemo ya bongaka, ditjeo tsa bongaka tsa kamoso, ho kenyeletsa ho sebetsana le ditjeo tsa ditseko (ke hore ditjeo tse tla bakwa ke ho tswellisa le ho rarolla ditseko, ho kenyeletsa ditefello tsa semolao le tsa bathusi) (sheba dirapa .102 ho isa ho .104); le
 - (iv) makgetho a lefuwang ke moralo mabapi le dinyehelo tse amanang le tshebeletso pelo ho qetello ya ho sebetsa kapa melemo e tswang tshebeletsong.
- .83 Dikakanyo tsa ditjhelete ha di na leeme haeba di se bohlaswa kapa di tiile haholo.

GRAP 25

- .84 Dikakanyo tsa ditjhelete di a sebeletsana haeba di bontsha dikamano tsa moruo pakeng tsa dintlha tse kang infleishene, sekgahla sa keketseho ya mekgolo le sekgahla sa theolelo. Ka mohlala, dikakanyo kaofela tse itshetlehileng hodima boemo bo itseng ba infleishene (bo kang dikakanyo ka sekgahla sa tswala le dikeketseho tsa mekgolo le melemo) nakong leha e le efe bokamosong di nka boemo bo tshwanang le ba infleishene nakong eo.
- .85 Setheo se beha sekgahla sa theolelo le dikakanyo tse ding tsa ditjhelete ka dipehelo tse tekilweng, ntle le ha dikakanyo hantlentle (di tsamaelana le infleishene) di tshepahala, ka mohlala, moruong wa infleishene e hodimo ho feta tekano (sheba Boemo ba GRAP mabapi le *Financial Reporting in Hyperinflationary Economies*), kapa moo molemo o hoketsweng le manane a ditjhelete mme ho na le mmara o tebileng ho dibonto tse hoketsweng le manane a ditjhelete tse tshwanang le nako.
- .86 Dikakanyo tsa ditjhelete di tla thehwa hodima ditebello tsa mebaraka, qetellong ya nako ya ho sebetsa, bakeng sa nako eo ditokelo di tla phethwa.**

Dikakanyo tsa ditjhelete: Nako ya bophelo

- .87 Setheo se tla sheba dikakanyo tsa sona tsa nako ya ho phela ka ho sheba dikakanyo tsa sona tse hlwahlwa tsa moralo wa nako ya ho phela ya ditho ka bobedi nakong ya khiro le kamora khiro.**
- .88 Mabapi le ho akanya ditjeo tsa ho qetela tsa molemo setheo se sekaseka diphethoho tse lebeletsweng mabapi le ho phela ha batho, ka mohlala, ka ho ntlafatsa ditheibole tsa maemo aho phela ka dikakanyo tsa dintlafatso tsa nako ya ho phela.

Dikakanyo tsa ditjhelete: Sekgahla sa theolelo

- .89 Sekgahla se sebediswang ho theola ditokelo tsa melemo ya kamora khiro (e thuswang ka matlole le e sa thusweng) se tla bontsha boleng ba nako ya tjhelete. Tjhelete le nako ya sesebediswa sa ditjhelete se kgethuweng bakeng sa ho bontsha boleng ba nako ya tjhelete bo tla tsamaelana le boemo ba tjhelete le nako e akantsweng ya ditokelo tsa melemo ya kamora khiro.**
- .90 Kakanyo e le nngwe e nang le kgahlamelo e bonahalang ke sekgahla sa theolelo. Sekgahla sa theolelo se bontsha boleng ba nako ya tjhelete empa e seng kotsi ya dikakanyo kapa ya matsete. Ho feta moo, sekgahla sa theolelo ha se bontshe kotsi e tobaneng le setheo ya mokitlane e jerweng ke boramekitlane ba setheo, le hore ha e bontshe kotsi ya hore boiphihlelo ba kamoso bo ka fapana le dikakanyo tsa ditjhelete.
- .91 Sekgahla sa theolelo se bontsha nako e akantsweng ya tefo ya

GRAP 25

melemo. Ka tlwaelo, setheo hangata se fihlella sena ka ho sebedisa palohare e le nngwe ya sekgahla sa theolelo e bontshang nako e akantsweng le tjhelete ya ditefo ya melemo, le mofuta wa tjhelete oo melemo e tla lefuwa ka ona.

- .92 Sekgahla sa theolelo se bontshang boleng ba nako ba tjhelete bo akanngwa ka ho fetisisa ka ho sheba dikuno tse mebaraka qetellong ya nako ya tshebetso ya dibonto tsa mmuso. Moo ho se nang mmaraka o tebileng wa dibonto tsa mmuso tse qhotsang kamora nako e telele bakeng sa ho nyalana le ho tswala ha ditefo kaofela tsa melemo, setheo se sebedisa dikgahla tsa hajwale tsa mebaraka tsa nako e nepahetseng ya ho theola ditefo tsa nako e kgutshwane, le ho akanya sekgahla sa theolelo bakeng sa ditwala tsa nako e teletsana ka ho lelefatsa dikgahla tsa hajwale tsa mebaraka ho ipapasitswe le kheve ya kuno

Palo kaofela ya boleng ba hajwale ya tokelo ya melemo e hlalositsweng e keke ya angwa ke sekgahla sa theolelo se sebedisitsweng karolwaneng ya melemo e lefuwang ho fihlela ka nqane ho manamane a sesebediswa se teng sa tjehelete.

Dikakanyo tsa ditjhelete: Mekgolo, melemo le ditjeo tsa bongaka

.93 Setheo se tla metha tokelo tsa melemo tse hlalositsweng ka mokgwa o bontshang:

- (a) melemo e tekilweng dipehelong tsa moralo (kapa tsa tokelo ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tseo) qetellong ya nako ya ho sebetsa;**
- (b) keketseho leha e le efe e akantsweng ya kamoso ya mekgolo e amang melemo e lokelang ho lefuwa;**
- (c) tshusumetso leha e le efe ya phokotso ya karolo ya ditjeo ya mohiri ya melemo ya kamoso;**
- (d) dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro e fokotsang ditjeo tsa ho qetela tsa setheo sa melemo eo; le**
- (e) diphethoho tsa kamoso tse akantsweng boemong ba melemo leha e le efe ya puso tse amang melemo e lefuwang tlasa moralo wa melemo e hlalositsweng, haeba, mme haeba feela, kapa:**
 - (i) diphethoho tseo di entswe pele ho mafelo a nako ya tshebetso; kapa**
 - (ii) lesedi la nalane, kapa bopaki bo bong bo tshepahalang, bo bontsha hore melemo eo ya puso e tla fetoha ka tsela e nngwe e ka lepuwang, ka mohlala, ho ipapisitswe le diphethoho tsa kamoso maemong ka kakaretso a ditheko kapa maemong a kakaretso a mekgolo.**

.94 Dikakanyo tsa ditjhelete di bontsha diphethoho tsa kamoso tsa melemo tse tekilweng dipehelong tsa semmuso tsa moralo (kapa tokelo ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tseo) mafelong a nako ya ho sebetsa. Ena ke yona taba ha, ka mohlala:

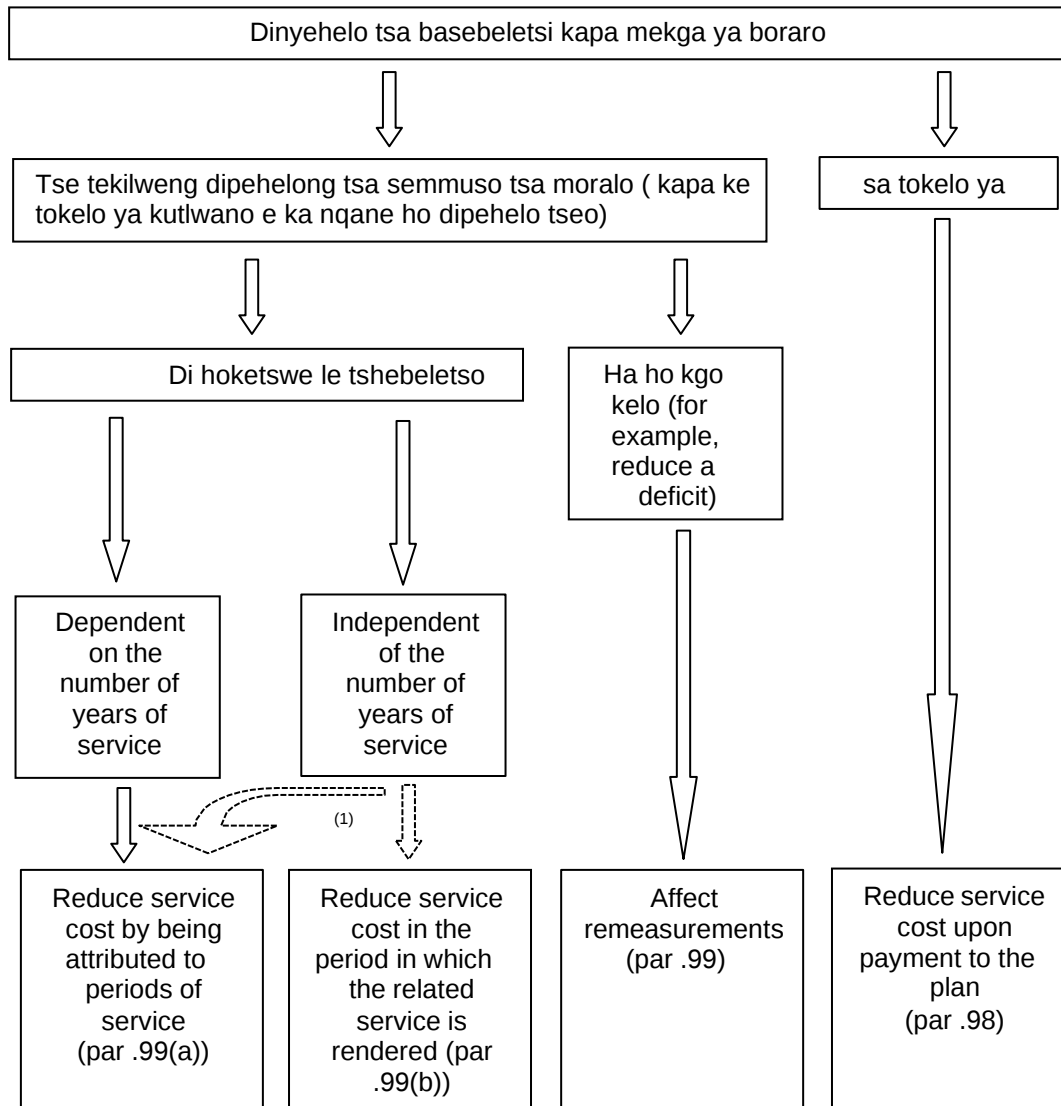
- (a) setheo se na le nalane ya ho eketsa melemo, ka mohlala, ho bebofatsa ditlamorao tsa infleishene, mme ho se na sesupo sa hore tlwaelo ena e tla fetoha kamoso;
- (b) setheo se tlamehile, ho ya ka mohlo mong dipehelo tsa semmuso tsa moralo (kapa tokelo ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tseo) kapa ketsamolao, ho sebedisa masalla leha a le afe a moralo molemong wa bankakarolo ba moralo (sheba serapa .115(c)); kapa
- (c) melemo e fapana ka karabelo ho sepheo sa tshebetso kapa mekgahlelo e meng. Ka mohlala, dipehelo tsa moralo di ka teka hore o tla lefa melemo e fokoditsweng kapa o tla batla dinyehelo tsa tlatsetso ho basebeletsi haeba dithepa tsa moralo di sa lekana. Tekanyo ya tokelo e bontsha kakanyo e hlwahlwa ka ho fetisisa ya ditlamorao tsa sepheo sa tshebetso kapa mekgahlelo e meng.

.95 Dikakanyo ha di bontshe diphethoho tsa kamoso tsa melemo e tekilweng dipehelong tsa semmuso tsa moralo (tokelo ya kutlwano) mafelong nako ya ho sebetsa. Diphetho tse jwalo di tla baka:

- (a) ditjeo tsa tshebeletso e fetileng, hona hoo di fetolang melemo ya tshebeletso pele ho phethoho; le
 - (b) ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso bakeng sa dinako tsa kamora phethoho, hona hoo di fetolang melemo ya tshebeletso kamora phethoho.
- .96 Dikakanyo tsa keketseho ya kamoso ya mekgolo di ela hloko infleishene, boholo, phahamiso le mabaka a mang a amehang, a kang phepele le tseko mmarakeng wa khiri.
- .97 Meralo e meng ya melemo e hlalositse e fokotsa dinyehelo tseo setheo se lokelang ho di lefa. Ditjeo tsa ho qetela tsa melemo di ela hloko tshusumetso ya phokotso ya dinyehelo. Tshusumetso ya phokotso ya dinyehelo e sekasekwa ka bokgutshwane:
- (a) bophelo bo akanngwang ba setheo; le
 - (b) bophelo bo akangwang ba moralo.
- .98 Meralo e meng ya melemo e hlalositse e batla hore basebeletsi kapa mekga ya boraro e nyehle ditjeong tsa moralo. Dinyehelo tsa basebeletsi di fokotsa ditjeo tsa melemo bakeng sa setheo. Setheo se sheba haeba dinyehelo tsa mokga wa boraro di fokotsa ditjeo tsa melemo bakeng sa setheo, kapa ke tokelo ya ho lefuwa jwaloka ha ho hlalositse ho serapa .123. Dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro di tekilwe dipehelong tsa semmuso tsa moralo (kapa di tswa ho tokelo ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tseo), kapa ke tsa boikgethelo. Dinyehelo tsa boikgethelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro di fokotsa ditjeo hodima tefello ya dinyehelo tsena moralong.
- .99 Dinyehelo tsa basebeletsi kapa tsa mekga ya boraro tse tekilwe dipehelong tsa semmuso tsa moralo di ka fokotsa ditjeo tsa tshebeletso (haeba di hoketswe le tshebeletso), kapa di ama ditekanyo tsa thepa ya melemo e hlalositse e hutsweng ditjeo (haeba di sa hokelwa le tshebeletso). Mohlala wa dinyehelo tse sa hokelwang le tshebeletso ke ha dinyehelo di hloka ho fokotsa kgaello e bakiwang ke ditahlehelo hodima dithepa tsa moralo kapa ke ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhele. Haeba dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro di hoketswe le tshebeletso, dinyehelo tseo di fokotsa ditjeo tsa tshebeletso ka tsela e latelang:
- (a) Haeba palo ya dinyehelo e itshetlele hodima palo ya dilemo tsa tshebeletso, setheo se tla kenya dinyehelo dinakong tsa tshebeletso se sebedisa mokgwa o tshwanang o batlwang ke serapa .76 bakeng sa molemo o sa hulwang letho (ke hore mohlomong ka ho sebedisa fomula ya dinyehelo ya moralo kapa ka mokgwa o tsepameng); kapa
 - (b) haeba palo ya dinyehelo e sa itshetlele hodima palo ya dilemo tsa tshebeletso, setheo se dumeletse ho ananela dinyehelo tse jwalo e le phokotso ya ditjeo tsa tshebeletso nakong eo tshebeletso e amehang e fanwang. Mehlala ya dinyehelo tse itshetlele hodima palo ya dilemo tsa tshebeletso e kenyeletsa tseo e leng tsa phesente e tsitsitseng ya mekgolo wa mosebeletsi, tjhele e tsitsitseng ho phatlalla le nako ya tshebeletso kapa e itshetlele dilemong tsa mosebeletsi.

Mohlala o bontshang dirapa .98 le .99: Dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro

Ditlhokeho tsa bobadi ba dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro e bontshuwa daekramo e ka tlase mona.

(1) This dotted arrow means that an entity is permitted to choose either accounting.

.100 Bakeng sa dinyehelo tsa basebeletsi kapa mekga ya boraro e kentsweng dinakong tsa tshebeletso ho ya ka serapa .99(a), diphethoho dinyehelong di baka:

- (a) ditjeo tsa tshebeletso ya hajwale le e fetileng (haeba diphethoho tseo di sa tekwa dipehelong tsa semmuso tsa moralo mme ha di bakwe ke tokelo ya kutlwano); kapa
- (b) dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo (haeba diphethoho tseo di tekilwe dipehelong tsa semmuso tsa moralo, kapa di bakwa ke tokelo ya kutlwano).

- .101 Melemo e meng ya kamora khiri e hoketswe ho dintlha tse kang boemo ba tshwaneleho ya melemo ya dipentjhene tsa setjhaba ka tlhokomelo ya bongaka. Ho methwa ha melemo e jwalo e bontsha kakanyo e hlwahlwa ya dintlha tse jwalo, ho itshetlehlwe hodima lesedi la nalane le bopaki bo bong bo tshepahalang.
- .102 Dikakanyo ka ditjeo tsa bongaka di tla ela hloko diphethoho tsa kamoso tse akantsweng mabapi le ditshebeletso tsa bongaka, tse bakwang ke ka bobedi infleishene le diphethoho tse itseng ditjeong tsa bongaka.**
- .103 Tekanyo ya melemo ya bongaka ya kamora khiri e batla dikakanyo ka boemo le ho ba kgafetsa ha ditseko tsa kamoso le ditjeo tsa ho mekamekana le ditseko tseo. Setheo se akanya ditjeo tsa bongaka tsa kamoso ka mokgwa wa lesedi la nalane ka boiphihlelo ba setheo ka bo sona, le tse tlatseleditsweng moo ho hlokehang ke lesedi la nalane la ditheo tse ding, dikhamphani tsa inshoreense, bafani ba ditshebeletso tsa bongaka le mehlodi e meng. Dikakanyo tsa ditjeo tsa bongaka tsa kamoso di sheba tshusumetso ya ditswelopele tsa thekenoloji, diphethoho tshebedisong ya tlhokomelo ya kalafo kapa ditsela tsa phephelo le diphethoho tsa boemo ba boitekanelo ba bankakarolo ba moralo.
- .104 Boemo le ho ba kgafetsa ha ditseko di hlokolosi haholoholo dilemong, boemong ba boitekanelo le bong ba basebeletsi (le bakgolamolemo ba bona) mme bo ka ba hlokolosi mabakeng a mang a kang sebaka sa bodulo. Kahoo, lesedi la nalane le lokisitswe ho fihlella moo motswako wa demokerafi wa setjhaba bo fapanang le ba setjhaba bo sebediswang e le motheo wa lesedi. Le boetse le lokisitswe moo ho nang le bopaki bo tshepahalang ba hore ditlwaelo tsa nalane di se ke tsa tswella.

Ditjeo le dikuno le ditahlehelo tsa tshebeletso e fetileng mabapi le phetho

- .105 Ha ho tekwa ditjeo tsa tshebeletso e fetileng, kapa kuno kapa tahlehelo mabapi le phetho, setheo se tla metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ka tshebediso ya boleng ba hajwale ba boleng ba dithepa tsa moralo le dikakanyo tsa ditjhelete tsa hajwale (ho kenyeletsa dikgahla tsa hajwale tsa mebaraka le ditheko tse ding tsa ditheko tsa mebaraka tsa hajwale), tse bontshang:**

- (a) melemo e fanwang tlasa moralo le dithepa tsa moralo pele ho fetolwa moralo, o fokotswa, kapa o phethwa; le**
- (b) melemo e fanwang tlasa moralo le dithepa tsa moralo kamora ho fetolwa ha moralo, o fokotswa kapa o phethwa.**

- .106 Setheo ha se a lokela ho etsa phapang pakeng tsa ditjeo tsa

tshebeletso tse fetileng tse bakuweng ke ho fetolwa ha moralo, ditjeo tsa tshebeletso tse fetileng tse bakuweng ke ho fokotswa le kuno kapa tahlehelo hodima phetho haeba ditumellano tsena di etsahala mmoho. Mabakeng a mang, ho fetolwa ha moralo ho etsahala pele ho phetho, seka ha setheo se fetola melemo e tlasa moralo mme e phetha melemo e fetotsweng hamorao. Mabakeng ao setheo se ananela ditjeo tsa tshebeletso tse fetileng pele ho kuno le tahlehelo leha e le efe mabapi le phetho.

- .107 Phetho e etsahala mmoho le ho fetolwa ha moralo le phokotso haeba moralo o emiswa moo tokelo e phethwang le moralo o tlohela ho ba teng. Leha ho le jwalo, ho fediswa ha moralo ha se phetho haeba moralo o nkelwa sebaka ke moralo o motjha o fanang ka melemo e, hantlente, e tshwanang.
- .108 Ha ho fetolwa, ho fokotswa kapa ho phethwa ha moralo ho etsahala, setheo se tla ananela le ho metha ditjeo tsa tshebeletso leha e le efe e fetileng, kapa kuno kapa tahlehelo mabapi le phetho, ho ya ka dirapa .105 ho isa ho .107 le dirapa .109 ho isa ho .119. Ka ho etsa jwalo, setheo se keke sa sheba tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa. Setheo ebe se tla sekaseka tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa kamora ho fetolwa ha moralo, phokotso kapa phetho mme se tla ananela phethoho leha e le efe tshusumetsong eo ho ya ka serapa .60(d).

Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng

.109 Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng ke phetho ho boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng e bakuwang ke ho fetolwa ha moralo kapa phokotso.

.110 Setheo se tla ananela ditjeo tsa tshebeletso tse fetileng e le ditshenyehelo pejana ho matsatsi a latelang:

(a) ha ho fetolwa ha moralo kapa phokotso e etsahala; le

(b) ha setheo se ananela ditjeo tse amehang tsa kaho botjha (sheba GRAP 19) kapa melemo ya ho tlohela (sheba serapa .173).

.111 Ho fetolwa ha moralo ho etsahala ha setheo se tsebahatsa, kapa se hula, moralo wa melemo o hlalositsweng kapa se fetola melemo e lefuwang tlasa moralo wa melemo o hlalositsweng o ntseng o le teng.

.112 Phokotso e etsahala ha setheo se fokotsa haholo palo ya basebeletsi ba sireletswang ke moralo. Phokotso e ka hlaha ketsahalong e itshekileng, e kang ho kwalwa ha polante, ho kgina tshebetso kapa phediso kapa ho fanyehwa ha moralo.

.113 Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng di ka ba ntle (ha melemo e tsebahatswa kapa e fetolwa bakeng sa hore boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng e eketseha) kapa tsa ba mpe (ha melemo e hulwa kapa e fetolwa bakeng sa hore boleng ba hajwale ba melemo e hlalositsweng e fokotseha).

.114 Moo setheo se fokotsang melemo e lefuwang tlasa moralo wa melemo o ntseng o le teng mme,ka yona nako eo, se eketsa melemo e meng e lefuwang tlasa moralo wa bona basebeletsi bao, setheo se nka phethoho e le phetho e leng nngwe e se nang ditjeo.

.115 Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng ha di kenyeletse:

- (a) tshusumetso ya phapang pakeng tsa dikeketseho tsa mekgolo eo e leng yona le e akanngwang mabapi le tokelo ya ho lefa melemo bakeng sa tshebeletso dilemong tsa pele (ha ho ditjeo tsa tshebeletso e fetileng hobane dikakanyo tsa ditjhelete di dumella mekgolo e lepuweng);
- (b) Dikakanyo tse tlase le tse ka hodimo ho feta tekano tsa pentjhene ya boikgethelo e a phahama ha setheo se na le tokelo ya kutlwano ya ho fana ka dikeketseho tseo (ha ho ditjeo tsa tshebeletso e fetileng hobane dikakanyo tsa ditjhelete di dumella dikeketseho tse jwalo);
- (c) dikakanyo tsa dintlafatso tsa melemo tse bakang dikuno tsa dikakanyo kapa dikuno hodima dithepa tsa moralo tse ananetsweng ditatementeng tsa ditjhelete haeba setlamo se tlanngwe, ke mohlomong dipehelo tsa semmuso tsa moralo (kapa tokelo ya kutlwano e ka nqane ho dipehelo tseo) kapa ketsamolao, ho sebedisa masalla leha e le afe a moralo molemong wa basebeletsi, le ha molemo o so ka o fanwa semmuso (ha ho ditjeo tsa tshebeletso e fetileng hobane keketseho e hlahellang tokelong ke tahlehelo ya kakanyo, sheba serapa .94(b): le
- (d) keketseho ya melemo e vestuweng (ke hore melemo e se nang dipehelo hodima khiro ya kamoso, sheba serapa .78) ha, bosiyong ba melemo e metjha kapa e ntlafaditsweng, basebeletsi ba tlatsa ditlhokeho tsa ho vesta (ha ho ditjeo tsa tshebeletso e fetileng hobane setheo se ananetse ditjeo tse akantsweng tsa melemo e le ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso kaha tshebeletso e ile ya fanwa.

Dikuno le ditahlehelo Phethong

.116 Kuno kapa tahlehelo hodima phetho ke phapang pakeng tsa:

- (a) boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng hore e phethwe, jwaloka ha ho tekilwe letsatsing la ho phetha; le
- (b) theko ya phetho, ho kenyeletsa dithepa leha e le dife tsa moralo tse fetisitsweng le ditefo leha e le dife tse entsweng ka ho toba ke setheo mabapi le phetho.

.117 Setheo se tla ananela kuno kapa tahlehelo mabapi le phetho ya moralo wa melemo e hlalositsweng ha phetho e etsahala.

.118 Phetho e etsahala ha setheo se kena tumellanong e tlosang tokelo ya semolao kapa tokelo ya kutlwano kaofela bakeng sa karolo ya melemo kapa melemo kaofela e fanweng tlasa moralo wa melemo o hlalositsweng (ntle le tefo ya melemo ho, kapa lebitsong la, basebeletsi ho ya ka dipehelo tsa moralo le ho kenyeletswa dikakanyong tsa ditjhelete). Ka mohlala, Phethisetso ya hang feela ya ditokelo tsa mohiri tlasa moralo khamphaning ya inshoreense ka ho reka pholisi ya inshoreense ke phetho; tefo ya tjhelete sekolokoto, tlasa dipehelo tsa moralo, ho rerela bankakarolo bakeng sa ditokelo tsa bona tsa ho fumana melemo e hlakisitsweng ya kamora khiri ha se yona taba.

.119 Mabakeng a mang, setheo se nka pholisi ya inshoreense ho thusa ka tjhelete e meng ya melemo kapa melemo kaofela ya basebeletsi e amanang le tshebetso ya basebeletsi nakong ya hajwale kapa ya pele ya tshebetso. Ho nka pholisi e jwalo ha se phetho haeba setheo se tsitlallela tokelo ya semolao kapa ya kutlwano (sheba serapa .49) ho lefa ditjhelete leha e le dife tse ding haeba inshoreense e sa lefe melemo ya mosebeletsi e hlakisitsweng pholising ya inshoreense. Dirapa .123 ho isa ho .126 di sebetsana le kananelo le tekanyo ya ditokelo tsa puseletso tlasa dipholisi tsa inshoreense tseo e seng dithepa tsa moralo.

Kananelo le Tekanyo: Dithepa tsa moralo

Boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo

- .120 Boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo bo hulwa ho boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng mabapi le ho sheba kgaello kapa masalla.
- .121 Dithepa tsa moralo ha di kenyeletse dinyehelo dinyehelo tse sa lefuwang ke setheo se amehang letloleng, hammoho le disebediswa tsa ditjhelete leha e le dife tse sa fetisweng tse ntshuweng ke setheo mme di le matsohong a letlole. Dithepa tsa moralo di fokotswa ke dikoloto tsohle tsa letlole tse sa amaneng le

GRAP 25

melemo ya basebeletsi, ka mohlala, ditefello le dikoloto tse bakwang ke disebediswa tsa ditjhelete tse susumetswang ke sekgahla sa tswala.

- .122 Moo dithepa tsa moralo di kenyeletsang dipholisi tsa inshoreense tse tshwanelehang tse nyalanang hantle le tjhelete le nako ya e meng kapa kaofela ya melemo e lefuwang tlasa moralo, boleng bo hlwahlwa ba dipholisi tseo tsa inshoreense bo nkuwa e le boleng ba hajwale ba ditokelo tse amehang (ho itshetlehlilwe hodima phokotso leha e le efe e hlokehang haeba ditjhelete tse lokelang ho amohelwa tlasa dipholisi tsa inshoreense ha di kgone ho busetswa ka botlalo).

Dipuseletso

- .123 Ha, le ha feela, ho kgodisehile hore mokga o mong o tla buseletsa ditshenyehelo kapa tse ding tsa tsona tse hlokehang bakeng sa ho phetha tokelo ya melemo e hlalositsweng, setheo se tla:**

- (a) **Ananela tokelo ya sona ya ho buseletswa e le thepa e ka thoko. Setheo se tla metha thepa ka boleng bo hlwahlwa ba yona.**
- (b) **Ho hlopholla le ho ananela diphetho ho boleng bo hlwahlwa ba tokelo ya sona ya ho buseletswa ka tsela e tshwanang le ya diphetho ho boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo (sheba dirapa .132 le .134). Dikateng tsa ditjeo tsa melemo tse hlalositsweng tse ananetsweng ho ya ka serapa .127 e ka ba bonyane ba ditjhelete tsa amanang le diphethoho tjheleteng ya tokelo ya puseletso.**

- .124 Ka nako e nngwe, setheo se kgona ho batla tshehetso ya mokga o mong, jwaloka inshoreense, ho lefa karolo kapa ditshenyehelo kaofela tse hlokehang ho phetha tokelo ya melemo e hlalositsweng. Dipholisi tsa inshoreense tse tshwanelehang, jwaloka ha ho hlalositswe serapeng .08, ke dithepa tsa moralo. Setheo se ikarabella bakeng sa ho nka dipholisi tsa inshoreense ka tsela e tshwanang le ya dithepa kaofela tsa moralo mme serapa .123 ha se sebetse (sheba dirapa .49 ho isa ho .52 le .122).

- .125 Ha pholisi ya inshoreense e matsohong a setheo e se pholisi ya inshoreense e tshwanelehang, pholisi ya inshoreense ha se thepa ya moralo. Serapa .123 se a sebetse mabakeng a jwalo: setheo se ananela tokelo ya sona ya puseletso tlasa pholisi ya inshoreense e le thepa e ka thoko, ho e na le hore e be phokotso mabapi le ho sekaseka kgaello kapa masalla a molemo o hlalositsweng. Serapa .148(b) se batla hore setheo se pepese tlhaloso e kgutshwane ya kamano pakeng tsa tokelo ya puseletso le tokelo e amehang.

- .126 Haeba tokelo ya puseletso e hlahella tlasa pholisi ya inshoreense kapa tumellano e tlamang semolao e nyalanang hantle le tjhelete le nako ya e meng kapa melemo kaofela e lefuwang tlasa moralo wa melemo o hlalositsweng, boleng bo hlwahlwa ba tokelo ya puseletso bo nkuwa e le boleng ba hajwale ba tokelo e amehang (ho itshetlehlilwe hodima phokotso leha e le efe e hlokehang haea puseletso ha e kgone ho etswa ka botlalo).

Dikateng tsa ditjeo tsa melemo tse hlalositsweng

- .127 Setheo se tla ananela dikateng tsa ditjeo tsa melemo e hlalositsweng mabapi le masalla kapa kgaello, ntle le ho fihlella moo Maemo a mang a hlohang kapa a dumellang ho kenyeleswa ha ona ditjeong tsa thepa, ka tsela e latelang:**

- (a) *ditjeo tsa tshebeletso (sheba dirapa .72 ho isa ho .119 le .129);*
- (b) *tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba dirapa .130 ho isa ho .134); le*
- (c) *Ditekanyo botjha tsa thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba dirapa .135 ho isa ho .138).*

.128 Maemo a mang a GRAP a hloka kenyeletso ya ditjeo tsa ding tsa melemo ya basebeletsi ka hara ditjeo tsa dithepa (sheba, ka mohlala, GRAP 12, GRAP 17, GRAP 31 le GRAP 103). Ditjeo leha e le dife tsa melemo ya kamora khiri tse kenyeleditsweng ditjeong tsa dithepa tse jwalo di kenyeletsa tekano e nepahetseng ya dikateng tse boletsweng ho .127.

Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso

.129 *Setheo se tla sekaseka ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso se sebedisa dikakanyo tsa ditjhelete tse tekilweng qalong ya nako ya ho sebetsa. Leha ho le jwalo, haeba setheo se metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105, se tla sekaseka ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso bakeng sa nako e setseng ya ho sebetsa kamora ho fetolwa ha moralo, phokotso kapa phetho ho sebediswa dikakanyo tsa ditjhelete tse sebediswang ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105(b).*

Tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo

.130 *Setheo se tla sekaseka tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ka ho e atisa ka sekgahla sa theolelo se hlakisitsweng serapeng .89.*

.131 *Ho sekaseka tswala e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .130, setheo se tla sebedisa thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo le sekgahla sa theolelo se tekilweng qalong nako ya ho sebetsa. Leha ho le jwalo, haeba setheo se metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105, setheo se tla sekaseka tswala e hutsweng ditjeo bakeng sa nako e salletseng ya ho sebetsa kamora ho fetolwa ha morero, phokotso kapa phetho ho sebediswa:*

- (a) *thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105(b); le*
- (b) *sekgahla sa theolelo se sebedisitsweng ho metha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105(b).*

Mabapi le ho sebedisa serapa sena, setheo se tla boela se ele hloko diphethoho leha e le dife ho thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo nakong e bakuweng ke dinyehelo kapa ditefo tsa melemo.

.132 *Tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo e ka shejwa e le tswala ya lekeno e kgaoletsang hodima dithepa tsa moralo, ditjeo tsa tswala hodima tokelo ya melemo e hlalositsweng le tswala hodima tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa se boletsweng serapeng .67.*

- .133 Tswala ya lekeno hodima dithepa tsa moralo ke karolo ya kuno ya dithepa tsa moralo, mme e sebetsa ka ho atisa boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo ka sekgahla sa theolelo serapeng .131. Setheo se tla sebetsa boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo qalong ya nako ya ho sebetsa. Leha ho le jwalo, haeba setheo se metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105, setheo se tla sebetsa tswala ya lekeno bakeng sa nako e setseng ya tshebetso kamora ho fetolwa ha moralo, phokotso kapa phetho ho sebediswa dithepa tsa moralo tse sebedisitsweng ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105(b). Mabapi le ho sebedisa serapa sena, setheo hape se tla ela hloko diphethoho leha e le dife ho dithepa tsa moralo tse neng di tshwerwe tse bakuweng ke dinyehelo kapa ditefo tsa melemo. Phapang pakeng tsa tswala ya lekeno hodima dithepa tsa moralo le kuno ya dithepa tsa moralo di kenyeleditswe tabeng ya ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo.
- .134 Tswala hodima tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa ke karolo ya phethoho e felletseng tshusumetsong ya sehlohlolo sa thepa, mme e sebetsa ka ho atisa tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa ka sekgahla sa theolelo se hlakisitsweng serapeng .131. Setheo se tla sebetsa tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa qalong ya nako ya ho sebetsa. Leha ho le jwalo, haeba setheo se metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho ya ka serapa .105, setheo se tla sebetsa tswala hodima tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa bakeng sa nako e se kamora ho fetolwa ha moralo, phokotso, kapa phetho ho elwa hloko phethoho leha e le efe ya sehlohlolo sa thepa se sebeditsweng ho ya ka serapa .108. Phapang pakeng tsa tswala hodima tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa le phethoho e felletseng ho sehlohlolo sa thepa e kenyeleditswe tabeng ya ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo.

Ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo

- .135 Ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo ho kenyeletsa:
- (a) dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete (sheba dirapa .136 le .137);
 - (b) kuno hodima dithepa tsa moralo (sheba serapa .138), ho sa kenyeletswe ditjhelete ho tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba serapa .133); le
 - (c) phethoho leha e le efe hodima tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa, ho sa kenyeletswe ditjhelete ho tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba serapa .134).
- .136 Dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete di bakwa ke dikeketseho kapa diphokotso ho boleng ba hajwale ba tokelo ya

GRAP 25

melemo e hlalositsweng ka lebaka la diphethoho ho dikakanyo tsa ditjhelete le ditokiso tsa boiphihlelo. Disosa tsa dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete di kenyeletsa, ka mohlala:

- (a) Dikgahla tse sa lebellwang tse hodimo kapa tlase tsa ho diela ha basebeletsi, ho beha meja pele ho nako kapa ho shwa kapa dikeketseho tsa mekgolo, melemo (haeba dipehelo tsa semmuso kapa tse hlwahlwa tsa moralo di fana ka dikeketseho tsa melemo tse kgemang le infleishene) kapa ditjeo tsa bongaka;
 - (b) ditshusumetso tsa diphethoho dikakanyong tse amanang le boikgethelo ba tefello ya molemo;
 - (c) ditshusumetso tsa diphethoho dikakanyong tsa ho diela ha kamoso ha basebeletsi, ho beha meja pele ho nako ho shwa kapa keketseho ya mekgolo, melemo (haeba dipehelo tsa semmuso kapa tse hlwahlwa tsa moralo di fana ka dikeketseho tsa melemo tse kgemang le infleishene) kapa ditjeo tsa bongaka; le
 - (d) tshusumetso ya diphethoho hodima sekgahla sa theolelo.
- .10 Dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete ha di kenyeletse diphethoho ho boleng ba hajwale ba tokelo e hlalositsweng ka lebaka la ho tsebahatswa, ho fetolwa, phokotso kapa phetho ya moralo wa melemo o hlalositsweng, kapa diphethoho melemong e lefuwang tlasa moralo. Diphetho tse jwalo di baka ditjeo tsa tshebeletso e fetileng kapa dikuno kapa ditahlehelo hodima phetho.
- .11 Mabapi le ho sebetsa kuno hodima dithepa tsa moralo, setheo se hula ditjeo tsa ho laola dithepa tsa moralo leha e le lekgetho leha e le lefe le lefuwang ke moralo ka bo ona, ntle le lekgetho le kenyeleditsweng dikakanyong tsa ditjhelete tse sebediswang ho metha tokelo ya melemo (serapa .82). Ditjeo tse ding tsa tsamaiso ha di hulwe dikunong tsa dithepa tsa moralo.

Tekelo

Kimollo

.12 Setheo se tla imolla thepa e amanang le moralo o le mong kgahlanong le sekoloto se amanang le moralo o mong ha, mme feela ha, setheo:

- (a) se na le tokelo e qobellwang ya semolao ya ho sebedisa masalla moralong o mong ho phetha ditokelo tlasa moralo o mong; le**
- (b) ho ikemisetsa mohlomong ho phetha ditokelo boemong ba nete, kapa ho fumana masalla moralong o mong le ho phetha tokelo ya sona tlasa moralo o mong ka nako e le nngwe.**

.13 Mekgahlelo wa ho imolla e tshwana le e thehilweng bakeng sa disebediswa tsa ditjhelete ho Maemo a GRAP mabapi le *Disebediswa tsa Ditjhelete* (GRAP 104).

Phapang ya hajwale le eo e seng ya hajwale

.14 Ditheo tse ding di fapanya dithepa tsa hajwale le dikoloto le dithepa le dikoloto tseo e seng tsa hajwale. Boemo bona ha bo hlakisi haeba setheo se lokela ho fapanya dikarolo tseo e leng tsa hajwale kapa tseo e seng tsa hajwale tsa dithepa le dikoloto tse bakwang ke melemo ya kamora khiri.

Dikateng tsa ditjeo tsa melemo tse hlalositsweng

.15 Serapa .127 se batla hore setheo se ananele ditjeo tsa tshebeletso, tswala e hutsweng ditjeo le thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo le ho metha botjha masalla kapa kgaello. Boemo bona ha bo hlakisi kamoo setheo se lokelang ho teka ditjeo tsa tshebeletso, tswala e hutsweng ditjeo hodima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo le ho metha botjha. Setheo se teka dikateng tseo ho ya ka GRAP 1.

Pepeso

.16 Setheo se tla pepesa lesedi le:

- (a) hlalosang matshwao a meralo ya melemo e hlalositsweng ya sona le dikotsi tse tsamaelanang le tsona (sheba serapa .147);**

- (b) hlwaya le ho hlalosa ditjhelete tse ditatementeng tsa ditjhelete tsa sona tse bakuweng ke meralo ya melemo e hlalositsweng (sheba dirapa .148 ho isa ho .151); le
- (c) ho hlalosa kamoo meralo ya melemo e hlalositsweng e ka amang tjhelete, nako le qeaqeo ka bokamoso ba phallo ya tjhelete ya setheo (sheba dirapa .152 ho isa ho .154).

.17 Ho fihlella merero ya serapeng .143, setheo se tla sheba tse latelang:

- (a) boemo ba dintlha tse hlokehang bakeng sa ho kgotsofatsa ditlhokeho tsa pepeso;
- (b) ho toboketsa haholo hakae hodima ditlhokeho ka ding tse fapafapaneng;
- (c) Ho bala le ho hlopholla hakae; le
- (d) haeba basebedisi ba ditatemente tsa ditjhelete ba hloka lesedi le eketsehileng bakeng sa ho lekola lesedi le balehang le pepesitsweng.

.18 Haeba dipepeso tse fanweng ho ya ka ditlhokeho Boemong bona le Maemong a mang a GRAP di lekane bakeng sa ho kgotsofatsa merero e serapeng .143, setheo se tla pepesa lesedi le eketsehileng le hlokehang ho kgotsofatsa merero eo. Ka mohlala, setheo se ka teka manollo ya boleng ba hajwale ya tokelo ya melemo e hlalositsweng e fapanyang mofuta, matshwao le dikotsi tsa tokelo. Pepeso e jwalo e ka tlisa phapang:

- (a) Pakeng tsa ditjhelete tse kolotwang ditho tse mafolofolo, tse beheletsweng ka thoko, le tse pentjheneng.
- (b) Pakeng tsa melemo e vestuweng le e bokeletsweng empa e seng melemo e vestuweng.
- (c) Pakeng tsa melemo e nang le dipehelo, ditjhelete tse amahangwang le dikeketseho tsa kamoso tsa mekgolo le melemo e meng.

.19 Setheo se tla hlahloba haeba dipepeso tse itseng di lokela ho hlophollwa bakeng sa ho fapanya meralo kapa sehlopha sa meralo e nang le dikotsi tse fapaneng. Ka mohlala, setheo se ka hlopholla pepeso mabapi le meralo e bontshang le le leng kapa ho feta la matshwao a latelang:

- (a) Dibaka tsa bodulo tse fapaneng.
- (b) Matshwao a fapaneng a kang meralo ya mekgolo ya pentjhene e lekanang, meralo ya mekgolo wa pentjhene wa ho qetela kapa meralo ya bongaka ya kamora khiri.
- (c) Ditikoloho tse fapaneng tsa taolo.
- (d) Dikarolo tse fapaneng tsa ho tlaleha.
- (e) Ditlhophiso tse fapaneng tsa ho thusa ka matlole (mohl. tse sa thusweng ka botlalo, tse thuswang ka botlalo kapa ka mmoho).

Matshwao a meralo ya melemo e hlalositsweng le dikotsi tse tsamaelanang le ona.

.20 Setheo se tla pepesa:

(a) Lesedi ka matshwao a sona a meralo ya melemo e hlalositsweng, ho kenyeletsa:

- (i) Mofuta wa melemo e fanwang ke moralo (mohl. moralo wa morero wa mokgolo wa ho qetela kapa moralo o thehilweng hodima moralo ka tiisetso).**
- (ii) Tlhaloso ya moralo wa taolo moo moralo o sebetsang, ka mohlala, boemo ba ditlhokeho tsa bonyane leha e le bofe ba matlole, le tshusumetso leha e le efe ya moralo wa taolo hodima moralo, jwaloka sehlohlolo sa thepa (sheba serapa .67).**
- (iii) Tlhaloso ya maikarabelo leha e le afe a setheo bakeng sa taolo ya moralo, ka mohlala maikarabelo a borateraste kapa botsamaisi ba moralo.**

(b) Tlhaloso ya dikotsi tseo moralo o di pepesang tsa setheo, ho tsepamisitswe maikutlo hodima dikotsi leha e le dife tse sa tlwaelehang, tse tobileng setheo kapa tse tobileng moralo, le dibaka tse tletseng ka dikotsi. Ka mohlala, haeba dithepa tsa moralo di tsetetswe haholo sehlopheng se le seng sa matsete, mohl. meaho, moralo o ka pepesetsa setheo mmokeng wa dikotsi tsa mmaraka wa meaho.

(c) Tlhaloso leha e le efe ya ho fetolwa, phokotso le diphetho tsa moralo.

(d) Motheo oo ho ona sekgahla sa theolelo se tekilweng.

Tlhaloso ya ditjhelete ditatementeng tsa ditjhelete

.21 Setheo se tla fana ka poelano ho tloha balanseng e bulang ho balanseng e kwalang bakeng sa e nngwe le e nngwe ya tse latelang, ha e le teng:

(a) Thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo, e bontshang dipoelano bakeng sa:

- (i) Dithepa tsa moralo.**
- (ii) Boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng.**
- (iii) Tshusumetso ya sehlohlolo sa thepa.**

(b) Ditokelo leha e le dife tsa puseletso. Setheo hape se tla hlalosa kamano pakeng tsa tokelo ya puseletso le tokelo e amehang.

.22 Poelano ka nngwe e boletsweng serapeng .148 e tla bontsha e nngwe le e nngwe ya tse latelang, haeba ho le jwalo:

(a) Ditjeo tsa hajwale tsa tshebeletso.

(b) Tswala ya lekeno kapa ditshenyehelo.

(c) Ho metha botjha thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo, di bontshwa ka ho arohana:

- (i) Dikuno hodima dithepa tsa moralo, ho sa kenyeletswe ditjhelete ho tswala e ho (b).**
- (ii) Dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete tse bakwang ke diphethoho tsa dikakanyo tsa demokerafi (sheba serapa .82(a)).**

- (iii) *Dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tsa ditjhelete tse bakwang ke diphethoho tsa dikakanyo tsa ditjhelete (sheba serapa .82(b)).*
- (iv) *Diphethoho tshusumetsong ya ho fokotsa thepa ya meralo e hlalositsweng e hutsiweng ditjeo ho sehlohlolo sa thepa, ho sa kenyeletswe tswala e ho (b). Setheo hape se tla pepesa kamoo se sebeditseng molemo wa moruo o hodimo o teng, ke hore mohlomong melemo eo e tla nka sebopeho sa ho kgutlisetswa tjhelete, diphekotso tsa dinyehelo tsa kamoso kapa motswako wa bobedi ba tsona.*
- (d) *Ditjeo tsa tshebeletso e fetileng le dikuno le ditahlehelo tse bakwang ke diphetho. Jwaloka ha ho dumellwa ke serapa .106, ditjeo tsa tshebetso e fetileng le dikuno le ditahlehelo tse bakwang ke diphetho ha di a lokela ho fapanngwa hape di etsahala mmoho.*
- (e) *Tshusumetso ya diphethoho ya dikgahla tsa phapanyetsano ya ditjhelete tsa mafatshe a mang.*
- (f) *Dinyehelo tsa moralo, tse bontshwang ka ho arohana tsa mohiri le tsa bankakarolo ba moralo.*
- (g) *Ditefo tsa moralo, tse bontshwang ka ho arohana tjhelete e lefuweng mabapi le e nngwe le e nngwe ya diphetho.*
- (h) *Tshusumtso ya diphetiso tsa mesebetsi, ho kopanngwa le dinyahlatso.*

.23 *Setheo se tla hlopholla boleng bo hlwahlwa ba dithepa tsa moralo ho ya ka dihlopha tse fapanyang mofuta le dikotsi tsa dithepa tseo, se boele se di arole sehlopha ka seng sa thepa ya moralo ka tse nang le theko e batluweng ya mmaraka mmarakeng o mafolofolo le tse sa ameheng. Ka mohlala, le ho sheba boemo ba pepeso bo tshohlwang serapeng .144, setheo se ka etsa phapang pakeng tsa:*

- (a) *tjhelete le tjhelete tse tshwanang;*
- (b) *disebediswa tsa tekatekano (tse arolwang ka mofuta wa indasteri, boholo ba khamphani, sebaka, jj.);*
- (c) *disebediswa tsa mekitlane (tse arolwang ka mofuta wa mofani, boleng ba mokitlane, sebaka, jj.);*
- (d) *meaho (e arolwang ka sebaka, jj.); le*
- (e) *dithepa tse ding kaofela.*

.24 *Setheo se tla pepesa dikakanyo tsa ditjhelete tsa bohlokwa tse sebediswang ho sebetsa boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng (sheba serapa .86). Pepeso e jwalo e tla ba ka dipehelo tse phethahetseng (mohl. e le phesente e phethahetseng, mme e seng feela moedi pakeng tsa diphesente tse fapaneng le dintlha tse ding). Ha setheo se fana ka dipepeso kaofela bakeng sa sehlopha sa meralo, se tla fana ka dipepeso tse jwalo ka sebopeho sa dipalohare tse matlafaditsweng kapa matoto a ngotluweng.*

Tjhelete, nako le qeaqeo ya phallo ya tjhelete ya kamoso

.25 *Setheo se tla pepesa:*

-
- (a) *manollo ya bohlokolosi bakeng sa kakanyo ya ditjhelete ka nngwe (jwaloka ha e pepesitswe tlasa serapa .151) jwaloka qetellong ya nako ya ho sebetsa, e bontsha kamoo tokelo ya melemo e hlalositsweng e ka beng e susumeditswe ke diphethoho dikakanyong tsa ditjhelete tse amehang tse neng di kgonahala letsatsing leo.*
- (b) *Mekgwa le dikakanyo tse sebedisitsweng mabapi le ho hlophisa manollo ya bohlokolosi e hlokwang ke (a) le dikgaello tsa mekgwa eo.*
- (c) *Diphethoho ho tswa nakong e fetileng mekgweng le dikakanyong tse sebedisitsweng ha ho hlophiswa manollo wa bohlokolosi, le mabaka a diphetho tse jwalo.*

.26 Setheo se tla pepesa tlhaloso ya mawa a nyalanyo ya thepa-sekoloto a sebediswang ke moralo kapa setheo, ho kenyeletswa tshebediso ya dianyuithi le ditekginiki tse ding, tse kang diphapanyetsano tsa nako e telele, bakeng sa ho laola kotsi.

.27 Ho fana ka sesupo sa tshusumetso ya moralo wa melemo e hlalositsweng hodima phallo ya tjhelete ya kamoso ya setheo, setheo se tla pepesa:

- (a) *Tlhaloso ya ditlhophiso leha e le dife tsa thuso ya matlole le leano la thuso ya matlole e amang dinyehelo tsa kamoso.*
- (b) *Dinyehelo tse lebeleletsweng bakeng sa moralo bakeng sa nako e tlang ya ho sebetsa.*
- (c) *Lesedi ka porafaele ya ho butswa ya tokelo ya melemo e hlalositsweng. Sena se tla kenyeletsa nako ya palohare e matlafaditsweng ya tokelo ya melemo e hlalositsweng mme le ka nna la kenyeletsa lesedi le leng mabapi le phephelo ya nako ya ditefo tsa melemo, tse kang manollo ya ho butswa ya ditefo tsa melemo.*

Meralo ya khiri ka bongata

.28 Haeba setheo se nka karolo ho moralo wa melemo e hlalositsweng ya khiri ka bongata, se tla pepesa:

- (a) *Tlhaloso ya tlhophiso ya thuso ya matlole, ho kenyeletsa mokgwa o sebedisitsweng ho sebetsa sekgahla sa dinyehelo sa setheo le ditlhokeho tsa bonyane ba thuso ya matlole.*
- (b) *Tlhaloso ya boholo boo ka bona setheo se ka ikarabellang moralong bakeng sa ditokelo tsa ditheo tse ding tlasa dipehelo le melawana ya moralo wa khiri ka bongata.*
- (c) *Tlhaloso ya kabo leha e le efe eo ho dumellanweng ka yona ya kgaello kapa masalla hodima:*
- (i) ho kwalwa ha moralo; kapa*
 - (ii) ho ikhula ha setheo moralong.*
- (d) *Haeba moralo o ikarabella bakeng sa moralo oo jwaloka ha eka ke moralo*

wa dinyehelo o hlahositsweng ho ya ka serapa .35, se tla pepesa tse latelang, hodima lesedi le hlokwang ke (a) ho isa ho (c) ho e na le lesedi le hlokwang ke dirapa .147 ho isa ho .154:

GRAP 25

(i) Taba ya hore moralo ke moralo wa melemo o hlahositsweng.

(ii) Lebaka leo ka lona lesedi le lekaneng le leng siyo ho nolofalletsa setheo ho ikarabella bakeng sa moralo e le moralo wa melemo e hlahositsweng .

(iii) Dinyehelo tse lebeletsweng moralong wa nako e tlang ya ho sebetsa.

(iv) Lesedi le mabapi le kgaello kapa masalla moralong le ka amang palo ya dinyehelo tsa kamoso, ho kenyeletswa le motheo o sebediswang ho etsa qeto ya kgaello kapa masalla le ditlamorao, ha di le teng, bakeng sa setheo.

(v) Sesupo sa boemo ba ho nka karolo ha setheo moralong ha ho bapiswa le ditheo tse ding tse nkang karolo. Mehlala ya mehato e ka fanang ka sesupo se jwalo e kenyeletsa karolo ya setheo ya kakaretso ya dinyehelo moralong kapa karolo ya setheo ya kakaretso ya ditho tse mafolofolo, ditho tse behileng meja, le bao e kileng ya ba ditho tse nang le tokelo ya ho fumana melemo, haeba lesedi leo le le teng.

Meralo ya melemo e hlahositsweng e arolelanang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang

.156 Haeba setheo se nka karolo moralong wa melemo e o hlahositsweng o arolelanang dikotsi pakeng tsa ditheo tse tlasa taolo e tshwanang, e tla pepesa:

(a) Tlhophiso e tlamang ya ho lefisa ditjeo tsa melemo e hlahositsweng tse hutsweng ditjeo litjeo kapa taba ya hore ha ho na tlhophiso e jwalo.

(b) Leano la ho teka nyehelo e lokelang ho lefuwa ke setheo.

(c) Haeba setheo se ikarabella bakeng sa kabo sa ditjeo tsa melemo e hlahositsweng e hutsweng ditjeo jwaloka ha ho boletswe serapeng sa .42, lesedi kaofela le mabapi le moralo le batlwang ke dirapa .143 ho isa ho .154.

(d) Haeba setheo se ikarabella bakeng sa nyehelo lefuwang bakeng sa nako e boletsweng ho serapa .42, lesedi kaofela le mabapi le moralo kaofela le batlwang ke dirapa .143 ho isa ho .145, .147, .150 ho isa ho .151 le .154(a) le (b).

.157 Lesedi le batlwang ke serapa .156(c) le (d) di ka pepeswa ka ditshupiso tse fapafapaneng dipepesong ditatementeng tsa ditjhelete tsa setheo se seng haeba:

(a) ditatemente tsa ditjhelete tsa setheo seo ka ho arohana di hlwaya le ho pepesa

lesedi le hlokehang mabapi le moralo; mme

(b) Ditatements tsa ditjhelete tsa setheo seo di ka fumaneha ho basebedisi ba ditatements tsa ditjhelete ka dipehelo tse tshwanang le tsa ditatements tsa ditjhelete tsa setheo, mme ka nako yona eo, kapa pele ho moo, ditatements tsa ditjhelete tsa setheo.

Ditlhokeho tsa pepeso ho Maemo a mang a GRAP

158 Moo ho hlokwang ke GRAP 20 setheo se pepesa lesedi mabapi le:

(a) ditumellano tsa mokga o amanang le meralo eya melemo ya kamora khiro; le

(b) melemo ya kamora khiro ya botsamaisi.

159 Moo hobhlokehang ke GRAP 19 setheo se pepesa lesedi mabapi le dikoloto tse lebellwang e hlahang ditokelong tsa melemo ya kamora khiro.

Melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi

160 Melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi e kenyeletsa dintho tse kang tse latelang, haeba ho sa lebellwa hore di ka phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi ka mora ho fela ha nako ya ho sebetsa eo basebetsi ba fanang ka ditshebeletso tse amehang:

(a) dilefi sa nako e telele tse lefuwang tse kang tsa tshebeletso e telele kapa lefi ya kutlwelo bohloko;

(b) melemo e meng ya tshebeletso ya nako e telele;

(c) melemo ya nako e telele ya boqhwalala;

(d) bonase, ditsiane le ditefello tse ding tse amanang le tshebetso;

(e) moputso o tshetjhisetswang morao; le

(f) ditlhapiso tse lefuwang ke setheo ho fihlela motho a kena mosebetsing o motjha.

.161 Tekanyo ya melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi hangata ha e be tlasa maemo a sa tsitsang a tshwanang le a tekanyo ya melemo ya kamora khiro. Ka lebaka lena, Boemo bona bo hloka mokgwa o nolofaditsweng wa bobadi bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebetsi.

.162 Boemo bona bo kenyeletsa kakanyo e hanyetsanang ya hore ditefo tsa nako e telele tsa diqhwalala hangata ha di tlasa maemo a sa tsitsang a tshwanang le a tekanyo ya melemo ya kamora khiro. Moo kakanyo ena e hanyetswang, setheo se sheba haeba ditefo tse ding kapa kaofela tsa diqhwalala tsa nako e telele di lokela ho arabelwa ho ya ka serapa .58 ho isa ho .159.

Kananelo le tekanyo

.163 Mabapi le ho ananela le ho metha masalla kapa kgaello moralong o mong wa melemo ya nako e telele ya basebeletsi, setheo se tla sebedisa serapa .59 ho isa ho .104 le .120 ho isa ho .122. Setheo se tla sebedisa dirapa .123 ho isa ho .126 ho ananela le ho metha tokelo leha e le efe ya puseletso.

.164 Bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi, setheo se tla amohela kakaretso ya tijelete kaofela ya masalla kapa kgaello, ntle le ho fihlella Boemo bo bong bo batlang kapa bo dumellang kenyeletso ya tsona ditjeong tsa thepa:

(a) ditjeo tsa tshebeletso (sheba dirapa .72 ho isa ho .119 le .129);

(b) tswala e felletseng holima thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba serapa .130 ho isa ho .134); le

(c) ditekanyo botjha tsa thepa ya melemo e hlalositsweng e hutsweng ditjeo (sheba serapa .135 ho isa ho .138).

.165 Mofuta o mong wa melemo ya basebeletsi ba nako e telele ke melemo ya nako e telele ya boqhwala. Haeba boemo ba molemo bo itshetlehile hodima bolelele ba tshebeletso, tokelo e hlaha ha tshebeletso e fanwa. Tekanyo ya tokelo eo e bontsha kgonahalo ya hore tefo e tla hloka hloka le bolelele ba nako eo ho lebeletsweng hore tefo e etswe. Haeba boemo ba melemo bo tshwana bakeng sa mosebeletsi leha e le ofe ya holofetseng ho sa tsotellehe lilemo tsa tshebeletso, ditjeo tse lebeletsweng tsa melemo eo di ananelwa ha ketsahalo e bakang boqhwala ba nako e telele e etsahala.

Pepeso

.166 Setheo se tla pepesa lesedi le:

(a) le hlalolang matshwao melemo ya yona e meng ya nako e telele ya basebetsi le dikotsi tse amanang le tsona;

(b) le hlwaya le ho hlalosa ditijelete ditatementeng tsa yona tsa ditijelete tse tswang melemong e meng ya basebetsi ba nako e telele; le

(c) ho hlalosa kamoo melemo ya yona e meng ya nako e telele ya basebetsi e ka amang tijelete, nako le ho hloka bonnete ba phallo ya tijelete ya setheo ya kamoso.

.167 Tekanyetso ena ha e hloke hore lesedi le itseng le pepeswe ho kgotsofatsa merero e tekilweng serapeng .166. Setheo se lokela ho nahana ka hore na ditlhokeho tsa pepeso ho Maemo a mang a GRAP di nyehela bakeng sa ho kgotsofatsa merero ena. Tsena di kenyeletsa:

- GRAP 20 e hloka dipepeso mabapi le melemo ya basebeletsi, e kenyeletsang melemo e meng ya nako e telele bakeng sa botsamaisi.
- GRAP 1 e hloka pepeso ya ditshenyehelo tsa melemo ya basebeletsi le mehlodi ya bohlokwa ya qeaqeo ya kakanyo .
- GRAP 19 e hloka dipepeso mabapi le dipehelo le dikoloto tse ka hlahang.

Haeba dipepeso tse fanweng ho ya ka ditlhokeho tsa Maemo a mang a GRAPdli sa lekana ho kgotsofatsa merero e serapeng .166, setheo se tla pepesa lesedi le eketsehileng le hlokaahalang ho kgotsofatsa merero eo.

ACCOUNTING STANDARDS BOARD

GRAP 25

Phediso ya melemo

.168 Maemo ana a sebetsana le phediso ya melemo e arohaneng ho melemo e meng ya basebeletsi hobane ketsahalo e hlahisang tokelo ke ho fediswa ha khiro ho e na le ho fediswa ha tshebeletso. Melemo ya phediso ya khiro e bakwa ke qeto ya setheo ya ho emisa mosebetsi kapa qeto ya mosebeletsi ya ho amohela melemo eo setheo se fanang ka yona ha motho a tlohela mosebetsi.

.169 Melemo ya phediso ya mosebetsi ha e kenyeletse melemo ya basebeletsi e bakwang ke phediso ya mosebetsi ka kopo ya mosebeletsi ntle le tlhahiso ya setheo, kapa ka lebaka la ditlhokeho tse tlamang tsa ho tlohela mosebetsi, hobane melemo eo ke melemo ya kamora khiro. Ditheo tse ding di fana ka boemo bo tlase ba melemo bakeng sa ho phediso ya mosebetsi ka kopo ya mosebeletsi (hantlente, molemo wa kamora khiro) ho feta phediso ya mosebetsi ka kopo ya setheo. Phapang pakeng tsa melemo e fanwang bakeng sa phediso ya mosebetsi ka kopo ya mosebetsi le molemo o phahameng o fanwang ka kopo ya setheo ke molemo wa ho phediso ya mosebetsi.

.170 Mofuta wa molemo wa mosebeletsi ha o fane ka qeto ya hore na o fanwe e le phapanyetsano bakeng sa tshebeletso kapa phapanyetsano ya ho phediso ya mosebetsi. Melemo ya phediso ya mosebetsi hangata ke ditefo tsa tjelele e sekolokoto, empa ka nako tse di kenyeletsa:

(a) Matlafatso ya melemo ya kamora khiro, mohlomong ka tsela e sa tobang ka melemo ya basebeletsi kapa ka kotloloho.

(b) Moputso ho fihlela qetellong ya nako e behilweng ya tsebiso haeba mosebeletsi a sa fane ka ditshebeletso tse ldng tse fanang ka melemo ya moruo ho setheo.

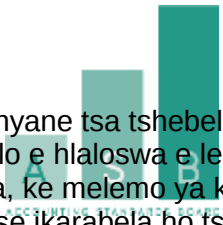
.171 Dipontsho tsa hore melemo ya mosebeletsi e fanwa e le phapanyetsano bakeng sa ditshebeletso e kenyeletsa tse latelang:

(a) Molemo o itshetlehile ka tshebeletso ya kamoso e tla fanwa (ho kenyeletswa melemo e eketsehang haeba ho fanwa ka ditshebeletso tse ding).

(b) Melemo e fanwa ho ya ka dipehelo tsa moralo ya melemo ya basebeletsi.

.172 Melemo e meng ya ho tlohela mosebetsi e fanwa ho latela dipehelo tsa moralo o teng wa melemo ya basebeletsi. Ka mohlala, di ka hlakiswa ka molao, konteraka ya khiro kapa tumellano ya mokgatlo wa basebetsi, kapa di ka hlahoswa ka lebaka la tlwaelo ya nakong e fetileng ya mohiri ya ho fana ka melemo e tshwanang. E le mohlala o mong, haeba setheo se fana ka tlhahiso ya melemo bakeng sa nako e fetang nako e kgutshwane, kapa ho na le nako e fetang e kgutshwane dipakeng tsa tlhahiso le letsatsi le lebeletsweng la ho tlohela mosebetsi, setheo se nahana ka hore na se thehile melemo e metjha ya basebeletsi. se rera le hore na melemo e fanwang tlasa moralo oo ke melemo ya ho fellwa ke mosbetsi kapa melemo ya ka mora khiro. Melemo ya basebeletsi e fanweng ho ya ka dipehelo tsa leano la melemo ya mosebeletsi ke melemo ya phediso ya khiro ke nako haeba ka bobedi e bakwa ke qeto ya setheo ya ho fedisa mosebetsi mme e sa behellwa ka tlasa maemo a hore tshebeletso e fanwe nakong e tlang.

.173 Melemo e meng ya basebeletsi e fanoa ho sa natswe lebaka la ho tsamaya ha mosebeletsi. Ho lefuwa ha melemo e jwalo ho tiile (ho itshetlehlilwe hodima ditlhokeho

leha e le di fe tsa ho vesta kapa bonyane tsa tshebeletso) empa nako ya tefo ya bona ha e tsejwe hantle. L ha melemo e jwalo e hlalose e le ditfello tsa ho phediso ya mosebetsi ke nako kapa ditsiane tsa ho tlohela, ke melemo ya ka mora khiri ho e na le melemo ya ho tlohela mosebetsi, mme setheo se ikarabela ho tsona e le melemo ya ka mora khiri. GRAP 25

Kananelo

.174 Setheo se tla ananela sekoloto le ditshenyehelo bakeng sa melemo ya phediso pele ho matsatsi a latelang:

(a) ha setheo se se se sa kgone ho hula phano ya melemo eo; le

(b) ha setheo se ananela ditjeo tsa kaho botjha e leng ka hara mothamo wa GRAP 19 mme se kenyeletsa tefo ya melemo ya phediso.

.175 Bakeng sa melemo ya ho tlohella e lefuwang ka lebaka la qeto ea mosebeletsi ya ho amohela phano ya melemo e le phapanyetsano bakeng sa tlohela mosebetsi, nako eo setheo se seng se ke keng sa hlola se hula phano ya melemo ya phediso ke nako ya pejana ya:

(a) ha mosebeletsi a amohela phano; le

(b) ha thibelo (mohl. tlhoko ya molao, ya taolo kapa ya konteraka kapa dithibelo tse ling) mabapi le bokgoni ba setheo ba ho hula nyehelo e qala ho sebetsa. Sena e ne e tla ba ha phano e etswa, haeba thibelo e ne e le teng ka nako ya phano.

.176 Bakeng sa melemo ya ho phediso ya mosebetsi e lefuwang ka lebaka la qeto ya setheo ya ho fedisa mosebetsi, setheo se ke ke sa hlola se hula nyehelo ha setheo se o tsebisitse basebetsi ba amehang moralo wa ho fedisa mosebetsi o kgemang le mekgahlelo yohle e latelang:

(a) Mehato e hlokahalang ho phethela moralo e bontsha hore ho ke ke ha etsahala hore diphethoho tse kholo tsa moralo di tla etswa.

(b) Moralo o hlwaya palo ea basebeletsi bao mosebetsi wa bona o tla fediswa, ditlhophiso tsa mosebetsi kapa mosebetsi le dibaka tsa bona (empa moralo ha o a lokela ho hlwaya mosebeletsi ka bo mong) le letsatsi le lebeletsweng la ho qeta.

(c) Moralo ona o theha melemo ya ho tlohela mosebetsi eo basebetsi ba tla e fumana ka dintlha tse ngata tse lekaneng tseo basebeletsi ba ka lekanyetsang hore na ke mofuta ofe le bokae ba melemo eo ba tla e fumana ha mosebetsi wa bona o fediswa.

.177 Ha setheo se ananela melemo ya ho fedisa mosebetsi, setheo se ka boela sa tlameha ho ikarabella bakeng sa ho fetolwa, kapa ho fokotsa melemo ya ho beha meja kapa melemo e meng ya basebeletsi (sheba serapa sa .110).

Tekanyo

.178 Setheo se tla metha melemo ya ho tlohela mosebetsi hodima kananelo ya peleng, mme se tla metha le ho ananela diphethoho tse latelang, ho ya ka mofuta wa melemo a mosebeletsi, haeba feela melemo ya ho tlohela mosebetsi nako e le matlafatso ya melemo ya kamora khiri, setheo se tla sebedisa ditlhokeho tsa melemo ya kamora khiri. Ho seng jwalo:

GRAP 25

(a) Haeba melemo a ho tlohela mosebetsi e lebeletswe hore e lefelle ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora hore nako ya ho sebetsa e fele eo ho ananelwang molemo wa ho tlohela, setheo se tla sebedisa ditlhokeho tsa melemo nakwana ya basebelets.

(b) Haeba melemo ya ho tlohela mosebetsi e sa lebellwa hore e tla phethwa ka botlalo pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora qetello ya nako ya ho sebetsa, setheo se tla sebedisa ditlhokeho bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebelets.

.179 Hobane melemo ya ho tlohela mosebetsi ha e fanwe e le phapanyetsano bakeng sa tshebeletso, dirapa .76 ho isa ho .80 tse amanang le ho fana ka melemo ho dinako tsa tshebeletso hadli amane le letho.

Mohlala o hlalosing dirapa .168 ho isa ho .179: Melemo ya ho phediso

Kalets

Ka lebaka la phethoho ya moraorao ya ketsamolao, setheo se rera ho emisa lenaneo la kentelo nakong ya dikgwedi tse 10, mme ka nako eo, se fedise mosebetsi wa basebelets bohle ba setseng lenaneong. Hobane setheo se hloka tsebo ya basebelets ba lenaneong ho phethela dikonteraka tse itseng, se phatlalatsa morero wa phediso ka tsela e latelang.

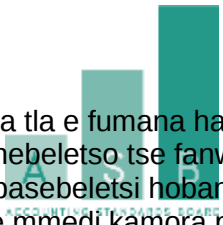
Mosebetsi e mong le e mong ya tla dula mme a fana ka tshebeletso ho fihlela ha lenaneo le kwalwa o tla fumana ka letsatsi la ho kgaolwa tefo ya tjehele ya R30 000. Basebetsi ba tlohang pele ho kwalwa lenaneo ba tla fumana R10 000.

Ho na le basebetsi ba 120 lenaneong. Nakong ya ho phatlalatsa morero, setheo se lebeletse hore ba 20 ba bona ba tsamaye pele ho kwalwa. Kahoo, paloyohle ya tjehele e lebeletsweng ho tswang tlasa moralo ke R3 200 000 (ke hore $20 \times R10\,000 + 100 \times R30\,000$). Jwaloka ha ho hlokwa ke serapa .168, setheo se ikarabella bakeng sa melemo e fanoeng bakeng sa ho fediswa ha mosebetsi e le melemo ya phediso mme se ikarabella bakeng sa melemo e fanwang bakeng sa ditshebeletso e le melemo ya nakwana ya basebelets.

Melemo ya phediso

Melemo e fanwang bakeng sa ho fediswa ha mosebetsi ke R10 000. Ena ke tjehele eo setheo se tla tlameha ho e lefa bakeng sa ho fedisa mosebetsi ho sa tsotellehe hore na basebetsi ba dula le ho fana ka ditshebeletso ho fihlela ha lenaneo le kwalwa kapa ba tsamaya pele ho kwalwa. Leha basebelets ba ka tsamaya pele ho kwalwa, ho fediswa ha mosebetsi wa basebelets bohle ke phello ya qeto ya setheo ya ho emisa lenaneo le ho emisa mosebetsi wa bona (ke hore, basebelets bohle ba tla tlohela mosebetsi ha lenaneo le emisa). Kahoo setheo se amohela sekoloto sa R1 200 000 (ke hore $120 \times R10\,000$) bakeng sa melemo ya phediso e fanwang ho latela moralo wa melemo ya mosebetsi pejana ha leano la ho kgaotsa ho phatlalatswa leha setheo se hlokomela ditshenyehelo tsa kaho botjha ya ho kwalwa ha lenaneo.

Melemo e fanwang bakeng sa tshebeletso

Melemo ya tlatsetso eo basebetsi ba tla e fumana ha ba fana ka ditshebeletso nako eohle ya dikgwedi tse leshome ke ya ditshebeletso tse fanweng nakong eo. Setheo se nka e le melemo ya nako e kgutshwane ya basebeletsi hobane setheo se lebelletse ho e lefa pele ho dikgwedi tse leshome le metso e mmedi kamora pheletso ya nako ya ho sebetsa. Mohlaleng ona, theolelo ha e hlokahale, kahoo ditshenyehelo tsa R200 000 (ke hore $R2\,000\,000 \div 10$) di amohelwa kgwedeng e nngwe le e nngwe nakong ya tshebeletso ya nako ya dikgwedi tse 10, ka keketseho e tsamaellanang le tjehele ya ho jara sekoloto.

Pepeso

.180 Setheo se tla pepesa lesedi le:

(a) hlalolang matshwao a melemo ya ho fediswa le dikotsi tse amanang le tsona;

(b) hlwayang le ho hlalosa ditjhelete tse ditatementeng tsa sona tsa ditjhelete tse hlahang melemong ya ho kgaotsa ha yona; le

(c) ho hlalosa kamoo melemo ya ho fediswa ha yona e ka amang tjehelete, nako le ho hloka bonnete ba phallo ya tjehelete ya setheo ya kamoso.

.181 Boemo bona ha bo hloke lesedi le itseng hore le pepeswe senoloe ho kgotsofatsa merero e tekilweng serapeng .180. Setheo se lokela ho nahana ka hore na ditlhokeho tsa pepeso ho Maemo a mang a GRAP di nyehela bakeng sa ho fihlella merero ena. Tsena di kenyeletsa:

- GRAP 20 e hloka pepeso mabapi le melemo ya basebeletsi, e kenyeletsang melemo ya ho tlohela mosebetsi ya botsamaisi.
- GRAP 1 e hloka pepeso ya ditshenyehelo tsa melemo ya basebeletsi le mehlodi ya bohlokwa ya ho hloka bonnete ba kakanyo.
- GRAP 19 e hloka pepeso mabapi le dipehelo le dikoloto tse ka hlahang.

Haeba dipepeso tse fanweng ho ya ka ditlhokeho tsa Maemo a mang a GRAP di sa lekana ho kgotsofatsa merero serapeng .180, setheo se tla pepesa lesedi le eketsehileng le hlokahalang ho kgotsofatsa merero eo.

Dipehlo tsa diphethoho

Kamohelo ya sethathong ya Maemo a GRAP

.182 Dipehelo tsa diphethoho tse tla sebediswa ke ditheo nakong ya kamohelo ya sethathong ya ha Baemo bona di laetswe ka (ta)ditaalo. Dipehelo tsa Boemo bona di lokela ho balwa hammoho le taelo e nngwe le e nngwe e sebetsang.

Letsatsi la ho sebetsa

Kamohelo ya sethathong ya Maemo a GRAP

.183 Setheo se tla sebedisa Boemo bona ena bakeng sa ditatemente tsa selemo le selemo tsa ditjhelete tse aqkaretsang le dinako tse qalang kapa ka morao ho letsatsi le tla behwa ke Letona la Ditjhelete molawaneng o tla phatlalatswa ho ya ka karolo 91(1)(b) ya Molao wa Botsamaisi ba Ditjhelete tsa Setjhaba, Molao wa 1 wa 1999, jwaloka ha o

hlomathisitswe. Haeba setheo se ikhethela ho sebelisa Tekanyetso ena pejana, se tla pepesa taba ena.

Ho hilwa ha Boemo ba GRAP mabapi le Melemo ya Basebeletsisi (2009)

GRAP 25

.184 Boemo bona bo okamela Baemo ba GRAP mabapi le Melemo ya Basebeletsisi e ntshitsweng ka 2009.

Tlatsetso A – Dohlomathiso tse ka bang eng tse ka bang teng ho Maemo a GRAP

Sepheo sa tlatsetso ena ke ho hlwaya dihlomathiso tse tlamang ho Maemo a mang a GRAP a bakwang ke tlhahiso ya Boemo bona. Ditaba tse fetotsweng di bontshitswe ka ditaba tse ntjha tse sehetsweng mola mme tse hlakotsweng di sehetswe mola hodima tsona.

A1. GRAP 35 Ditatemente tsa Ditjhelete tse Matlafaditsweng

Fetola dirapa tse latelang ho GRAP 35:

Tlatsetso A - Tataiso ya kopo

Mesebetsi e nepahetseng le tataiso ya mesebetsi e amehang

AG14. Mehlala ya diqeto mabapi le mesebetsi le amehang e kenyeletsa empa ha e felle feela ka:

(a) ho theha liqeto tsa tshebetso le tsa ditjhelete tsa setheo, ho kenyeletswa le bajete; le

(b) ho thonya le ho lefa basebeletsisi ba bohlokwa ba botsamaisi ba setheo kapa bafani ba ditshebeletso le ho fedisa ditshebeletso le khiro ya bona.

AG17. Mehlala ya ditokelo tseo, ebang ke ka bonngwe kapa ha di kopane, di ka fang setheo matla di kenyeletsa empa ha di felle feela ka:

(a) ...;

(b) ...;

(c) ditokelo tsa ho thonya, ho abela botjha kapa ho tlosa ditho tsa basebetsi ba bohloka ba tsamaiso ba setheo se seng ba nang le bokgoni ba ho tsamaisa mesebetsi e amehang;

AG20. Maamong a mang ho ka ba thata ho fumana hore na ditokelo tsa setheo di lekane ho se fa matla holima setheo se seng. Maamong a jwalo, ho etsa hore tlhahlobo ya matla e etswe, setheo se tla nahana ka bopaki ba hore na se na le bokgoni ba ho tsamaisa mesebetsi e amehang ka bo sona se le seng. Ho nkelwa hloohong, empa ha ho felle feela, ho tse latelang, tseo, ha di hlahlojwa hammoho le ditokelo tsa sona le matshwao a dirapeng AG21. le AG22., e ka fana ka bopaki ba hore ditokelo tsa setheo di lekane ho se fa matla holima setheo se seng:

(a) setheo se ka thonya kapa sa tjhaella monwana basebeletsisi ba bohlokwa ba botsamaisi

ba setheo se seng ba nang le bokgoni ba ho tsamaisa mesebetsi e amehang;

(b) ...;

(c) ...;

(d) Basebeletsi ba ka sehloohong ba botsamaisi ba setheo se seng ke mekga e amanang le setheo (mohlala, mohlanka e e moholo wa phethahatso wa setheo se seng le mohlanka e moholo wa phethahatso setheo ke motho a le mong); kapa...

GRAP 25

AG21. Ka dinako tse ding ho tla ba le matshwao a hore setheo se na le kamano e kgethehileng le setheo se seng, e leng se fanang ka maikutlo a hore setheo se na le thahasello e ipatileng ho setheo se seng. Ho ba teng ha letshwao leha e le lefe le le leng, kapa motswako o itseng wa matshwao, ha ho bolele hore tekanyo ya matla e fihlletswe. Leha ho le jwalo, haeba setheo se na le thahasello e fetang ya setheo se seng sena se ka supa hore setheo se na le ditokelo tse ding tse amanang le ho se fa matla kapa ho fana ka bopaki ba matla a teng hodima setheo se seng. Ka mohlala, se latelang se fana ka maikutlo a hore setheo se na le thahasello e ipatileng ea sesupo setheong se seng, mme, hammoho le ditokelo tse ding, se ka bontsa matla:

(a) Dikamano dipakeng tsa setheo le mesebetsi ya setheo se seng ke tsa ho itsetleha, jwaloka maemong a latelang:

(i) ...

(ii) ...

(iii) ...

(iv) ...

(v) Setheo se fana ka basebeletsi ba bohlokwa ba tsamaiso ho setheo se seng (ka mohlala, ha basebeletsi ba setheo ba na le tsebo e kgethehileng ya mesebetsi ya setheo se seng) mme setheo se seng se itshetlehile ka sena.

Dikamano le mekga e meng

AG77. E latelang ke mehlala ya mekga e meng eo, ho ya ka mofuta wa kamano ya bona, e ka sebetsang e le baemeld ba nnete bakeng sa setheo:

(a) ...

(b) ...

(c) ...

(d) ...

(e) Setheo se seng seo boholo ba ditho tsa boto ya sona ya batsamaisi kapa sehlopha sa bolaodi se lekanang le sona kapa seo basebeletsi ba sona ba bohlokwa ba tsamaiso ba tshwanang le ba setheo.

Tekanyo ya boleng bo hlwahlwa

AG104. Ntlha ya bohlokwa ya tihlalo sa setheo sa matsete ke hore se metha le ho lekola tshebetso ya matsete a ona kaofela ho latela boleng bo hlwahlwa, hobane ho sebedisa boleng bo hlwahlwa ho baka lesedi le tse amehang ho feta mohlala, ho kopanya ditheo e laolwang. kapa ho sebedisa mokgwa a tekatekano molemong wa ditabatabelo tsa sona ho bomphato kapa dikgwebong tse kopanetsweng. E le ho bontsha hore e fihlella karolo ena ya tihlalo, setheo sa matsete:

(a) ...; le

(b) e tlaleha ltaba tsa boleng bo nepahetseng ka hare ho basebetsi ba bohlokwa ba tsamaiso (jwalokaha ho hlalositswe ho Boemo ba GRAP mabapi le Dipepeso tsa Mekga e Amanang), ba sebedisang boleng bo hlwahlwa e le tekanyo ya mantlha ho lekola tshebetso ya matsete a bona kaofela le ho etsa diqeto tsa matsete.

Tlatsetso D - Mehlala ya pontsho

Mohlala 26

...

Mmasepala o na le motswako wa ditokelo mabapi le teraste ho kenyeletswa ditokelo tsa ho:

(a) thonya, ho abela botjha kapa ho tlosa litho tsa basebetsi ba bohlokwa ba taolo ya teraste tse nang le bokgoni ba ho tsamaisa mesebetsi e amehang;

...

Mohlala 39

Setheo sa Real Estate se thehilwe ho ntshetsapele, ho beng le ho tsamaisa meaho ya mabenkele, diofisi le meaho e meng ya kgwebo. Setheo sa Real Estate hangata e boloka meaho ya yona e le ditheo tse ka thoko tse laolwang ka botlalo, e se nang dithepa tse ngata kapa dikoloto ntle le dikadimo tse sebelisetwang ho lefella meaho e amanang le matsete. Setheo sa Real Estate le ditheo ka ding tsa yona tseo e di laolang di tlaleha meaho ya tsona ya matsete ka boleng bo hlwahlwa ho ya ka GRAP 16. Setheo sa Real Estate ha se na nako e behilweng ya ho fedisa matsete a sona, empa e sebelisa boleng bo hlwahlwa ho thusa ho hlwaya nako e nepahetseng haholo akeng sa ho nyahlatsa. Leha boleng bo hlwahlwa e le sesupo se le seng sa tshebetso, Setheo sa Real Estate le batsetedi ba sona ba sebedisa ditsela tse ding, ho kenyeletswa lesedi mabapi le phallo e lebeletsweng ya tjehele, lekeno la rente le ditshenyehelo, ho lekola tshebetso le ho etsa diqeto tsa matsete. Basebeletsi ba ka sehloohong ba tsamaiso ya Setheo sa Real Estate ha ba nke lesedi la boleng bo hlwahlwa e le tekanyo ya mantlha ya ho lekola tshebetso ya matsete a yona empa e le karolo ya sehlopha sa matshwao a bohlokwa ka ho lekana.

...

A2. GRAP 104 Disebediswa tsa ditjehele

Fetola dirapa tse latelang ho GRAP 104:

Dipepeso tsa dipalo (sheba Tlatsetso A dirapa AG159. ho isa ho AG180.) GRAP 25

.126 Bakeng sa mofuta o mong le o mong wa kotsi e hlahiswang ke disebediswa tsa litjhelete, setheo se tla pepesa:

(a) kakaretso ya lesedi le balehang mabapi le ho pepesehela kotsi e qetellong ya nako ya tlaleho. Pepeso ena e tla itshetleha hodima lesedi le fanweng ka hare ho basebetsi ba bohlokwa ba botsamaisi ba setheo (jwaloka ha ho hlalositse ho Boemob a GRAP mabapi le Dipepeso tsa Mekga e Amanang), mohlala boto ya batsamaisi ya setheo, sehlopha sa taolo kapa balaodi ba phahameng;

(b) ...

Letsatsi la ho sebetsa

Ditheo tse seng di ntse di sebedisa Maemo a GRAP

.137C Serapa .126(a) se ile sa fetolwa ke Maemo a GRAP mabapi le Melemo ya Basebetsi e fanweng ka Mmesa 2021. Setheo se tla sebedisa sehlophatso sena ka tatellano e fetileng bakeng sa dinako tsa ditjhelete tsa selemo le selemo ho qala ka DDMMYYYY kapa ka morao ho eona. Haeba setheo se ikgethela ho sebedisa dihlophatso tsena, se tla pepesa taba ena.

Tlatsetso A - Tataiso ya tshebediso

Dipepeso tse ka balehang (serapa sa .126)

AG159. Serapa sa .126(a) se hloka dipepeso tsa kakaretso tsa lesedi le ka balehang le mabapi le ho pepeseha ha setheo likotsing ho itshetlehlilwe hodima lesedi le fanweng ka hare ho basebetsi ba bohlokwa ba tsamaiso ya setheo. Ha setheo se sebedisa mekgwa e mengata ho laola maemo a kotsi, setheo se tla pepesa lesedigse sebelisa mekgwa kapa mekgwa e fanang ka lesedi le nepahetseng le e tshepahalang. GRAP 3 e bua ka bohlokwa le ho tshepahala.

Dipepeso tse balehang tse tjhelete e ngata (serapa .131(a) le (b))

AG163. Ho ya ka serapa sa .126(a) setheo se pepesa kakaretso ya lesedi le ke balehang le mabapi le ho pepesehela kotsi ya kgaello ya tjhelete ho itshetlehlilwe hodima lesedi le fanweng ka hare ho basebetsi ba bohlokwa ba botsamaisi. Setheo se tla hlalosa hore na lesedi leo le sebetswa jwang. Haeba tjhelete e tswang (kapa thpa e nngwe ya tjhelete) e kenyelletsweng leseding leo e ka ba:

...

A3. TAELO 2 Dipehelo tsa Phethoho bakeng saDitheo tsa Setjhaba, Ditheo tsa Kgwebo, Ditheo tsa Masepala, Dikolethjhe tsa Thuto le Thupello ya Mesebetsi, le Ditsi tsa Molaotheo.

Fetola le ho hlakola dirapa tse latelang ho Taelo 2:

GRAP 25 Melemo ya Basebelets

Dipheho tsa dipheho

Melemo kaofela ya basebelets

GRAP 25

.53 Dipheho tsohle tse hlahiswang ke ho sebediswa ha Maemo a GRAP mabapi le Melemo ya Basebelets (GRAP 25) di tla tlalehwa ka tatellano ya ho ya morao ho ya ka ditlhokeho tsa GRAP 3, ntle le hore:

(a) Setheo ha se lokele ho fetola palo ya thepa e ka ntle ho mothamo wa GRAP 25 bakeng sa dipheho tsa ditjeo tsa melemo a basebelets tse neng di kenyeditswe tjeleteng ya thepa pele ho letsatsi la pele la ho amohela. Letsatsi la pele la ho amohela ke qalo ya nako ya pejana e hlahisitsweng ditatementseng tsa pele tsa ditjelele moo setheo se amohelang GRAP 25.

(b) Setheo ha se lokele ho fana ka lesedi la papiso bakeng sa dipepeso tse batlwang ke serapa .147 mabapi le bohlokolosi ba tokelo ya melemo e hlahisitsweng.

.54 Ha setheo se qala ho amohela Maemo a GRAP, GRAP 3 e hloka hore setheo se sebedise ditlhokeho tsa Maemo tse amohetsweng ka nako e fetileng.

Meralo ya melemo e hlahositsweng

.55 Ha GRAP 25 e amohelwa ka lekgotlo la pele, setheo se tla etsa qeto ya sekoloto bakeng sa meralo e hlahositsweng ya melemo ka letsatsi leo e le:

(a) boleng ba hona jwale ba boitlamo (sheba serapa .76 ho isa ho .112 sa Maemo) letsatsing la ho amohela;

(b) ho tloswa boleng bo loketseng, ka letsatsi la ho amohelwa, la thepa ya moralo (haeba a le teng) eo ditlamo di tlamehang ho rarollwa ka ho otloloha (sheba serapa .113 ho isa ho .122 sa Maemo);

(c) hammoho le sekoloto leha e le sefe se ka hlahang ka lebaka la tlhokeho ya bonyane ya ditjelele (sheba serapa .71 ho isa ho .73 sa Maemo).

.56 Haeba tjelele e behilweng bakeng sa meralo ya melemo e hlahositsweng qalong ya ho amohelwa ha GRAP 25 e le mpe (thepa), tjelele e tla lekanngwa ho sebeliswa ho sehlohlolo sa thepa serapeng .68 ho isa ho .70 tsa Maemo.

.57 Tjelele ya sekoloto (thepa) ka letsatsi la ho amohelwa e kenyelletska ka bobedi dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo tse ananetsweng le ditjeo tsa tshebeletso tsa nako e fetileng.

.58 Sekoloto se se nang ditjeo ka letsatsi la ho adoptha e kenyelletska dipelo le ditahlehelo tse lemogilweng le tseo pele di neng di sa lemohuwe le ditjeo tsa tshebeletso tsa nako e fetileng tse hlahileng dinakong tse fetileng.

.59 Phapang leha e le efe pakeng tsa sekoloto se se nang ditjeo se sebediswang ka tshebediso ya GRAP 25 le leano la nakong e fetileng la bobadi ba ditjelele la setheo le ikarabellwa ka tatellano ya ho ya morao ho ya ka GRAP 3.

.60 Selemong sa kamohelo, setheo se tlamehile ho hlahisa poelano ya sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ka ho sebedisa le ano la nako e fetileng la bobadi ba ditjhelete la sona la pele ho sebediswa GRAP 25, e bontshang ka ho arohana tshusumetso ya:

GRAP 25

(a) dikuno le ditahlehelo tsa dikakanyo tse sa ananelwang;

(b) ditjeo tsa tshebeletso tsa nakong e fetileng tse sa ananelwang; le

(c) diphethoho tse ding.

Poelano e tla tekwa dinoutsung tsa ditatemente tsa ditjhelete.

.61 Selemong seo setheo se qalang ho amohela GRAP 25, se pepesa lesedi le serapeng .136(m) ho isa moo e leng horel e a fumanaha le/kapa le pepesitswenakong e fetileng.

.62 Lesedi le boletsweng serapeng .136(m) le amana le boleng hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng, boleng bo hlwahlwa ba meralo ya thepa, masalla kapa kgaello moralong, le diphethoho tse ding tsa boiphihlelo ba ditokiso. Lesedi lena le a hloka hlahisa bakeng sa dinako tsa hajwale le tse fetileng tse nne tsa tlaleho. Setheo se pepesa lesedi lena ho isa moo e leng hore le a fumanaha le/kapa pepesitsweng nakong e fetileng. Ka mohlala, haeba setheo se na le lesedi feela mabapi le dinako tse tharo tsa ho qetela tsa tlaleho, ebe pepeso ya selemo sa hajwale le ya dilemo tse tharo tsa nalane e lekane selemong sa kamohelo.

...

A4. TAELO 3 Dipehelo tsa Phethoho bakeng sa Bomasepala ba Matla a Phahameng

Fetola le ho hlakola dirapa tse latelang ho Taelo 3:

GRAP 25 Melemo ya Basebeletsi

Dipehelo tsa phethoho

Melemo kaofela ya basebeletsi

.65 Diphethoho tsohle tse hlahiswang ke ho sebediswa ha Maemo a GRAP mabapi le Melemo ya Basebeletsi (GRAP 25) di tla tlalehwa ho ya ka ditlhokeho tsa GRAP 3, ntle le hore:.

(a) Setheo ha se lokele ho fetola palo ya thepa e ka ntle ho mothamo wa GRAP 25 bakeng sa diphethoho tsa ditjeo tsa melemo ya basebeletsi tse neng di kenyelelitswe tjheleteng ya thepa pele ho letsatsi la pele la ho amohelwa. Letsatsi la pele la ho amohela ke qalo ya nako ya pejana e hlahisitsweng ditatementeng tsa pele tsa ditjhelete moo setheo se amohelang GRAP 25.

(b) Setheo ha se hloke ho fana ka tlhahisoleseding ya papiso bakeng sa diphatlalatso tse hlokwang ke serapa .147 mabapi le bohlokolosi ba tokelo ya melemo e hlalositsweng.

.66 Ha setheo se qala ho amohela Maemo a GRAP, GRAP 3 e hloka hore setheo se sebedise ditlhokeho tsa Maemo tse amohetsweng ka tatelano ya ho ya morao.

GRAP 25

Meralo ya melemo e hlalositsweng

.67 Ha GRAP 25 e amohelwa lekgetlo la pele, setheo se tla sebetsa sekoloto se se nang ditjeo bakeng sa meralo ya melemo e hlalositsweng ka letsatsi leo e le:

(a) boleng ba hona jwale ba tokelo (sheba serapa .76 ho isa ho .112 sa Tekanyetso) letsatsing la ho amohela;

(b) ho tloswa boleng bo hlwahlwa, ka letsatsi la ho amohelwa, la moralo (haeba a le teng) ao ditokelo di tlamehang ho rarollwa ka ho otloloha (sheba serapa .113 ho isa ho .122 sa Boemo);

(c) hammoho le sekoloto leha e le sefe se ka hlahang ka lebaka la tlhokeho ya bonyane ba ditjhelete (sheba serapa .71 ho isa ho .73 sa Boemo).

.68 Haeba tjhelete e behilweng bakeng sa merero ya melemo e hlalositsweng qalong ya ho amohelwa ha GRAP 25 e le mpe (thepa), tjhelete e tla methwa ho sebediswa sehlohlolo sa kananelo ya sekoloto serapeng .68 ho isa ho .70 tsa Boemo.

.69 Sekoloto se se nang ditjeo se ananelwang ka letsatsi la kamohelo ho ya ka serapa .67 e kenyeletsa dikakanyo dikuno le ditahlehelo tsohle tse phaellaneng le ditjeo tsa tshebeletso tsa nakong e fetileng.

.70 Sekoloto se se nang ditjeo ka letsatsi la ho amohelwa e kenyeletsa dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo tse ananetsweng le tse sa ananelwang tssa ditjeho tsa tshebeletso tsa nako e fetileng tse hlahileng nakong ya pele.

.71 Phapang leha e le efe pakeng tsa Sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ho sebediswa GRAP 25 le pholisi ya bobadi ya pele e ikarabellwa ka tatelano ya ho ya morao ho ya ka GRAP 3.

.72 Selemong sa kamohelo, setheo se tlamehile ho teka poelano ya sekoloto se se nang ditjeo se sebeditsweng ka ho sebedisa leano la sona la pele la bobadi ba ditjhelete, le sekoloto se se nang se sebeditsweng ka ho sebedisa GRAP 25, se bontsha ka karohano tshusumetso ya:

(a) dikakanyo tsa ditjhelete tsa dikuno le ditahlehelo tse sa ananelwang;

(b) ditjeo tsa ditshebeletso tsa nakong e fetileng tse sa ananelwang; le

(c) diphethoho tse ding.

Poelano e tla tekwa ho dinoutsung tsa ditatements tsa ditjhelete.

.73 Selemong seo setheo se qalang ho amohela GRAP 25, se pepesa lesedi serapeng .136(m) ho fihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng.

.74 Lesedi le hlakisitsweng serapeng .136(m) le amana le boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng, boleng bo hlwahlwa ba thepa ya moralo, dikuno kapa kgaello moralong, le ditokiso tse di ding tsa boiphihlelo. Lesedi lena le a hlokahala bakeng sa dinako tsa hajwale le tse fetileng tse nne tsa tlaleho. Setheo se pepesa lesedi lena ho fihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng pele. Ka mohlala, haeba setheo se na le lesedi feela mabapi le dinako tse tharo tsa ho qetela tsa tlaleho, ebe ho fana ka lesedi la selemo sa hajwale le dilemo tse tharo tsa nalane ho lekane selemong sa ho amohela.

...

A5. TAELO 4 Dipehelo tsa Diphethoho bakeng sa Bomasepala ba Boemo bo Hare le bo Tlase le Ditheo tsa Kgwebo

Fetola le ho hlakola dirapa tse latelang ho Taelo 4:

GRAP 25 Melemo ya Basebeletsi

Dipehelo tsa diphethoho

Melemo yohle ya basebeletsi

.82 Diphethoho tsohle tse hlahiswang ke ho sebeliswa ha Maemo a GRAP mabapi le Melemo ea Basebetsi (GRAP 25) di tla tlalehwa ho ya ka ditlhokeho tsa GRAP 3, ntle le hore:.

(a) Setheo ha se hloke ho fetola palo ya thepa e ka ntle ho mothamo wa GRAP 25 bakeng sa diphethoho tsa ditjeo tsa melemo ya basebeletsi tse neng di kenyeditswe tijeleteng ya thepa pele ho letsatsi la pele la ho amohels. Letsatsi la pele la ho amohela ke qalo ya nako ya pejana e hlahisitsweng ditatementeng tsa pele tsa ditjhelete moo setheo se amohelang GRAP 25.

(b) Setheo ha se hloke ho fana ka tlhahisoleseding ya papiso bakeng sa diphatlatlatso tse hlokwang ke serapa .147 mabapi le bohlokolosi ba tokelo ya melemo e hlalositsweng.

.83 Ha setheo se qala ho amohela Maemo a GRAP, GRAP 3 e hloka hore setheo se sebedise litlhokeho tsa Maemo tse amohetsweng ka nako e fetileng.

Meralo ya melemo e hlalositsweng

.84 Ha GRAP 25 e amohelwa lekgetlo la pele, setheo se tla etsa sebetsa sekoloto se se nang ditjeo bakeng sa meralo ya melemo e hlalositsweng ka letsatsi leo e le:

(a) boleng ba hajwale ba ditokelo (sheba serapa .76 ho isa ho .112 sa Boemo) letsatsing la kamohelo;

(b) ho tloswa boleng bo hlwahlwa, ka letsatsi la ho amohelwa, la thepa ya moralo (haeba a le teng) moo ditokelo di tlamehang ho rarollwa ka ho otloloha (sheba serapa .113 ho isa ho .122 sa Boemo);

(c) hammoho le sekoloto leha e le sefe se ka hlahang ka lebaka la tlhokeho ya bonyane ba ditjhelete (sheba serapa .71 ho isa ho .73 sa Boemo).

GRAP 25

.85 Haeba tjhelete e behilweng bakeng sa merero ya melemo e hlalositsweng qalong ya ho amohelwa ha GRAP 25 e le mpe, tjhelete e tla lekanngwa ho sebeliswa kananelo ya sehlohlolo sa thepa serapeng .68 ho isa ho .70 tsa Boemo.

.86 Tjhelete ya sekoloto se se nang ditjeo e amohelwang ka letsatsi la kamohelo ho ya ka serapa .96 e kenyeletsa dikakanyo tse phaelletsweng tsa dikuno le ditahlehelo tsohle le ditjeo tsa tshebeletso tsa nakong e fetileng.

.87 Tjhelete ya sekoloto e se nang ditjeo ka letsatsi la kamohelo e kenyeletsa dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo tse neng di sa ananelwa nakong e fetileng le ditjeo tsa ditshebeletso tsa nakong e fetileng le dinakong tsa pele.

.88 Phapang leha e le efe pakeng tsa sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ho sebediswa GRAP 25 le leano la bobadi ba ditjhelete la nakong e fetileng e ikarabellwa ka tatelano ya ho ya morao ho ya ka GRAP 3.

.89 Selemong sa kamohelo, setheo se tlamehile ho hlahisa poelano ya sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ho sebediswa leano la sona la pele la bobadi ba ditjhelete, le sekoloto se behilweng ho sebediswa GRAP 25, se bontsha ka karohano tshusumetso ya:

- (a) dikakanyo tsa ditjhelete tsa melemo le litahlehelo tse sa ananelwang;
- (b) ditjeo tsa ditshebeletso tsa nakong e fetileng tse sa ananelwang; le
- (c) diphethoho tse ding.

Poelano e tla hlahiswa dinoutsung tsa ditatemente tsa ditjhelete.

.90 Selemong seo setheo se qalang ho amohela GRAP 25, se pepesa lesedi le serapeng .136(m) hofihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng.

.91 Lesedi le hlakisitsweng serapeng .136(m) le amana le boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositsweng, boleng bo hlwahlwa ba thepa ya moralo, dikuno kapa kgaello moralong, le ditokiso tse di ding tsa boiphihlelo. Lesedi lena le a hloka hlahala bakeng sa dinako tsa hajwale le tse fetileng tse nne tsa tlaleho. Setheo se pepesa lesedi lena ho fihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng pele. Ka mohlala, haeba setheo se na le lesedi feela mabapi le dinako tse tharo tsa ho qetela tsa tlaleho, ebe ho fana ka lesedi la selemo sa hajwale le dilemo tse tharo tsa nalane ho lekane selemong sa ho amohela.

.

...

A6. TAELO 8 Dipehelo tsa Phetoho bakeng sa Palamente le Makgotla a Ketsamolao a Diprovense

Fetola le ho hlakola dirapa tse latelang ho Taelo 8:

GRAP 25 Melemo ya Basebelets

Dipehelo tsa diphethoho

GRAP 25

Melemo yohle ea basebetsi

.50 Diphethoho tsohle tse hlahiswang ke ho sebediswa ha Boemo ba GRAP mabapi le Melemo ya Basebetsi (GRAP 25) di tla tlalehwa ho ya ka ditlhokeho tsa GRAP 3, ntle le hore:.

(a) Setheo Setheo ha se hloke ho fetola palo ya thepa e ka ntle ho mothamo wa GRAP 25 bakeng sa diphethoho tsa ditjeo tsa melemo ya basebelets tse neng di kenyeleditswe tjheleteng ya thepa pele ho letsatsi la pele la ho amohels. Letsatsi la pele la ho amohela ke qalo ya nako ya pejana e hlahisitsweng ditatementeng tsa pele tsa ditjhelete moo setheo se amohelang GRAP 25.

(b) Setheo ha se hloke ho fana ka tlhahisoleseding ya papiso bakeng sa diphatlalatso tse hlokwang ke serapa .147 mabapi le bohlokolosi ba tokelo ya melemo e hlahositsweng.

.51 Ha setheo se qala ho amohela Maemo a GRAP, GRAP 3 e hloka hore setheo se sebedise ditlhokeho tsa Boemo tse amohetsweng ka nako e fetileng.

Merero ya melemo e hlahositsweng

.52 Ha GRAP 25 e amohelwa lekgetlo la pele, setheo se tla etsa sebetsa sekoloto se se nang ditjeo bakeng sa meralo ya melemo e hlahositsweng ka letsatsi leo e le:

(a) boleng ba hajwale ba ditokelo (sheba serapa .76 ho isa ho .112 sa Boemo) letsatsing la kamohelo;

(b) ho tloswa boleng bo hlwahlwa, ka letsatsi la ho amohelwa, la thepa ya moralo (haeba a le teng) moo ditokelo di tlamehang ho rarollwa ka ho otloloha (sheba serapa .113 ho isa ho .122 sa Boemo);

(c) hammoho le sekoloto leha e le sefe se ka hlahang ka lebaka la tlhokeho ya bonyane ba ditjhelete (sheba serapa .71 ho isa ho .73 sa Boemo).

.53 Haeba tjhelete e behilweng bakeng sa merero ya melemo e hlahositsweng qalong ya ho amohelwa ha GRAP 25 e le mpe, tjhelete e tla lekanngwa ho sebeliswa kananelo ya sehlohlolo sa thepa serapeng .68 ho isa ho .70 tsa Boemo.

.54 Tjhelete ya sekoloto se se nang ditjeo e amohelwang ka letsatsi la kamohelo ho ya ka serapa .96 e kenyeletsa dikakanyo tse phaelletseng tsa dikuno le ditahlehelo tsohle le ditjeo tsa tshebeletso tsa nakong e fetileng.

.55 Tjhelete ya sekoloto e se nang ditjeo ka letsatsi la kamohelo e kenyeletsa dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo tse neng di sa ananelwa nakong e fetileng le ditjeo tsa ditshebeletso tsa nakong e fetileng le dinakong tsa pele.

.56 Phapang leha e le efe pakeng tsa sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ho sebediswa GRAP 25 le leano la bobadi ba ditjhelete la

nakong e fetileng e ikarabellwa ka tatelano ya ho ya morao ho ya ka GRAP 3.

.57 Selemong sa kamohelo, setheo se tlamehile ho hlalisa poelano ya sekoloto se se nang ditjeo e sebeditsweng ho sebediswa leano la sona la bobadi ba ditjhelete, le sekoloto se behilweng ho sebediswa GRAP 25, se bontsha ka karohano tshusumetso ya:

- (a) dikakanyo tsa ditjhelete tsa melemo le litahlehelo tse sa ananelwang;
- (b) ditjeo tsa ditshebeletso tsa nakong e fetileng tse sa ananelwang; le
- (c) diphethoho tse ding

Poelano e tla hlaliswa ho dinoutsung tsa ditatements tsa ditjhelete.

.58 Selemong seo setheo se qalang ho amohela GRAP 25, se pepesa lesedi le serapeng .136(m) hofihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng.

.59 Lesedi le hlakisitsweng serapeng .136(m) le amana le boleng ba hajwale ba tokelo ya melemo e hlalositweng, boleng bo hlwahlwa ba thepa ya moralo, dikuno kapa kgaello moralong, le ditokiso tse di ding tsa boiphihlelo. Lesedi lena le a hloka hloka bakeng sa dinako tsa hajwale le tse fetileng tse nne tsa tlaleho. Setheo se pepesa lesedi lena ho fihlela moo e leng hore le a fumaneha le/kapa le pepesitsweng nakong e fetileng pele. Ka mohlala, haeba setheo se na le lesedi feela mabapi le dinako tse tharo tsa ho qetela tsa tlaleho, ebe ho fana ka lesedi la selemo sa hajwale le dilemo tse tharo tsa nalane ho lekane selemong sa ho amohela.

Motheo wa diqeto

Motheo ona wa diqeto o fana ka mabaka a Boto ya Maemo a Bobadi ba Ditjhelete (Boto) a ho amohela kapa ho hana ditlhahiso tse itseng tse amanang le tlaleho ya melemo ya basebeletsi. Motheo ona wa diqeto o tsamaya le, empa ha se karolo ya, Maemo ana.

Tekelo ya Dikakanyo tsa ditjhelete le dikuno le ditahlehelo

BC1. The International Accounting Standard on Employee Benefits (IAS 19®) (e hlalositweng ka 2011) e ela hloko ditekanyo botjha tsa sekoloto se se nang ditjeo se hlalositweng lekenong le leng le pharalletseng ho fapana le ho masalla kapa kgaello. Hobane IPSAS ha e ananele lekeno le leng le pharalletseng, IPSASB e nka hore ho ananela ditekanyo botjha ho dithepa tse hutsweng ditjeo/tekatekano ho tla ba le sephetho sa bobadi ba ditjhelete se tshwanang le sa IAS 19 sa ho se ame dikuno kapa kgaello ka dikarolo tsa ditjeo tsa melemo tse hlalositweng tse nang le boleng bo fapaneng ba ho lepa. Ka hona, IPSASB e nkile qeto ya ho ananela ditekanyo botjha ho dithepa tse hutsweng ditjeo/tekatekano.

BC2. Ho ntshetsapele GRAP 25 (2009), Boto e hlahlobile moo dikakanyo tsa ditjhelete tsa dikuno le ditahlehelo di lokelang ho ananelwa bakeng sa merero ya Boemo bona. Ka ho etsa jwalo, Boto e ile ya nahana ka mofuta wa **GRAP 25** dikakanyo tsa dikuno le dithlehelo ho ya ka ditlhokeho tse ho Boemo ba GRAP mabapi le Maano a Bobadi ba Ditjhelete, Diphethoho Dikakanyong tsa Bobadi ba Ditjhelete le Diphoso (GRAP 3).

BC3. Ha setheo se metha dikarolo tse fapaneng tse amanang le sekoloto sa melemo se hlahositsweng (thepa), mohlala, ditjeo tsa tshebeletso, tswala yohle le phaello ya moralo wa thepa, setheo se sebedisa dikakanyo. Haeba diketsahalo le maemo a sebele a fapana le dikakanyo tsa mantlha tse sebedisitsweng, dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo di a hlaha.

BC4. Dikakanyo tsena tsa dikuno le ditahlehelo tsa nalane di emela tlabollo ya dikakanyo tse sebediswang ke batsamaisi kananelong ya pele ya dikarolo tse fapaneng tsa sekoloto se hutsiweng ditjeo se hlahositsweng.

BC5. Boto e ile ya laela kananelo e felletseng ya dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo ho masalla kapa kgaello ka mabaka a latelang:

- mabapi le ho theha Maemo a GRAP, Boto e ikemiselitse ho fedisa mekgwa e meng ya ditshebetso ts bobadi ba ditjhelete hohle moo ho kgonehang. Tse batlang kananelo ya dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo ho masalla le kgaello ho fihlela sepheo sena; mme
- Boto e nyenyefaditse kananelo ya dikuno le ditahlehelo ka thoko ho masalla kapa kgaello ho Maemo a mang a GRAP, ka mohlala, ho GRAP 104, motheong wa hore diphethoho tsa boleng ba dithepa le dikoloto di lokela ho ananelwa ho masalla kapa kgaello le ho hlahiswa setatementeng sa tshebetso ya ditjhelete.

BC6. Ka lebaka la dintlha tsena, hammoho le mabaka a utlwahalang a Boto a hore, ka mekgwa wa ho nahana, dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo ke diphethoho dikakanyong, e dumetse hore dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo di lokela ho ananelwa ho masalla kapa kgaello selemong seo d etsahalang ka sona.

BC7. Boto e boetse e dumetse hore tjhelete leha e le efe e hlahang ka lebaka la tshebeliso diphokotso bakeng sa kananelo ya sehlohlolo sa thepa le sekoloto leha e le sefe, le diphethoho sekolong seo, tse bakwang tshusumetso ya tlhokeho efe kapa efe e fokolang ya bonyane, le tsona di lokela ho ananelwa setatementeng sa tshebetso ya ditjhelete.

BC8. Ha ho shejwa botjha GRAP 25 ho ikamahanya le ditlhokeho tsa Maemo a Matjhaba a Bobadi ba Ditjhelete ba Lekala la Mmuso mabapi le *Melemo ya Basebeletsi* (IPSAS 39), Boto e ile ya dula e na le maikutlo a hore ditekanyo botjha (tse akarelletsang dikakanyo tsa dikuno le ditahlehelo tsa moraorao, kun oho thepa ya moralo le diphethoho tshsumetsng ya sehlohlolo sa thepa) e lokela ho ananelwa ka masalla kapa kgaello, ka mabaka a tshohlwang dirapeng BC4. ho BC7.

Pepeso ya lesedi mabapi le melemo ya nako e telele ya basebeletsi le

melemo ya ho tlohela mosebetsi

BC9. IPSAS 39 ha e akarelletse ditlhokeho dife kapa dife tse kgethehileng tsa pepeso kapa merero ya pepeso bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi le melemo ya ho tlohela mosebetsi. Bankakarolo ba hlokometse hore ho na le dipepeso tse sa tsitsang mabapi le melemo ena ya basebeletsi, mme hangata pepeso e na le moedi. Boto e ananetse hore mofuta le boholo ba melemo ya ditheo ya nako e telele ya basebeletsi le melemo ya ho fediswa ha mosebetsi di ka fapana, mme ho ka ba ho loketseng hore pepeso e fapane. Boto e dumetse ho eketsa merero ya pepeso bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi le melemo ya ho tlohela mosebetsi, hammoho le mehlala e mengata ya ditlhokeho tsa pepeso Melaong e meng ya GRAP eo e ka bang e loketseng hore ditheo di nahane ka yona e le hore e finyelle merero ya pepeso.

Papiso le Boemo ba Matjhaba ba Bobadi ba Ditjhelete ba Lekala la Mmuso mabapi le Melemo ya Basebetsi (Phupu 2016)

Boemo bona bo nkuwe haholo-holo ho IPSAS 39. Diphapang tse kgolo dipakeng tsa Boemo bona le IPSAS 39 ke tse latelang:

- Diphetho tse ling tsa mantswe a sebedisitsweng, mohlala, "karolelano ya phaello le bonase" tse boletsweng ho IPSAS 39 di bitswa "bonase, ditsiane le ditefo tse amanang le tshebetso" ho Boemo bona.
- Ditshupiso tsa "nako" kapa "nako ya bobadi ba ditjhelete" di fetolelwe ho "nako ya tlaleho" moo sena se hlakisitseng ditlhokeho tsa Boemo bona.
- Mehlala e kenyeleditsweng tataueng ya tshebediso ya IPSAS 39 e kenyeleditswe mongolong wa Boemo bona (ho ipapisitswe le IAS 19).
- Mehlala e fetotswe bakeng sa maemo a Afrika Borwa.
- Maemong a mang, ditshupiso tsa ditumellano tsa dikonteraka di atolositswe ho bonahatsa mohopolo wa "tlhophiso e tlamang".
- IPSAS 39 e laela hore ditekanyo botjha di ananelwa dithepa/tekatekano tse se nang ditjeo. Boemo bona bo laela hore ditekanyo botjha di a ananelwa ho masalla lekanyetsoa ho phaello kapa kgaello.
- Boemo bona bo kenyeletsa tataiso e tswang ho IFRIC® Interpretation on The Limit on the Defined Benefit Asset, Bonyane ba ditlhokeho tsa dithuso tsa matlole le tshebedisano emabapi le hore na bonyane ba tlhokeho ya ditjhelete bo hlalisa seholoto neng.
- IPSAS 39 e dumella ditheo tse ka hara dibaka tse fapaneng ho sebedisa sekgahla sa bonto sa mmuso, sekgahla sa bonto ya kgwebo kapa sekgahla sa sesebediswa se seng, ho sebetse sekgahla sa theolelo se tla sebediswa bakeng sa ho theola ditokelo tsa melemo e hlalositsweng. Boemo bona bo bua feela ka sekgahla sa bonto ya mmuso kaha sena ke sekgahla se sebediswang Afrika Borwa.
 - IPSAS 39 ha e kenyeletse merero ya pepeso bakeng sa melemo e meng ya nako e telele ya basebeletsi kapa melemo ya ho tlohela mosebetsi. Merero ya pepeso ya melemo ena ya basebeletsi e kenyeleditswe ho Boemo bona.
 - Dipehelo tsa diphethoho tse sebetsang ho Boemo bona ho sebetsanwa le tsona ka tsela e fapaneng le ho IPSAS 39.